Poštarina plaćena u gotovu:

NovaRevija
Vjeri i Nauci

NOUVELLE REVUE

de vie religieuse et intellectuelle

Izdavaju profesori franjevačkog bogoslovlja u Makarskoj

Uređuje Dr. fra Božo Vucić

Izlazi 6 puta na godinu. Cijena D 60. Za đake D 30. Za inozemstvo D 75. Uprava: Franjevački samostan Makarska. Nova Revija parait six fois par an. Les questions de vie religieuse et intellectuelle dont elle s'occupe, y sont traitées en croate ou en slovène; les résumés et les titres de tous les articles ainsi que la cronique religieuse en Yougoslavie sont aussi en français ou en latin. Prix d'abonnement: Yougoslavie, 60 Etranger, 75. Rédaction et administration: Makarska, Couvent des Franciscains Dalmatie, Yougoslavie.

Br. 5 Makarska 1935 God. XIV

SADRŽAJ:

Strana

Nedjeljko Subotić: *Katolicizam — osnova međunarodnog solidarizma i mira* . . . 279—301

O. Zdravko Gospić: *Pravno stanje franjevačkih župa u Jugoslaviji* . . . . . 302—311

Dr. Fr. Bono Radonić: *Božanski Zaštitnik Provincije Presv. Otkupitelja* . . . . . 312—327

Fra Gašpar Bujas: *Sto godina hrvatske književnosti* . . . . . 328—340

KULTURNI POGLEDI

Devedeseta godišnjica kulturnoga rada Družbe Sestara Milosrdnica sv. Vinka Paulskoga u našim krajevima. — Identično podrijetlo vjere i znanosti. — Gdje je održan hrvatski izborni sabor g. 1527? — Neumjetnost »Novih Pogleda«, mjesečnika za umjetnost. — Luter, Biblija, Haeckel i Jovan Popović. — Bog i priroda. — Nejasni pojmovi ili tendencija? — Dopisivanje Vojnovića i »Zvonimira« s fra Ivanom Despotom pjesnikom . . . . . 341—356

Književni pregled . . . . . 357—364

Chronique religieuse en Yougoslavie . . . . 365—366

NOVA REVIJA

God. XIV Makarska 1935 Broj 5.

Nedjeljko Subotić:

Katolicizam — osnova međunarodnog solidarizma i mira

RÉSUMÉ. — **Le catholicisme — la base du solidarisme et de la paix internationale.** — Le Christ dans l' Eglise est le but de la paix et de la fraternité internationale. — Les coséqueces du dogme de la communion des saints pour la paix et la fraternité internationale. — L' action mystique et morale de l' autorité de l' Eglise pour l' union des peuples. — Le rôle des facteurs de milieux et la force assimilatrice du catholicisme. — Comment régler les différends entre les nations catholiques. — Le prestige des catholiques chez les nations protestants. — La grande importance de l' Eglise catholique pour l' avenir des nations.

Krist u crkvi kao cilj međunarodnog mira i bratstva. — Dogma općinstva svetih. — Mistični i moralni pravac crkvenog auktoriteta u zbližavanju naroda. — Faktori sredine i asimilatorna snaga katolicizma.

Nad kolijevkom kršćanstva gori plamen ideala međunarodnog bratstva u nebeskoj krasoti kojoj nema para. Ne u retrospektivnoj slici nadljuckih pobjeda i uspjeha i suverenstva nad osvojenim poganskim dušama, nego u gorčini prvih borbi i okršaja Pavao Apoštol crta onako živo Kološanima i Efežanima Isukrsta kao *cilj svjetskog izmirenja,* predočuje Boga-Čovjeka, čigova je poglavita zadaća sabrati u jedno raspršane narode i oboriti ograde, koje ih rastavljaju. Da se tako iz kristala raznovrsnih jedinica sastavi divni međunarodni mozaik. Da se time sazida mistično tijelo bratske zajednice, o kojoj antika nije imala ni pojma. Da se tako odrazi luč Njegova božanskog poslanja u općenitome bratstvu, pa da se taj božanski nacrt izvrši i očituje najvišim nebeskim duhovima.

Nego ovaj velebni dnevni red Kristov opisan rukom sv. Pavla nije ostao samo sjena kao što je bio pusti san na carskoj stolici Marka Aurelija, koji se u posljednji čas uzalud mučio i kinio, da mudrim sredstvima stare Stoe poveže već rasklimane narode rimskog carstva.

U pomanjkanju uspješnih duhovnih auktoriteta bilo je pisaca prošlog vijeka, koji su se opet spomenuli visoke organizatorne snage odbačene Crkve. Tako se je ne samo kod katoličkih nego i kod inovjernih pisaca Harnackova kalibra odalo priznanje moćnoj posredničkoj ulozi one Crkve koja je u dalekim srednjim vjekovima očitovala tako bezprimjernu energiju u buđenju svjetskog solidarizma. Perreyve je pisao: »Evanđelje će svima mnogo trebati zvali se oni Židovi, Grci, Lavantinci, Egipćani, Rimljani, Gali, Germani, Britanci. Narodi različite kulture pružaće jedan drugomu zublju vjere, a da ne dožive brodolom u žurbi promjenljive sudbine. Ona ista nauka koja je oplemenila sjajne duhove u Grčkoj i posvetila praktičnu zadružnu misao kod Rimljana jednako je udovoljila potrebama mladih i divljih barbara, bili oni Francuzi sa kožusima, Goti ili Vandali. I blaga vijest evanđelja hrli od gracioznog stupovlja Partenona do klisuraste obale južne Amerike i mrzlih hridina sjeverne Škotske do tamnih šuma neprohodnih Alpi. A crkva, koja je sačuvala ljucki rod u vrevi seobe naroda i oplemenila ljucko srce, sukobiće se u 15. vijeku sa genijom antike i za čas će klonuti, da se opet (barok, protureformacija) osovi na čvrste noge. (L' église catholique, s. 430).

Civilizatorna snaga katolicizma koja je danas priznata od prijatelja i protivnika, nemože se odvojiti od njegove dogmatske strane. Zato su se izjalovili od Comtea doslije svi pokušaji da se protumači na ljucki način duhovna snaga svjetskog vodstva kat. Crkve, i to kriterijem vanjskih faktora i upliva, pa da se odijeli organizatorna snaga katolicizma u međunarodnim odnošajima od njegovih dogmatskih principa. Rudolf *Eucken* je konstatovao nedoraslost reformacije, što je ova srčiku vjere prenijela u područje ličnog ili subjektivnog duševnog doživljaja bez obzira na objekt vjere i na zajednicu, tako da je lice ili subjekt a ne

zajednica ili crkva žarište socijalnog djelovanja. (Lebensanschauungen der grossen Denker. s. 44).

To je istina. Jer se na samom proizvoljnom ličnom utisku nemože utvrditi organički svjetski nazor, a još se manje može osjetiti Crkva, odnosno njezin zadatak da obuhvati čitav svijet. Niti može takovo vodstvo crkve zamijeniti palijativ svjetskih kongresa udruženih kršćanskih crkvi, koji su kongresi već svršili sa groznicom nemoćnih nastojanja.

Kad je Lav XIII svojom čuvenom poslanicom na zemaljske vladare i narode na 24 juna 1894 očinski pozvao, da se istočni kršćanski narodi vrate u staru ovčarnicu, ističući bratsko međunarodno jedinstvo kao cilj svjetskoga mira, ustao je najugledniji pretstavnik protestanske teološke znanosti Adolf Harnack u obranu temeljne misli Leonove enciklike. On je tom prigodom istaknuo, da se u istočnim crkvama nalaze klice Leonova ideala, ali da ove klice nemogu oživjeti prije nego izumre cezaropapizam u ruskoj crkvi. (Reden und Aufsätze II s. 279). Taj je cezaropapizam otprhnuo preko očekivanja. Ne samo on nego i njegova štićenica ruska crkva, danas raspršana izvan ruskih granica, prognana crkvenim terorom. Ova iščupana crkva ruskog naroda nema snage ni načina da zalijeva one spasonosne klice uginulog crkvenog jedinstva. Doduše je Harnack kašnje sebe porekao, pa je svojim spisima načinio umjetnu ogradu između raskošnog Istoka i latinskog Zapada, da se u rimskoj stolici ne vidi ono što jeste: kopča svih kršćanskih naroda.

Oporuka velikog rimskog Pontifika na početku se je pričinila iluzijom jednog fatalnog idealiste. Danas ona posjeduje neprolaznu vrijednost proročanskog značaja za sve one koji se obraćaju na ovaj duhovni i nadnaravni auktoritet. Hans *Rost* je napisao: »Katolicizam je onaj magnet koji privlači duhove i najizabranije glave, magnet koji mnogobrojnim obraćenicima iz visokih i neuglednih stališa, iz naobraženih i neukih krugova daje ono životno piće, koje nigdje nemogu naći«. (Die Kulturkraft des Katholizismus, s. 488).

Utješljiva je pojava zadnjih godina, da je kod inovjeraca, koji nijesu zadojeni bezbožnom masonskom mržnjom, otupio žalac stare luterovske odvratnosti prama katolicizmu, a u Velikoj Britaniji je krilatica »No popery« (nećemo papinstva) izgubila svoju oštricu, od koje su stradali britanski, osobito irski katolici. Kod raznih se pisaca akatoličkih sekta hvali ljepota stare zajedničke Crkve, čar katoličkih obreda, osobito sv. Mise, štovanja svetaca, ispovijedi, biskupskog reda. Dakle je *auktoritetu stare općenite Crkve olakšan put za njezinu misiju oko uspostavljanja međunarodnog mira i bratskog solidarizma.*

Papini, onaj drugi, kršćanin, veli:

»Danas su ljudi jače razdvojeni nego u prošlosti. Dijeli ih utakmica, mržnja, interesi i strasti. Nema auktoriteta da ih ujedini. Stari auktoriteti osim onoga kod nasljednika sv. Petra, ili su se povukli ili su izdali, pa su svršili kao kumiri cerimonija i legalizma, ako ih nijesu iznenadile niže sile još tromije i neodgovorne, koje su pozledile stare rane, a njihova je neugledna samovolja vladare skupo stajala«.

Nijesu se rodili novi auktoriteti — prosljeđuje Papini — niti se mogu roditi jer oni što se hvastaju, da su potekli voljom naroda podložni su svim promjenama, prevratima i samovoljama, što se pristoje mahnitim i glupim gomilama, pa da se održe, moraju se poslužiti silom i tricama više nego umrle monarhije... Ali gdje ne postoji auktoritet tu nemože biti jedinstva, a ni praktična zajednica ljudi nije moguća gdje ne postoji suglasje duhova u istini. To je duhovno jedinstvo. Duhovno jedinstvo nemože da se rodi iz filozofije ili znanosti iz vanjskih prisilnih mjera, nego potječe iz zajedničke i jake vjere koja upravlja osjećajima i združuje volje«. (Scala di Giacobbe, 40—41).

To je majstorska fotografija crkvenog auktoriteta u saobraćaju naroda, koju je Papini ovdje dao.

*

Dogma o općinstvu svih svetih ujedinjuje sve narode u jednu obitelj. » Mi smo svi sugrađani svetaca i ukućani Božji! (Efež. 2, 19), jer svi članovi jedne te iste spasonosne crkve na zemlji imaju istu svrhu, a to je sdruženje s Bo-

gom; a govorimo »sveti«, jer su svetim sakramentima naročito sv. krštenjem posvećeni i uvedeni u kršćansku zajednicu. U toj je obitelji Krist kao čokot (Iv. 15, 5), koji lozama daje potrebit sok što ih oživljuje. Zato svaki član crkve kao svaki ud tijela ima svoj određeni posao a usto i posebne darove za taj rad. Pa kao što svaki ud tijela radi za skupnost čime radi i za sebe, tako isto svaki vjernik ima da služi sveukupnoj crkvi. Isto pravilo vrijedi za skupinu naroda povezanih, zajedničkom vjerom Crkve, pa svi članovi ove univerzalne zajednice i osjećaju zajedničku bol i radost u općinstvu svetih: »Trpi li koji član što, to s njim trpe svi ostali članovi (I. Kor. 11, 26). Tako su isto svi članovi crkve udionici svih dobara u crkvi, naročito milosti iz vrela sv. tajna. Pa kao što su ljudi i narodi udionici ovih nadnaravnih dobara, tako se koriste i onim dobrima, koje indirektno izviru iz funkcije crkvenog učiteljstva, jurisdikcije i sv. reda na prosvjetnom, gospodarskom i socijalnom polju, pripadajući onoj velebnoj obitelji koja ima jedan veličanstveni tip kršćanske odnosno katoličke civilizacije.

Hans Rost piše:

»Katolička je Crkva isključila egoizam iz djelovanja svoga na zemlji i kao životni uslov svog daljnjeg opstanka u vječnosti postavila je altruizam, misao bratske ljubavi, tjelesne i duhovne za jedinice svih svojih vjernika. Riječ Isusova da ćemo kod sebe vazda imati siromaha, njegova potresna riječ o bogatstvu, da će se deva lakše provući kroz uho male igle nego će gavan okusiti radosti kraljevstva božjega: ove su riječi ljudima u dvostrukom životu ukazale put k velikoj socijalnoj ravnoteži na zemlji«. (Die Kulturkraft des Kath. s. 473)«.

Blagodati se toga solidarizma još snažnije i bolje ispoljuju na vjerskom području gdje nemože biti ni kolebanja ni cijepanja. Donoso Cortes je kazao u svoje doba: »Putem solidarizma je čovjek uzvišen na veliko dostojanstvo, u više sfere i prestaje biti atom u prostoru i samo časak u vremenu«.

Zato je uzvišena misao da su katolici svih vremena i naroda djelovi vječite obitelji na zemlji okupljeni oko

prijestolja božjega, sastavljajući bratstvo svetih. Samo ovako divna misao nužnog značaja u zajedničkom vjerovanju podaje ljuckoj svijesti energiju, da naš život na zemlji nije konačan nego da ćemo u vječnosti nastaviti istu zajednicu sa milijonima ljudi u pobjedonosnoj nebeskoj crkvi.

I tu se krije veličajni tip jedne svete demokracije: svaki pa i zadnji prosjak ima pravo na tu obitelj svejedno kao bilo koja okrunjena kraljevska glava.

Taj duhovni auktoritet crkve leži u čvrstom pokladu vjere, u moralnoj unutrašnjosti njezina bića. Kad je sv. Pavao donio u Rim evanđelje, ovo se je kao božanska klica pretvorilo u stablo gorde obitelji što se zove rimska crkva. Providnost je već prije za stvaranje njezine forme upotrebila velebne točkove: židovski mesianizam u diaspori, državnu arhitekturu rimskoga carstva, grčku filozofiju i raniju romansku umjetnost.

*

Bilo je prije govora o tome zašto su uzmaknuli i popustili svi drugi auktoriteti u razvoju naroda: osnovaše ih ljudi, dok je crkva božanskog porijekla. Osnovaše ih auktoritet ljucke ličnosti sa značajem relativne vrijednote, što su odvajale narode u njihovim heterogenim interesima.

Katolicizam naprotiv udružuje narode moralnim obvezama zajedničkog interesa u dva poglavita pravca.

U mističnom pravcu sakramentalni život crkve podiže neizmjerno mnoštvo ljuckih srdaca nad prirodu, čisti i potiče na akciju istinite dobrote. Krist nevidljivi vladar te mistične linije unatoč neprijateljskim preponama mesa i sotone kleše u ljuckim dušama divne spomenike nadnaravnog života, naime stvara novi i zajednički vrhunaravni tip ljudi koji su unovačeni iz svih zemalja i vremena u veličanstvenoj Kristovoj obitelji.

Bog sarađuje putem milosti sa ljuckom voljom. Tako se stvara nadnaravno društveni čovjek. Taj se društveni čovjek razvija djelovanjem unutrašnjih religioznih faktora, a Bog djeluje preko njih kao Deus absconditus kao svuda u prirodi. To pak nemože zapriječiti vidljivost te unutrašnje zajedničke suradnje. Svjedoci smo tih čudesnih feno-

mena gdje Bog igra naročitu božansku ulogu, gdje se pokazuje njegova prisutnost i očevidnost.

A kako da ljude i narode i države ne poveže osobitim načinom Euharistija, utjelovljenje Božje u našoj duši putem sv. Pričesti? Nikako se nesmije ignorirati veličajne božanske blagodati tog sakramenta za ujedinjenje vjernika i naroda. Dostatna je pojačana euharistična akcija da se korisno i uspješno uguši prizvuk ličnih neurednih osjećaja i unakrsnih interesa u socijalnom tijelu kada ti interesi nemaju potrebne mjere. A te se mjere i granice sigurno određuju u redu dogme, morala i katoličkog liturgičnog života.

Zato Sertillanges duboko opaža:

»Društveni je osjećaj u njoj (Crkvi) tako snažan da se njezin građanin učešćem njezina široka života uživljuje u njezin društveni duh u suglasju sa onim što sačinjava njezin duhovni život. — U velegradu što ga ljubimo rastemo s njegovim društvenim osjećajem i s njegovim licem, mornar se slaže morem, u srcu Crkve sabrane oko Krista, prodahnute s ljubavlju svak nalazi zaštitu ne samo u vlastitoj snazi nego i u cijeloj zajednici — osjećamo se jedno sa sobom i sa svima, čuje se čovječanstvo unutra i vani a Bog posvuda« (Le miracle de l' Eglise, 242).

U moralnom ili odgojnom pravcu djeluje crkva u vidu svojih vječnih načela koja potječu iz objave ali vazda tako da je polazna točka tog lijeta u vis naša realna zemlja. »A kraljevstvo Božje — veli Sertillanges — ne bi za nas bilo besmrtno kad ne bi bilo vremenito, jer je u vremenu početak svih naših božanskih težnja sub specie aeternitatis. Zbog toga je crkva razvila svoj uzgajateljni rad u neprestanoj brizi, duševnoj bistrini i savršenom iskustvu, iskorišćujući sva pomoćna sredstva mjesta i vremena. Čini se da se vjernik snagom toga rada crkve neprestano obnavlja.

Čarobna je moć crkve — opaža Sertillanges — da iz zla umije da izvuče dobro. Podiže grešnika ali mu ne skida ličnu notu humanosti, bez koje bi nam onako blistave i čudesne duše katoličkih svetaca bile nerazumljive. To isto biva kod vrhunaravnog utjecaja crkve na psihu naroda: utvrđuje njihove rasne osebine koje privodi u pojačanu akciju religioznog vlastitog života u javnom i socijalnom

području. Katolicizam podižući narodni život iz nizine njegovih poroka na višu vrhunaravnu slobodu ne poriče niti slabi njihove etničke energije i kvalitete, nego ih vrhunaravnim putem oplemenjuje kao obnovljenu snagu za viši i socijalni svijet. Dosta je promotriti biografiju nekoć velikih grešnika koji su stupili u arenu socijalnog života kao veliki sveci i dobročinitelji i reformatori kao uspon divljih plemena inokulacijom kršćanskih disciplina, da se o svemu tome uvjerimo.

Prigovara se da u socijalnom životu crkve ima previše kukolja. Zaboravlja se pri tome, da je crkva ne samo božanske nego i ljucke prirode. Ovo ljucko igra vazda fatalnu ulogu u svezi sa božanskim, — i to sa svim onim nemilim posljedicama„ što sastavljaju plimu i osjeku u životu crkve. Uz divne ponajviše skrovite plodove božanskog karaktera u crkvi ljucke se zjenice širom otvaraju da primjete baš ono ružno, što zaudara sa ljuckim elementom, i gdje se čovjek opaža u svojoj naravnoj, istočnoj golotinji prvih ljudi.

Na zadnjeg marta, sa svoga prozora promatrah kako guste pahuljice snijega padaju na bližnji jednolični goli brežuljak. Za par satova se taj neugledni kraj pretvorio u divni pejsaž svečanog snijega koji je sve naokolo nekom čarobnom šibikom pretvorio u divnu djevičansku bjelinu. To je najljepša slika koju sam uživao u svome zavičajnom mjestu.

U tom se bijelom simbolu sjećam one blistave i djevičanske plahte sakramentalnih božjih milosti što tako neusiljeno i blago pretvaraju ljucki elemenat u nadljucku, divnu božansku bjelinu, sa refleksom božanstva.

A što ima u mističnom kolektivu više božanskoga to se očituje neka delikatna pomnja odozgo, da se ljuckom djelu utisne pečat slobodne inicijative i odgovornosti. Prema tome ćemo očekivati od časa do časa još ljuckih treskotina. Božansko neće nikad brisati ljucko, jer kad bi se to dogodilo, prestalo bi biće same crkve. Crkva je vječno obnavljanje, neprekinuta reforma prema unutrašnjim potrebama penetracijom božanskog elementa crkve u ličnu i narodnu individualnost. No svetost crkve izbija vazda

iz latentnog božanstva, pa se odrazuje u stanovitim licima sa posebnim tipovima mističnog življenja. Bila to centripetalna svetinja kontemplativnog života ili centrifugalna kretnja karitativne, uzgojne ili socijalne prirode, vazda je tu Bog koji traži čovjeka u crkvi ili je to čovjek koji sreta Boga u vrhunaravnom djelovanju sv. crkve.

Ljubav je visočina ljubav u Bogu združenih duša, ali ta visočina počinje sa korjenom Crkve na zemlji. I nehote se sjećam ovdje Rosmersholma, što ga je Ibsen napisao negdje u vidiku bora vile Borghese u Rimu, a u nostalgiji norveških fjordova. Čitajte, pa ćete vidjeti kako je pjesnik začeo etičku misao djela tako da je žensku slabu i grešnu prirodu preobrazio u čistu zajednicu duša.

Eto vam slike onoga što se događa u crkvi sa kukoljom, koji izgara u vatri božanske težnje duše i naroda prama izvoru svih istina i svake dobrote.

*

Uzgojni i mistični genij katolicizma je kvas onoga djelovanja što je zapravo sadržaj prave kršćanske kulture i nepatvorene demokracije. U tom se sadržaju krije smisao života, iskustvo i mjerilo vjekova, zakona, nacionalnog individualizma, porodice, radničkih i obrtnih udruženja (cehova, korporacija), zatim međunarodne saradnje sa svim etičkim sredstvima.

Međunarodno je bratstvo uzvišeni cilj ne samo Crkve nego i svih izabranih, prosvjetljenih umova u potpunoj harmoniji božanskog i ljuckog elementa sa vrhunaravnom težnjom kršćanske etike koja sve ljude, narode i rase harmonično povezuje u jedinstvenu obitelj. Ta se »civitas Dei« u projektu sv. Augustina provlači kroz sva vremena u historiji pa ako nije ta ideja bila od svakoga i vazda prihvaćena, ne gubi ono pravo što joj ga Altissimus namijenio od iskona.

Dakako da se ovom svjetskom solidarizmu u nacrtu kat. crkve opire poživinčenje ljuckog srca što potencira pohlepu za gomilanjem vanjskih dobara. Opire mu se također postavljanje neodvisnih ličnih ideala koji se transformišu prema časovitim nagnućima, gube se i blijede i za-

kisele. Crkva imajući prema divnom opisu sv. Pavla Krista kao konačni cilj u jedinstvu svih naroda, raspolaže — ona jedina — etičkim sredstvima po kojima će se doći do svjetskog solidarizma. Za taj solidarizam neće trebati — pušaka i topova!

Jedna anegdota o caru Franji I. mogla bi nas nešto poučiti. Taj car koji je strahovao ispred novotarija francuske revolucije i osorno viknuo profesorima u Ljubljani 1821: »Tko meni služi mora da podučava što ja zapovijedam!« posjeti nakon ukinuća francuske okupacije zarobljeni Dubrovnik. Po gradu ga i okolici pratijaše jedan korjeniti dubrovački vlastelin. Car upita plemića, što znači to mnoštvo manastira, kapela i crkava po gradu i okolici. Plemić odvrati:

»Erano tanti corpi di gvardia!«

Dubrovački gospar je htio kazati, da su u doba slobodne dubrovačke republike one bogomolje služile da budu moralni štit države mjesto vojničkih stražarnica (corpi di gvardia), koje su postale suvišne. I zato možemo očekivati, kad bi se u svijetu uspostavio moralni auktoritet Crkve, vojnički bi bataljoni bili izlišni, a ogromne novčane žrtve za oružje upotrebile bi se za brzo i uspješno ekonomsko podizanje odnosnih država.

Nepobitna je istina da sav materijalni napredak potječe iz nevidljivog duha. Crkva, eminentno duhovni auktoritet koji ne raspolaže oružjem, po svojoj prirodi ne samo što nije pobijala materijalni napredak, nego ga je po svojim osnovama i ustanovama promicala djelotvorno i uspješno. Zar treba ovdje nizati povijest crkvenih redova i zavoda? Tako po svojoj naravi crkva ne osuđuje izume i otkrića nego u svojim obredima uzdiže i blagoslovom u posebnim molitvama. Zato vanjski elementi koji ulaze u bića savremene kulture nemogu zaustaviti spasonosni i civilizatorni hod katolicizma.

Značaj je katoličkog duha da a s i m i l i r a sve zdrave konponente materijalne društvene kulture rastvarajući poput krvnog hemoglobina sve ono što smeta izmjeni sokova i pravilno kolanje krvi u duhovnom biću sveopće kršćanske zajednice.

Harnack je rekao istinu:

»Crkva je sagrađena materijalom sposobnim za život zbog snage njezine organizacije. Što je bilo izvan njenog obruča to je slomila spasavajući sve što se našlo u njezinom djelokrugu. A to je mogla već prema svojoj prirodi budući nešto jednostavno, univerzalno ili katoličko, spojivo sa svakim koeficentom« (Die Mission und Ausbreitung des Christenthums in den ersten drei Jahrhunderten, II. s. 285).

»Ona je — prosljeđuje Harnack, — ostala ekskluzivna, asimilirajući sve strane elemente koji su imali uslov opstanka. U tom je pravcu pobijedila zasadivši križ na sve čovječansko besmrtnog ili prolaznog značaja. I od toga doba ona ravna svijetom u onom pravcu, s onu stranu groba«.

To je tačno. Sad ćemo razumjeti lakše kako nijedna društvena forma ili državni upravni sistem nemože omesti ni zarobiti crkvu u njezinu djelovanju koje nadilazi suvereno sve ono, što je vremenito i čovječansko. Niti ima nešto na svijetu što može da zakvači njezin duhovni auktoritet, koji moralnim mjerilom uređuje granice unakrsnih stvarnih interesa kod pojedinaca i naroda kao preduslov i preludij u stvaranju svjetkog duhovnog solidarizma.

Čitam u Bahrovu romanu »Himmelfahrt«:

»Crkva ne opčarava. Nema ni eliksira ni narkotičnih sredstava, nije predmet sjetilnog užitka, a što zapravo posjeduje, to je samo istina... Bog je ustanovio crkvu da ostane tu, da u vremenu bude posuda života vječnoga, da nahrani gladne života. A ne zato, poštovani gospodine Grofe, da podražuje razmažene želuce, pa da vam posluži mješte kavijara«.

*

Ovo je svakomu razumljivo: kad je neko lice, član društva, istaknuto vrlinama, ove su njegove vrline zajedničko dobro odnosnoga društva. *Solidarnost nastaje dobrovoljnim radom, pa od skupnog rada nastaje zakon duhovne kohezije, koja je pravi cement društva.* A član koji ne ulazi u društvo sa nekom fizičkom ili duhovnom prćijom, ne pripada tome društvu. Nije sposoban da ljubi i podupire bližnjega čovjek koji u sebi nema ništa što bi mogao cijeniti i ljubiti. Čovjek, komu je duša tabula rasa svakog duhov-

nog mjerila i poštenja, nesposoban je da ljubi bližnjega, da ga efektivno voli ili podupire: osuđen je da bude suha grana koja sama otpada od panja.

Zato duhovni auktoritet katolicizma donosi one moralne obveze po kojima pojedinac i narod, kao i država regulira svoje interese i odnošaje prama drugima. Ali onaj božanski auktoritet koji podiže i potiče na viši život u vidu vječnosti stoji vazda u pozadini izvan periferije individualne inicijative poput majstorske virtuozne igre na klaviru koja direktno prati solistu, a da istodobno ne buni visoke odlike njegova glasa.

Oni narodi koji su izvan dogmatskog katoličkog utjecaja mogu da se lako nađu u djelokrugu socijalnog djelovanja crkve i priznati duhovni auktoritet kat. Crkve na osnovi zajedničkih kršćanskih načela. *To bi bio put zajedničke kooperacije svih kršćanskih naroda pod duhovnim auktoritetom kat. Crkve za postignuće mira i svjetskog bratstva.*

Ima dakako također izvan radiusa katolicizma drugih na oko duhovnih struja ili bolje, što smo već istakli, intelektualnih auktoriteta i socijalnih pokreta. Ali ako pristupimo strogoj analizi tih struja — a neke smo već podvrgli sažetoj kritici — naći ćemo, da su to više manje mehanične funkcije, sile koje računaju na vanjska sredstva i koje su zasićene ciljevima grdnog otvorenog ili prikrivenog utilitarizma.

Moralni i mistični auktoritet Crkve je sigurna staza za lijet svih naroda do Boga, u kome se nalaze ispravni pojmovi o čovjeku, rodu, svemiru, ethosu i konačnoj svrsi, a to su temelji svih istinskih civilizacija. Krist je inicijator i glava Crkve. Njegova svetost prožimlje katoličku svjetsku obitelj — *unam sanctam* — od kolijevke do danas, zato je taj auktoritet i norma za kooperaciju svih naroda za postignuće toli željenog mira. Kristov je duh privezao crkvu uz ideal vremenite i vječne stvarnosti. Zato je ne samo sposobna nego i pozvana da u Bogu ujedini narode za službu općeg mira. Kat. Crkva je sama po sebi jedno čudo. I to čudo može proizvesti ono drugo čudo koje nam se doslije pričinilo nemoguće: međunarodni solidarizam u službi općeg mira.

Katolički će genij, ako se nasilnim putem ne zaustavi njegova kretnja, pristankom civiliziranih naroda ostvariti ono, što je G. Niccolini zaželio u stihovima:

Non più gverra fra noi: restino alfine
Dopo tanto furor popoli amici...
Non sediam fra le stragi e ruine
Delle schiere sdegnate e vincitrici
E a si turpe servaggio arrivi il fine
Nei tiranni malvagi ed infelici.

Nije ovdje govor o kakvoj potrebi presizanja Crkve u međunarodne političke i državne odnošaje u Evropi. Zbog pada rimskog carstva Crkva je u srednjem vijeku prema shvatanju tadašnjeg međunarodnog prava bila pozvana, da uređuje arbitražom međunarodne političke odnošaje u Evropi. Takav politički auktoritet Crkve je danas nemoguć, niti ga Crkva želi. Čak ni u srednjem vijeku nije bila detronizacija vladara proglašenjem jedne papinske bule bez sukoba i oružja. Crkva se je pomalo oslobađala svih vanjskih tereta, koji su kao balast padali na račun njezine misije u službi mira i njezinog čisto duhovnog socijalnog karaktera, koji se danas najljepše odrazuje u velebnom nacrtu tako zvane »Katoličke Akcije«. U tu su akciju pozvani na saradnju sa Crkvom ne samo pojedinci nego i narodi, jer prema čuvenoj enciklici Pape Pija XI. »Ubi arcano Dei« Katolička Akcija pripada, kao pokret iznad svake političke struje, kršćanskom životu, te se »odnosi nerazlučivo na *obnovu Kristova kraljevstva i osiguranje onog pravog mira* koji pripada jedino ovomu kraljevstvu«. (»Ubi arcano Dei«).

Danas je sa svih strana otvoren put duhovnom auktoritetu, da zagrabi u međunarodni život vrhunaravnim zasadama u službi pacifizma. Tim više što je minuo vihor političkog previranja zbog svjetovne papinske vlasti, prestankom rimskog pitanja sa Lateranskim paktom: katolicizam je, riješen svih vanjskih balasta u veličajnom nacrtu velikog organizatora Pija XI. ostao ono što po svojoj prirodi jest: neodvisni moralni i natprirodni auktoritet u središtu međunarodnog života.

»Erudimini qui judicatis terram!«

Izravnavanje sporova među katoličkim narodima. — Prestriž katolicizma kod protest. naroda. — Zadatak kat. auktoriteta u budućnosti.

Ima protivnika koji izlaze sa prigovorom: Za vrijeme je rata smalaksao solidarizam katoličkih naroda, kako dokazuje spor između francuskih i njemačkih katolika. Mora se priznati, da je u svjetskom ratu mržnja pomutila razboritost, koja je uzmakla pred jurišem stranačkih nacionalnih strasti i kod katoličkih vjernika.

No istodobno treba priznati istinu da su još prije rata sve kršćanske konfesije bile u opasnosti zbog razbuktalog nacionalizma i socialističke internacionale kao i masonske međunarodne prevratne hierarhije, koje su paralizirale kao i danas duhovnu djelatnost crkve među narodima. Tako je zbog oprečnih političkih interesa zavađenih naroda na prvi mah popustio lanac solidarnosti među katolicima, pa su čak zbog toga mnogo stradale u kolonijama katoličke misije.

Nastao je famozni dvoboj njemačkih i francuskih katolika u štampanim polemikama. Ali je i taj dvoboj bio jedan dokaz suviše, kako ni najzagriženija politička i nacionalna mržnja nemože uzdrmati zajednički poklad vjere u dušama katoličkih vjernika heterogenih narodnosti. To su ignorirali oni, koji su trubili o slaboći katoličkog solidarizma u vandalizmu ratnih okršaja. Čak je vjerski duh porastao baš u redovima katoličkih ratnika u bojnim linijama naročito francuskim.

Ne samo francuska štampa nego i službena ratna knjiga optužile su njemačku kulturu, ističući kako je njemačka nauka pojam božanstva indentifikovala sa pojmom njemačkog »ja«. Bacalo se krivnju i na pangermanski kult poganskog narodnog boga Wotana, koji je sada redivivus. Iskoristilo se i njemačku apoteozu ničeanskog Zaratustre kao vođom njemačkog militarizma. Ali su njemački katolici odgovarali da ti prigovori ne idu na njihovu adresu. Istakli su, kako je Nitzsche bio onaj, koji je najviše mrzio Njemce, nazivajući ih »die ungeheuerlichste Zusammenwerfung von Rassen« (najodurnijim rasnim smećem), pa se je oduševljavao za Parizom kao žarištem rafiniranog ukusa.

Istodobno — u ratu — francuski su katolici većinom progledali i svoju duhovnu batinu okrenuli pod vodstvom istaknutih vojničkih dostojanstvenika, u prvom redu maršala Focha «i Castelneau-a, proti neodgovornosti i korupciji masonerije, koja se je ušančila iza zastora republikanske misli, vičući i danas, kad su ugroženi njeni sektarski interesi: republika je u pogibelji! I došlo je u toj borbi do fraze, da francuski katolici nemogu zamisliti Francusku, nekoć »primogenita Ecclesiae«, bez katolicizma daleko od Krista. Poznato je na daleko elegično pisanje istaknutih katoličkih pisaca proti razornom ledu francuskog maltuzianizma i ateizma ili bolje skepticizma, koji nalazi uspon u ovim Flaubertovim ispadima, kada piše Jurki Sandovoj:

»Ja mrzim demokraciju, to jest uzdizanje milosrđa na štetu pravednosti... Pravo milosti je nijekanje pravednosti... Na svijetu za mene opstoji samo jedno: lijepi stihovi, otmen, skladan i pjevucav stih, sunčani zapad, slikovite krajine, mjesečne noći, starinski kipovi i značajni profili. Ja sam fatalista kao pravi musliman, te sudim da sve što možemo učiniti za napredak čovječanstva, toliko je malo koliko ništa!... Sjena se nadvija nad mene!«

I u tom zamahu katoličke svijesti katolički su veliki umovi skrenuli pažnju od njemačkog neprijatelja na onoga u vlastitom domu, a taj je — francuska bezbožna knjiga, jer je naglasio, kako su baš pisci à la André *Gide*, Barrès, Remy de Gourmont unosili kult njemačkog ničeanizma, a pri tome se isticalo Cousina, koji je svojedobno dokazivao da je upravo harmonija francuskog duha i katolicizma porodila zlatni vijek francuske knjige: Corneille-a, Racine-a, Molière-a, Bossuet-a i Pascala. I ta katolička Francuska, bila je ponos i srce Evrope, u kojem je srcu odjeknula svaka bol i patnja potlačenih naroda. Ona je bila ne samo graditeljica čudesnih gotskih zapravo franačkih katedrala nego je bila i utočište narodnih boraca iz svih zemalja, a s njome se je dovršilo djelo ujedinjene Italije i oslobođenje naše zemlje ispod austrijskog jarma, a nema zemlje, koja je Crkvi dala tako divnih svetačkih figura kao Francuska. Ni-

je bio bez temelja onaj ratni povik: »Sva Francuska kleči pred Bogom u molitvi!« Jer danas se obnavlja u Kristu ova u bezvjerstvu okaljana zemlja i skuplja nove snage da se kao svježa vojska vrati Crkvi i pomože joj u međunarodnoj saradnji za svjetski mir pod lozinkom: Katolici svega svijeta na okup za kraljevstvo Božje i bratski mir!

*

Mislim da će Velika Britanija, ta prva sila na moru, i u gospodstvu svijeta, stupiti u harmoničnu saradnju sa katolicizmom u borbi za svjetski mir. U toj su se carevini izmjenile prilike u korist katolicizma. Katolici su u toj zemlji svojim velikim žrtvama izvojštili potpunu građansku i vjersku slobodu. Poznati uspjesi neustrašivih boraca u Irskoj sir Casementa, De Valere i njihovih drugova za slobodu njihove domovine. De Valera je od političkog proskribiranog kažnjenika došao na čelo irske republike, gdje je u slobodi procvao katolicizam, kao što je to pokazao svjetski eukaristični kongres u Dublinu 1933. Međutim povijest ističe ovo:

Sve velike ustanove kojima Engleska duguje svoju ustavnu i kulturnu veličinu, rodile su se iz katoličkih perioda engleske historije, kao porota, parlamenat, sveučilišta, magna charta libertatum. Sve je to živjelo prije apostazije Henrika VIII. I engleske najplemenitije građevine potječu iz katoličkih vremena a čuveni stari kolegiji u Oxfordu i Cambridgeu nose imena kat. svetaca. Dva velika predstavnika engleske umjetnosti, Lord Byron i Walter Scott probudili su interes svojih zemljaka prama staroj katoličkoj tradiciji, no i u djelima V. Shakespearea čini nam se kao da slušamo iz daleka prizvuk stare vjere engleskih pređa. Katolikofilski pokret 19. vijeka u Oxfordu uzdrmao je čitav organizam anglikanske državne crkve (High Church), koja je svoju najbolju djecu morala povratiti zbog tog pokreta krilu stare očinske crkve. Ovaj novi impuls vjerskog života znao je onako sugestivno opisati obraćenik, kašnje kardinal Newman u svome »Larosu«. Taj je pokret djelovao na čestite engleske duhove kao vazda staro i vazda novo sunce primitivnom snagom: auktoritet hierarhije, obredi, ljepota misnog bogoslužja, etička dubina karitativnog rada.

Jednog dana dogovorno anglikanski svećenici pristupiše na svoje oltare u misnom ornatu katoličkih svećenika u pratnji koralnih dječaka uz miris tamjanskih kadionica. Maldane sav obred katoličke mise osvanu u protestantskim crkvama Engleske. Večernja se pjeva tačno po katoličkom običaju, svećenici po ispovijedaonicama otpuštaju grijehe u koti (rocheti) i stolom ljubičaste boje. Ti su liturgični oblici probudili duh, koji je nekoć živio u tim molitvama. Otpale su stare predrasude proti »papistima«, pa se engleska javnost nimalo nije smutila, što je kardinal Manning dobio na dvorskim svečanostima prvo mjesto iza Princa od Walesa. U isto je vrijeme pokreta pisao kardinal Wiseman:

»Na jednoj strani vidimo kat. Crkvu u strahovitoj ljepoti pred očima protivnika, a njenoj djeci majestetično ljubeznu. Ona kitica, na kojoj počiva, svake se godine još jače okamenjuje, a križ u koji se upire, sve to čarobnije blista; danomice svježe ubrato cvijeće svetaca pada oko njenih nogu. Mučenička krv koja se od godine do godine prolijeva, natapa njezine svete dvore da je ponovno oplodi; blistave krune nagrađene čistoće i poniznosti, žrtva i duh pobožnosti nove su ulančene zasluge, što njenoj djeci svakog stoljeća pružaju novi polet u raj. I kao žarište pramova svijetla širi naokolo svoj šator budući da k njoj dolaze nove čete s usklikom radosti: Ovdje gleda iskru, kako se razvija u blagi plamen, ondje vidi otoke nakon stoljetnog sužanjstva u tminama, kako veličaju Boga, jer vidješe slavu Njegovu. Ona će se s majčinom ljubavi natkriliti nad nje, ali se neće toliko sniziti da se ulagiva njihovu samoljublju«. (Wiseman, Abhandlungen, njem. prev. II s. 317).

I dok su romanski narodi kroz 19. vijek trošili svoju snagu u razornom poslu narodne dekristianizacije, anglosaska se je rasa razmahala po svemu svijetu, a nije ni to isključeno, misli Prévost-Paradol (La France nouvelle, s. 362), da će Anglosasi još prije našeg očekivanja opet prigrliti katolicizam, da postanu Božji odabranici poput novih Columbovih conquistadora, koji će zahvatiti poput džinovske mišice čitav svijet. Ili će možda Engleska stvoriti nove državne forme, koje će olakotiti katolicizmu njegovu zadaću pacifizma? Čini mi se, da po zakonu narodne psihologije

svaki put kad neki sudbonosni događaj, kao što je bio svjetski rat, uzdrma dušu čitavog naroda, tada najnovija duhovna izgradnja s površine pada na dno, a ona iz dna starih vrednota vraća se gore, a to je katolička tradicija u kolijevci engleskog naroda.

*

Poznati sociolog Herman Wagner pisao je među ostalim: Samo je papinstvo kula, koja čvrsto drži u općoj narodnoj svijesti ideju crkvenog jedinstva. Pad bi papinstva donio za sobom razvrgnuće i rasuće svih posebnih crkava u male i sitne skupine, atomiziranje crkve i supremaciju nevjere, apsolutnu anarhiju i na posljetku posvemašnju propast kršćanstva«.

I doista!

Ideja katolička, ideja jedne svjetske crkve morala je biti već na početku Židovima neko strašilo, a poganima zagonetka. Židovska se je sinagoga širila naokolo jedva nešto dalje nego što se čuje žubor rijeke Jordana, od filistejske granice do pustinje, a Gospod komu se klanjahu Židovi bijaše »njihov« Gospod, Bog Abrahamov. Grcima i Rimljanima je bila glupost, da bi moglo postojati jedinstvo naroda udruženih zajednicom samo jedne vjere. To je značilo oboriti nacionalne i državne bogove, da se uzvisi jedinstveno božanstvo. »Kao trak sunca zasja kršćanstvo po cijeloj zemlji« — napisa stari Euzebije u svojoj povijesti Crkve.

Tako se katolicizam prometnuo u svjetsku Crkvu: crkva pojedine zemlje je ud općenite Crkve sa svojim srcem u Rimu. Proti ovom meridijanu dizahu se valovi kulturnih bojeva posvuda. Posvuda centrifugalni nacionalni smjerovi na djelu. Radi svoje autonomne universalnosti nemože se Crkva zadušiti u vrtlogu ljuckih vratolomnih pokušaja i prevrata. I svaki put kad se po koji novi Dioklecijan pojavi u kojoj državi (n. pr. u Španjolskoj, Meksiku, Rusiji), što vidimo? Vidimo, kako taj tiran zakuje nekoliko biskupa, napravi hekatombu mučenika i zabrani javno bogoslužje, zaplijeni crkovna dobra. Ali time nije pogođeno srce katolicizma. Crkva stoji tu. A novi mučenici nijesu sami: s njima saosjeća, za njima stoji u bratskoj vezi barem 350

milijuna druge braće na Zemlji, koji izmole pobjedu ucviljene braće.

Natpis: »slobodni od Rimskog papinstva« jednak je jednom grobnom natpisu. To je iskustvo vjekova. Da li i naši jugoslavenski katolici žele još jedno iskustvo toga natpisa, napose mi Hrvati? Oni koji kumuju tome natpisu, neka znaju, da Hrvati neće i ne vole obnoviti slučaj Luterov od 10 decembra 1520 kad je papinsku bulu zajedno sa »corpus juris« bacio na lomaču: »Neka ovako propade u Božje ime sve što se je podiglo u ime vražje!« Ali ono što je Luter prokleo, ostalo je, a njegovo djelo, »crkva koja prosvjeduje« istim mahom je bila zakovana u službu zemaljskog gospodara. Grobni natpis!

Ne samo to! Nego granica, koju je Krist postavio među crkvom i državom, nije samo jarak i bedem neodvisnosti crkve od države, nego također kula za slobodu narodnosti. Sama činjenica ovog prirodnog razgraničenja između Općenite crkve i države ne pokazuje samo cilj i narav crkvene oblasti nego i opomenu, da državna oblast ima svoje granice, te da ima područja, kada se državnom faktoru mora kazati: non possumus! Zato je kod kršćanskih naroda Evrope nemoguće zamisliti azijatski despotizam. A značajno je i to, da svi apsolutizmi u Evropi od 16. do 19. vijeka nijesu imali prečega i žurnijega posla nego razbiti ili oslabiti vezu sa sv. Stolicom. Tako je bilo u Španjolskoj, Francuskoj, Austriji, Njemačkoj, maldane posvuda. I nikada nije uspjelo, da se zemaljski cezaropapizam trajno ugnjezdi zloporabom na uštrb katoličkog jedinstva. »Čak u razgraničenju Crkve i države, u njihovu međusobnom stavu i odnošaju stoji jedan od najvažnijih momenata u općoj povijesti« — kaže Ranke u svojoj »Geschichte der Päpste« (I, 8, 10. izd.).

Upravo na osnovi ovog božanskog uzvišenja crkve nad narodne i državne granice svih zemalja data je katolicizmu mogućnost, da vodi među narodima ideju pacifizma. Tim duhom je zaplovila skupština mnogobrojnih narodnosti i rasa i religija na 27 septembra 1893 u Chicagu, kada se podigao kardinal Gibons da otvori skupštinu i kada je 500 pjevača zapjevalo čudesnu pjesmu kardinala Newmana:

Lead, kindly light, amid the encircling gloom,
Lead thou me on!
The night is dark and I am far from home;
Lead thou me on!

U interesu je svih kršćanskih i uopće religioznih naroda održanje duhovnog auktoriteta katolicizma, koji je i za našu jugoslavensku zajednicu prva duhovna konstruktivna snaga za konsolidaciju unutrašnju naše države služeći k tome u općem priznanju mjerodavnih faktora kao pomirbeni genij. Za vrijeme rata bili su prvi protestanti koji su digli glas o nemogućnosti i nepravednosti talijanskog zakona (la legge delle gvarantigie) na štetu Papine lične slobode, o nuždi saradnje sv. Stolice na mirovnom kongresu, o konačnom rješenju rimskog pitanja, o obnovi diplomatskih veza sa Vatikanom i sklapanju shodnih konkordata.

To što je ne samo katolički nego i protestanski svijet tražio, većim se je dijelom obistinilo nakon užasnog velikog rata. Fašistička je vlada uz pljesak svega talijanskog naroda u Lateranskom paktu izravnala odiozni rimski spor i sklopila konkordat, koji je službenoj Italiji vratio stari katolički karakter. Samo što je fašistički etatizam pogazio obvezu konkordata u točki, koja zajamčuje manjinama (zapravo većini!) u Istri uporabu hrvatskog jezika za duhovnu pastvu [1]).

A Pirenejski poluotok? Dok se Portugalska obnavlja na osnovi katoličkog solidarizma, Španjolska je još u plamenu. Taj je plamen donio katolicima mnogo rana i žrtava, ali i novu snagu, pribiranje duhovnih energija. Svrgnu-

[1]) Koliko je ta nepravda daleko od duha i svijesti prvih duhovnih boraca talijanskog nacionalnog preporoda svjedoči ono, što je napisao Cavour na 28 decembra 1860 Lorenzu Valeriu, komesaru u Jakinu: »Valja da zamolim V. G., da izbjegne svaki izraz, po čemu bi se moglo shvatiti, da novo talijansko kraljevstvo ide za tim da osvoji ne samo Mletačku, nego također Trst sa Istrom i Dalmacijom. Ne poričem da uzduž obale u gradovima postoje skupine talijanskog pučanstva po rasi i težnjama. Ali po selima (nelle campagne) žitelji su isključivo slavenske rase, i značilo bi doći u sukob sa Hrvatima, Srbima, Mađarima i s Njemcima, kad bismo pokazali namisao, da zakrčimo izlaz na more tako ogromnom dijelu centralne Evrope«. Niti jedne riječi nema tu o kakvom osvojenju Dalmacije, (Papini, Testimonianze, s. 106) a niti Istre i Tirola.

će Alfonsa XIII sa prijestolja urodilo je vandalizmom proti katoličkim tradicijama zemlje ponajviše zato, što je grobarima španjolske veličine uspjelo sugerirati javnom mišljenju, da se interesi katoličke Crkve poklapaju s interesima kraljevske dinastije, koja je svojim držanjem uspavala crkovne redove. Trebalo je, čini se, Providnosti, da se razori taj vanjski potporanj i da se goloruki katolički David gurne goloruk na megdan proti masonskom i crvenom Golijatu. Borba je nejednaka. Ali je izvan sumnje, da će Golijat biti sastavljen sa zemljom.

Kod svih naroda se inače ispoljavaju novi društveni oblici. Crkva ima dovoljno snage, da sve te nove oblike, u koliko su pogodni za život, asimilira, a nezdrave izbaci i onemogući. Treba zato dovoljno vremena. Providnosti se ne žuri. Katolicizam stiče novi teren ondje, gdje je bio istisnut ili je uzmaknuo da pribere u primirju nove sile.

Vatikanski Stražar svega kršćanstva, svijestan ove veličajne zadaće duhovnog auktoriteta Crkve za stvaranje svjetskog solidarizma, reče neki dan, na 1 aprila, u tajnom konzistoriju u kardinalskom zboru:

»... Eto u času dok se svijet još nije oporavio od svjetskog rata, naoblačilo se nebo i sa svih strana prijete teške opasnosti, tako da se sjećamo Kristovih riječi o teškim znacima koji će se desiti prije sudnjeg dana...

U istinu nemožemo vjerovati, da bi oni, kojima mora na srcu ležati dobrobit i napredak naroda, da bi naime oni htjeli u propast i uništenje gurati ne samo svoje nacije nego i dobar dio čovječanstva. Ali ako bi se netko usudio počiniti ovaj strašni zločin, a Bog neka nas od toga oslobodi, makar ne vjerujemo u mogućnost takova čina, tad nam ne bi preostalo ništa drugo nego se obratiti nebu i sa ogorčenim srcem zavapiti: Dissipa gentes quae bella volunt«. (Hrv. Straža 5. IV. 1935).

To je uzvik Oca, koji bdije nad svojom djecom.

Ali zar nije bilo u prošlosti između svjetovnih vladara pokreta i saveza na duhovnoj podlozi za svjetski pacifizam? Bilo ih je, a kao najozbiljniji pokušaj u tom pravcu mogao bi ovdje navesti »svetu Alijansu« iz g. 1815 »... a navlastito zbog dobročinstva štono ih je božja Providnost

iskazala državama, koje su se samo u nju pouzdavale, uvjeriše se tri vladara (ruski, pruski i austrijski) da je nužno da oni svoje međusobne snošaje osnuju na uzvišenim istinama koje nas uči vjera božanskog Spasitelja«. — Tako je među ostalim glasio vlastoručan spis cara Aleksandra o načelima svete Alijanse, koju mu je nadahnula zanesena gospođa Krüderer.

Međutim ne zaboravimo, da je tekst svete Alijanse potekao od istog ruskog cara, koji nije nimalo mislio na uzvišena kršćanska načela, kad je animozno kazao Talleyrandu, da je »interes Evrope jedini izvor prava«: (les convenances de l' Europe sont le droit), i tome evropskom interesu za volju morali su kao žrtva ostati pod turskom vlasti kršćanski narodi na Balkanu, a brisani kao samostalna državna tijela Dubrovnik, Genova, Mletke i Poljska, da o drugima ne govorimo. Ako je bečki kongres od 3 novembra 1814 zajamčio još prije sv. Alijanse mir od nekih 30 godina, nije donio sreće, jer se mir osnovan na dugom nizu uvreda i nepravda, na prodaji okovanih naroda nemože nazvati ni dobročinstvom ni srećom. Eto vam bečkog kongresa, gdje Metternich igra presudnu ulogu, kao preludij svete Alijanse. Tada Talleyrand poručivaše Luju XVIII: »Bečlije govore da su ovo zanimanja vladalaca: Ruski car sprovodi ljubakanje, Danski kralj pije sve u šesnaest, Würtemberški jede, Pruski misli, Bavarski čavrlja, a car austrijski — plaća«. A tada su kundurarije bile isto tako važne kao i zapisnici. Sudbina Saskoga kralja, koji je bio kao Napoleonov pristaša zatvoren u Berlinu, nije obraćala veću pažnju državnika nego pitanje s kojom je ono damom car Aleksandar igrao valcer ili koje li je ono ime lord Castelreagh zabilježio u spisak igre »mille e tre«, što je tada bila u modi.

Nije čudo, što su historici, pa i naš I. Rabar (Povijest najnovijeg vremena s. 10) svetu alijansu označili kao izrabljivanje kršćanskih načela za političke spletke, a sam Metternich, najviđeniji tada državnik i reakcionarac nazvao je taj savez zvučnim ništa, dok su tadašnji prijatelji narodne slobode vidjeli tu samo pokušaj, da se narodi uljuljaju u san pobožnim izrazima. Zato se je i ta zgrada sagrađena

na pijesku varave politike i interesa onih koji su je začeli brzo, nakon malo godina po sebi srozala.

Katolicizam nema ni političkih niti drugih vanjskih interesa u službi pacifizma, jer je sazdan na samo vječnim vrednotama onih moralnih principa, koji mogu da u općem interesu povežu sve narode. Možda bi toj misiji Crkve u službi međunarodnog solidarizma pristojala Ciceronova misao: »Omne officium, quod ad conjunctionem hominum et ad societatem tuendam valet, est anteponendum illi officio quod cognitione et scientia continetur«. (Svaki rad koji promiče društvenu solidarnost i zaštitu društva ima prednost ispred rada zadržanog u spoznaji i znanosti). A ljucko umovanje ideju bratskog mira izopačuje u službi onih egoističnih ličnih i narodnih interesa, koji izazivlju međunarodne sukobe.

Prošlost nas je naučila ovo: ***kršćanstvo na međunarodnom području može korisno i uspješno djelovati, ako je koncentrovano u međunarodnoj organizaciji, koja obuhvata vas svijet, dakle u crkvi.***

Put je već utrt. Katolicizam krči put svuda i stiče nova područja u svom duhovnom djelovanju. I nema sumnje, da će jedino katolicizam utjelovljen u Crkvi moći da sigurnim putem kao najveći duhovni auktoritet vodi i dovede narode i zemlje u luku bratske svjetske zajednice u službi općenitog mira.

O. Zdravko Gospić, Dr bogosl. i obaju prava:

Pravno stanje franjevačkih župa u Jugoslaviji

(Nastavak)

RÉSUMÉ. — **L'etat juridique des paroisses franciscaines en Yugoslavie.** Suite. — Le supérieur religieux propose à l' évêque les curés franciscains. Celu-ci, s'il les trouve capables, il leur donne la jurisdiction nécessaire. L' évêque peut en les priver pour des motifs de l' administration de la paroisse, tandis que les supérieurs religieux le font pour des raisons de la discipline religieuse aussi. Les paroisses franciscaines, qui sont propres à l' Ordre franciscain, sont gouvernées par les lois particulières et les statuts religieux; tandis que les autres sont gouvernées par les lois communes aux autres paroisses. Pour cela la visitation des églises paroissiales franciscaines ou la visitation locale est limitée à certains objets, la visitation des curés franciscains est la même que pour les curés séculiers, la discipline religieuse restant exclue. C' est une question irrésolue, si les évêques ont le pouvoir de divider ou dismembrer les paroisses franciscaines, sans la permission du S. Siège; mais, s'ils le peuvent, ils ne doivent pas le faire sans la cause canonique, c. à d. tant que les PP. Franciscains sont en état de les administrer convenablement par eux-mêmes. Fin.

6. Postavljanje franjevačkih župnika

Rekli smo, da su franjevačke župe u Jugoslaviji gotovo sve pleno iure ujedinjene s franjevačkim samostanima, odnosno s franjevačkim Redom. Odatle slijedi, da franjevački Red mora proviđati dušobrižnike za te svoje župe.

Prama kan. 471, radikalnu ili habitualnu dušobrižnu službu vrši moralna osoba, t. j. samostan s kojim je župa ujedinjena. No budući da moralne osobe kao takove ne mogu vršiti dušobrižne službe, to im, prama istom kanonu § 1, treba postaviti jednoga zamjenika, koji će vršiti habitualnu ili stvarnu dušobrižnu službu. Na nj isključivo spada sva briga oko duša dotične župe sa svima pravima i dužnostima župnika. Starešina moralne osobe ne može se miješati u dušobrižnu službu; nego samo pazi da aktualni dušobrižnik vrši savjesno svoje dužnosti, odnosno, kad u tomu pomanjka, da ga pozove na red. Kad pak prestane vlast

ovoga aktualnog dušobrižnika, dok mu dođe zakoniti nasljednik, on preuzimlje i vrši aktualnu dušobrižnu službu (kan. 472 br. 2).

Aktualnog dušobrižnika redovnički starešina, komu to pripada po Konstitucijama, u našem slučaju provincijal, predlaže biskupu na potvrdu. Biskup, ako ga nađe sposobna prama kan. 459, ima ga potvrditi i ne može ga odbiti, i ako se njemu čini da bi drugi za taj položaj bio podesniji. Franjevačka župa nije župa liberae collationis, da bi je biskup mogao, prama kan. 152 sl., slobodno davati komu hoće. Tu je vezan i ograničen na predloženu osobu, isto kao kod prikazivanja sa strane kapitula ili patrona ili pak imenovanja komu to pravo pripada. Ali na biskupa spada da predloženoj osobi dade jurisdikciju, t. j. vlast da u odnosnoj župi može vršiti dušobrižnu službu (kan. 1425 § 2).

7. Odalečivanje franjevačkih župnika

Prama kan. 454 § 5, 471 § 3 i 631 § 3, franjevački su dušobrižnici jednako kao i drugi redovnički dušobrižnici amovibiles ad nutum bilo biskupa bilo redovničkog starešine. To znači, da ga mogu maknuti i biskup i redovnički starešina, kad smatraju potrebitim.

Ova pomičnost uvedena je radi osobe dušobrižnikove. Redovnik dušobrižnik, radi svoga redovničkog zvanja, dužan je težiti na savršenstvo. On je, po zavjetu poslušnosti, potpuno ovisan od volje svojih starešina. Stoga, ako bi dušobrižna služba bila na štetu njegova redovničkog savršenstva ili ako bi on bio potrebit za drugu službu Reda, odnosno ako bi redovnička disciplina tražila njegov premještaj, redovnički starešine mogli su ga premjestiti. Budući da se radi o zavjetu poslušnosti, po komu je redovnik podložan svojim starešinama, a koji ne spada u nadležnost biskupovu — to su redovnički starešine mogli maknuti sa župe redovnika župnika, a da biskupu nijesu bili dužni kazati razloga, zašto to čine. Jednako su ga mogli maknuti i s razloga dušobrižne službe, a da ni tu nijesu bili dužni biskupu očitovati razloga. Biskup ni u jednom ni u drugom slučaju nije tražio razloga, jer se radilo o osobi koja je zavjetom vezana na poslušnost. Ali zato i biskup je dobio isto pravo, da s razloga dušobrižne službe — jer o redovničkoj disciplini sudi samo redovnički starešina — može redovnika dušobrižnika

maknuti sa službe, a da ni on nije dužan navesti razloga. Jedan i drugi imadu pravo utoka na Sv. Stolicu, s dojavnim učinkom, i tu moraju da izlože svoje razloge; ali kroz to važi odluka protiv koje je uložen utok (kan. 454 § 5).

Iz ovoga je jasno, da su redovnički starešine sa svojim podložnikom daleko slobodniji u odalečivanju redovnika dušobrižnika nego li biskup. Za biskupa se hoće važan razlog, i to dušobrižne prirode; jer on ne može odalečivati sa župe redovnika, koji je po kanonima za to sposoban. Za redovničke starešine ne traži se tako važan razlog; a taj može biti ne samo dušobrižne prirode, nego i iz područja redovničke discipline. No i redovnički starešine treba da imadu na pameti da često mijenjanje duhovnih pastira nije na korist, nego na štetu duhovne pastve; pa ih u njihovim odlukama moraju voditi ozbiljni, opravdani razlozi.

Položaj je dakle redovnika dušobrižnika različit od položaja drugih njima sličnih predloženika. Kad na pr. kapitul ili patron predloži za župnika koga kandidata, oni više tog predloga ne mogu povući niti mogu kasnije predloženika odalečiti (kan. 471 § 3). Dočim redovnički starešina, obzirom na redovnika, može jedno i drugo. Ali ni biskup nije toliko slobodan prama onomu svećeniku, koga je potvrdio na predlog kapitula ili patrona; nego se mora držati propisa kanona kao i za druge župnike (kan. 471 § 3, 2175 sl.). Dočim kod redovnika dušobrižnika nije dužan da se drži tih propisa, odnosno da provodi postupak.

8. Uprava franjevačkih župa

Ovdje se ne radi o vršenju pojedinih župnikovih dužnosti, koje su franjevačkim župnicima zajedničke sa svima ostalim župnicima. Radi se o materijalnoj upravi župe, u prvom redu crkve, u čemu uprava nije istovjetna s upravom svjetovnih župa.

1. *Crkva.* — Treba razlikovati, da li je župska crkva vlasništvo franjevačkog Reda, ili ne; jer, iako je župska crkva pleno iure pripojena nekom Redu, ona time samim ne postaje njegovo vlasništvo. Crkve koje nijesu vlasništvo Reda, ravnaju se po općim crkvenim zakonima; koje su vlasništvo Reda, ravnaju se posebnim crkvenim zakonima i redovničkim ustanovama.

Sve franjevačke župe u Jugoslaviji nijesu vlasništvo franjevačkog Reda. Za Bosnu i Hercegovinu znamo da su gotovo sve;

jer su ih sami Franjevci s pomoću naroda i dobročinitelja podigli. Isto tako i dobar dio dalmatinskih župa, da i ne govorimo o samostanskim crkvama, koje su u isti mah i župske. Ako se radi o crkvama koje su vlasništvo franjevačkog Reda, onda franjevački dušobrižnici mogu na poticaj svojih starešina od naroda i drugih dobročinitelja prositi milostinju za gradnju, sačuvanje, obnovu i poljepšanje župske crkve; ali milostinju primati, kod sebe držati, sabirati i s njom upravljati, spada na starešine; ako crkva nije redovnička, onda na biskupa (kan. 630 § 4, 1182 § 2 i 3).

Kad se župska franjevačka crkva sagradi, pravo blagosloviti je ima franjevački provincijal; ako nije franjevačka, biskup. Jedan i drugi mogu tu vlast povjeriti i drugom svećeniku (kan. 1156). Posvetiti pak crkvu bilo koju može samo Ordinarij mjesta u kom se crkva nalazi, ako je biskup, ili drugi biskup koga on ovlasti (kan. 1155 § 1 i 2). — Jednako pravo blagosloviti i staviti temeljni kamen franjevačke župske crkve ima franjevački provincijal; ako nije franjevačka, biskup (kan. 1163).

Ako je franjevačka župska crkva oskvrnjena prama kan. 1172, a bila je samo blagoslovljena, onda je može izmiriti, t. j. iznova blagosloviti i njezin upravitelj, u prvom redu samostanski starešina ili koga on ovlasti. Ako je bila posvećena, pravo izmirenja ima provincijal; u slučaju velike i prijeke potrebe, kad se ne može doći do provincijala, i sam upravitelj crkve, koji treba da kasnije o stvari obavijesti provincijala (kan. 1176).

Svoje župske crkve mogu OO. Franjevci slobodno, bez ičije dozvole, popravljati, dograđivati, preudešavati, pače i drugu na istom mjestu ili u istoj župi sagraditi (kan. 1186 br. 2 sravnjen s kan. 497 § 2). Isto tako provincijalno starešinstvo može franjevački župski stan prenijeti s jednog mjesta na drugo u istoj župi, odnosno sagraditi novi župski stan na drugom prikladnijem mjestu (kan. 1426).

2. *Crkvena dobra.* — Franjevačka župska crkva ima svoga upravitelja (kan. 1182 § 2 i 3) i taj se stara oko uprave njezinih dobara, ako ih ima. Uprava ovih dobara ne spada na aktualnog dušobrižnika, jer ta dobra ne ulaze u dušobrižništvo. Glavna briga za njih spada na starešinu samostana s kojim je župa ujedinjena. Stoga se kanonski propisi o tako zvanim fabrikijerima (consilium fabricae ecclesiae) ili crkvenim ocima, proku-

ratorima ili kako se u kojim mjestima zovu, a o kojima je govor u kan. 1183 i sl., 1522 sl., ne odnose na franjevačke župske crkve. Redovnički starešine upravljaju s tim dobrima po redovničkim pravilima i posebnim crkvenim zakonima, te su za to dužni polagati račune samo svojim višim starešinama.

Ako se kojoj franjevačkoj župskoj crkvi ostave kakve fundacije, naime dadu vremenita dobra uz uvjet, da se za prihode tih dobara svake godine govori nekoliko Misa ili obave druge crkvene funkcije, odnosno koja druga djela pobožnosti ili kršćanske ljubavi, tad je za primanje i upravljanje s tim fundacijama nadležan samo provincijalni starešina. Sva prava i dužnosti koje imadu biskupi u svjetovnim crkvama obzirom na fundacije, prama kan. 1550, pripadaju isključivo većim redovničkim starešinama. Stoga franjevački župnici za dozvolu primanja takovih fundacija, odnosno za njihovu upravu ne mogu se obraćati biskupskom ordinarijatu, nego svom provincijalu; niti mogu biskupima polagati godišnje račune o upravi fundacija, nego isključivo svojim provincijalima.

Iz ovoga slijedi, da franjevački župnici nijesu dužni prikazivati biskupima godišnje račune o upravi franjevačkih župskih crkava i njihovih dobara. Nijesu dužni predavati biskupima tako zvanu oltarsku milostinju, koja se sabire za uzdržanje crkve, vječnog svijetla, crkvenog ruha, itd., mrtvačku milostinju, od koje župnik govori Mise za mrtve po nakani župljana. Nijesu dužni davati račun o Misama, nego samo pro populo. Nijesu dužni prijavljivati biskupima ni razne zavjete vjernika, da će na pr. u crkvi nabaviti koji kip, klupe, svijećnjake, svijeće, paramente, zvona ili druge komade crkvenog ruha i pokućstva; da će u crkvi podignuti oltar, uz crkvu kapelu, na crkvi zvonik, itd. Za sve je to u franjevačkim crkvama nadležno franjevačko provincijalno starešinstvo.

Franjevačke župe nijesu dužne plaćati biskupu tako zvani cathedraticum in signum subiectionis; ali su na to dužne one župe koje su biskupi povjerili OO. Franjevcima, u nedostatku vlastitog svećenstva, a da nijesu sa samostanima ujedinjene, kao na pr. neke župe u Sloveniji (kan. 1504). Dužne su franjevačke župe da daju 5% od čistih godišnjih prihoda za uzdržanje biskupskog sjemeništa, ako biskup to propiše (kan. 1356). Dužni su također, ako biskup naredi da se u crkvi kupi milostinja za

sjemenište, za siromahe ili za koju drugu izvanrednu svrhu, istu naredbu izvršiti i skupljenu milostinju biskupu dostaviti. Isto su tako sve bratovštine, ustanovljene u franjevačkim crkvama, dužne da svake godine daju biskupu račun o upravi dobara koja posjeduju, o troškovima koje su preko godine učinile, odnosno što su nova stekle (kan. 1525). Na to nijesu dužne franjevačke trećoredske zajednice, Vojska Sv. Ante i slična društva.

9. Vizitacija franjevačkih župa

Franjevačke župe i župnici podložni su neposrednoj i posvemašnjoj vlasti, nadzoru i vizitaciji biskupa jednako kao i svjetovne župe i svjetovni župnici, izuzevši redovničku disciplinu (kan. 631 § 1). Budući da su župnici franjevci podložni i svojim redovničkim starešinama, a k tomu, kao franjevci, izuzeti od biskupske vlasti, pitanje je, u čemu su biskupima podložni, a u čemu nijesu.

Opće je načelo, da su franjevački župnici podložni biskupu što se tiče duhovne pastve; dakle u koliko su dušobrižnici. U koliko su pak redovnici, nijesu mu podložni. U tomu su podložni isključivo redovničkom starešini, koji inače i obzirom na dušobrižnu službu svoga podložnika ima s biskupom kumulativno pravo, t. j. može ga i mora pohađati i, u slučaju nereda pri vršenju dušobrižne službe, proti njemu poduzeti mjere jednako kao i biskup (kan. 631 § 2). Spomenuli smo slučajeve, u kojima franjevački župnik, glede svoje crkve, nije podložan biskupu, nego svom redovničkom starešini. Stoga je od potrebe znati, na što se proteže biskupova vizitacija, t. j. u čemu on ima pravo da od franjevačkog župnika traži razlog, a u čemu nema. Ovo je lijepo označio Papa Benedikt XIV u konstituciji „Firmandis" od 6 studenoga 1744, iz koje su preuzete odredbe o vizitaciji redovničkih župa sa strane biskupa.

Vizitacija je dvostruka: mjesna i osobna, t. j. vizitacija crkve i izvid o župniku glede vršenja pastirske službe.

Iako je župska crkva franjevačka, ipak biskup ima pravo da u njoj pohodi oltar, gdje se čuva svetotajstvo, druge oltare ne; krstionicu, ispovijedaonicu, koja služi župniku; propovijedaonicu, s koje župnik propovijeda; sakristiju crkve, gdje je pohranjeno ruho i posuđe s kojim se služi župnik, kao i odnosno ruho i posuđe, drugo ne; grobove, u koje se ukapaju župljani; zvonik

i ona zvona, koja su vlasništvo župe; sveta ulja za krštenje i bolesnike, i napokon svetu vodu, koja se obično stavlja kraj vrata crkve za škropljenje vjernika kad ulaze u crkvu. Drugo na biskupa ne spada. Sve drugo vizitira provincijal, odnosno generalni vizitator u kanonskom pohodu, pri kom vizitira i drugo što također spada na biskupa.

Što se tiče osobne vizite, biskup ima pravo da pita, kako se župnik ponaša, da li daje dobar ili zao primjer, da li uživa dobar ili rđav glas; da li je zakonito postavljen župnik; da li obdržaje residenciju; da li je išao na biskupsku sinodu; da li rješaje slučajeve duševnosti; da li vrši pastirske dužnosti, između ostalog da li govori Misu za puk u zapovjeđene blagdane, da li u iste blagdane puku propovijeda, drži katekeze djeci i odraslima, da li u određeno vrijeme ispovijeda vjernike, da li pripravlja djecu na krizmu, ispovijed i prvu pričest, da li pohađa bolesnike i svetotajstvima pokrijepljuje umiruće; da li drži potrebitu istragu prije nego će vjernike vjenčati, ima li koja zapreka, da li se slobodno uzimlju, odnosno da li su dovoljno upućeni u kršćanskom nauku; da li drži u redu pojedine matične knjige: krštenih, krizmanih, vjenčanih, umrlih i stanja duša, kao i druge, koje biskup naredi. U kratko, obzirom na osobu, biskup pita redovnika župnika ono što obično pita svjetovnog župnika.

Izuzetna je redovnička disciplina. To znači, da biskup ne može, prigodom kanonskog pohoda, istraživati, kako redovnik župnik vrši svoje redovničke dužnosti: zavjete, regulu, generalne konstitucije, provincijalne ordinacije i druge starešinske naredbe, makar se te naredbe i dužnosti odnosile i na duhovnu pastvu. Ako pak redovnik župnik učini nešto protiv svojih redovničkih dužnosti i to izađe na javu, pa od toga nastane sablazan za vjernike, biskup u tom slučaju, može posredovati, ne u koliko je prekršaj redovničke discipline, nego u koliko je sablazan vjernicima, koji u svom duhovnom pastiru nemadu potrebite edifikacije.

Treba imati na pameti, da redovnički starešina ima u svemu, kako smo rekli, s biskupom kumulativno pravo. To znači, da i on može i mora učiniti sve što čini biskup. A budući da je redovnički starešina, radi župnikove osobe, prvi pozvan da nad njim vodi nadzor, to je biskupu posao, praktično, znatno ola-

koćen. Ako pak redovnik župnik nešto pogriješi u vršenju dušobrižne službe, biskup ga može kazniti jednako kao i redovnički starešina. Ako pak biskup u tom slučaju odredi drukčije nego redovnički starešina, prevladava odredba biskupova (kan. 631 § 2). Praktično to se čini tako, da biskup, radi odioznosti stvari, upozori redovničkog starešinu, nek on postupa.

10. Dioba i dismembracija franjevačkih župa

Prama kan. 1427 § 5, kad se razdijeli redovnička župa, nova župa koja je nastala, nije više redovnička. To znači, ako biskup razdijeli jednu franjevačku župu, nova župa nije više franjevačka.

Neki misle, da je to nepravedno. Ali, ako se uzme u obzir da biskup ne može dijeliti redovničke župe bez kanonskog razloga (kan. 1427), t. j. dokle je god mogu redovnici služiti, onda je prirodna stvar, da nova župa ne bude redovnička nego svjetovna, jer je redovnici ne mogu više služiti.

Kan. 1422 određuje, da je Sv. Stolici pridržano ujedinjivanje redovničkog beneficija sa svjetovnim i obratno, a tako isto svako prenašanje, razdioba i dismembracija redovničkog beneficija. Radi toga neki kanonisti *(Eichmann,* Lehrbuch des Kirchenrechts, str. 457, bilj. 5) misle, da je samo Sv. Stolica nadležna za razdiobu redovničkih župa. Drugi *(Augustine,* A Commentary of canon Law, vol. VI, 508 sl.) drže, da biskup može razdijeliti i dismembrirati iz kanonskih razloga, i redovničke župe; ali da bi bilo odviše drsko, ako bi to učinio bez znanja Sv. Stolice (it would sem rather presumptuous for an Ordinary to proceed to a division or dismembration without informing the Apostolic See).

Bilo kako mu drago, jasno je po kan. 1427 § 2, da ni razdioba ni raskomadavanje jedne župe ne može biti bez kanonskog razloga; a kanonski razlog jest samo taj, ako je velika teškoća doći do župske crkve; ili odviše veliko mnoštvo župljana, kojih duhovnom dobru ne može se pomoći po kan. 476 § 1. Kanon 476 § 1 glasi: „Ako župnik radi mnoštva puka i drugih razloga ne može, po sudu Ordinarija, da sam vodi doličnu brigu oko župe, nek mu se dade jedan ili više pomoćnih vikara, kojima će se označiti primjerena nagrada"; § 2: „Pomoćni vikari mogu se postaviti ili za cijelu župu, ili za određeni dio župe."

— To znači, ako je župa prevelika ili narodom ili prostorom, da se župniku može dati jedan ili više pomoćnika, koji će biti ili u središtu župe na pomoć župnika, ili u kojem kraju župe na pomoć vjernika. Tek onda, kad se na taj način pokuša i uspostavi se da nije dovoljno provideno duhovnom dobru vjernika, može se pristupiti diobi ili raskomadavanju župe. Stoga Kodeks u navedenom kanonu 1427 § 1 kaže, da biskup iz kanonskog razloga može razdijeliti župu i proti volji župnika i bez privole naroda. Ali, ako se nije pokušalo pomoći dobru župe prama kan. 476, još ne postoji kanonski razlog, pa je, po kan. 1428 § 2, takova razdioba i dismembracija nevaljana.

Dosljedno tomu nevaljano je otcijepljivanje jednog dijela neke župe, da se zaokruži druga župa. Taj razlog Kodeks ne navodi kao kanonski razlog za raskomadavanje župe.

11. Zaključak

Iz ovoga kratkoga pregleda jasno nam je, da je ogromna većina franjevačkih župa u Jugoslaviji nastala tako, što su ih sami OO. Franjevci ustanovili, prateći siromašni narod na bijegu pred turskim zulumom, ili jer su OO. Franjevci za više stotina godina bili jedini duhovni pastiri, oci, učitelji i branitelji progonjene raje, pa gradili ili obnavljali porušene župe i crkve. Jasno je također, da su sve te župe pleno iure ujedinjene s franjevačkim Redom, odnosno da su gotovo sve crkve i župski stanovi vlasništvo franjevačkog Reda. Franjevačke župe u Jugoslaviji ravnopravne su svjetovnim župama po kanonskom pravu. One to imadu biti i po državnom pravu. Franjevački dušobrižnici imadu primati jednaku subvenciju od države kao i svjetovni, a tako isto i njihova učilišta, u kojima se odgaja njihov dušobrižni pomladak. Franjevačke dušobrižnike postavljaju njihovi redovnički starešine, a biskup im, ako ih nađe sposobnima, daje jurisdikciju. Biskup ih može odalečiti iz dušobrižnih razloga, a redovnički starešine ne samo iz dušobrižnih razloga, nego također iz razloga redovničke discipline. Franjevačke župe, koje su vlasništvo franjevačkog Reda, ravnaju se redovničkim ustanovama i posebnim crkvenim zakonima. Stoga je nad njima ograničena vlast biskupova. Crkveno pravo označuje, što biskupi, pri vizitaciji, imadu pravo da pregledaju, što je pak rezervirano redovničkim starešinama, koji s biskupom i u

dušobrižnim stvarima imadu kumulativno pravo. Prijeporno je pitanje, da li biskupi mogu dijeliti i dismembrirati redovničke franjevačke župe; ali, ako i mogu, to mogu samo iz kanonskog razloga, t. j. kad redovnici nijesu u stanju da s njima upravljaju na dobro vjernika.

To su pravna načela i činjenice, u kojima je sadržano pravno stanje franjevačkih župa u Jugoslaviji. U njihovu vjernom obdržavanju bio je dobrim dijelom spas našega življa i katoličke Crkve u našim krajevima u prošlosti, a zajamčen je i njihov napredak u budućnosti.

Dr. Fr. Bono Radonić:

Božanski Zaštitnik Provincije Presv. Otkupitelja

Rasprava o Kristu Otkupitelju prema nauci Bl. Iv. D. Skota

»Ja sam alfa i omega, početak i svršetak... Ne boj se: ja sam prvi i posljednji i živi. I bio sam mrtav, ali eto sam živ u vijeke vjekova i imam ključeve od smrti i podzemlja«. Otk. I. 7, 18.

RÉSUMÉ. — Le divin Protecteur de la Province du Très Saint Rédempteur d' après la doctrine de Duns Scot. — Toutes les créatures sont le fruit du très saint sang de Jésus. — Le mystère de la Rédemption est le centre de la providence actuelle. — Ce mystère éclaire toutes les voies de la providence. — L' idée que ce mystère dependrait du péché d' Adam est insupportable. L' incarnation est le but et pas le moyen. Plusieurs mystères restent trop obscures dans la supposition contraire. — Le mystère d' amour d' après Duns Scot. L' amour avec lequel Dieu aime soi-même est la racine intime de toutes les actions divines ad extra. — L' ordre d' après lequel se dirige l' amour divin: tout d' abord le but et ensuite les moyens vers le but. — Les décrets divins dans la creation: les perfections infinies de Dieu exigent que l' oeuvre la plus parfaite soit la première dans les intentions divines. — Le sang du Christ est la source de toutes les grâces dans tous les hommes et dans les anges.

Na svetkovinu Krista Kralja 1933 g. prigodom tisuću devetstotegodišnjice uspomene Muke i Smrti Gospodina Našega Isusa Krista, Otkupitelja ljudskoga roda, izdao je Preč. General Franjev. Reda O. Leonard M. Bello pismo svim sinovima sv. O. Franje o Prvenstvu i Kraljevstvu Kristovu.

Dokazima iz Sv. Pisma i crkvene predaje utvrđuje ovu divnu nauku i nalaže svim članovima Franj. Reda, da je naučavaju u školama, propovijedaju sa propovijedaonica i na sve načine šire, eda se Kraljevstvo Kristovo, kraljevstvo ljubavi i mira, raširi nad srcima, dušama i cijelom ljudskom zajednicom. Na uspomenu dvjestagodišnjice utemeljenja Provincije Presv. Otkupitelja odlučio sam napisati raspravu o kraljevstvu Kristovu prema nauci Bl. Ivana Duns Skota, koju je Preč. General preporučio svim

članovima Franj. Reda kao posebno franjevačku nauku. Za sedamstotu godišnjicu smrti sv. O. Franje napisao sam raspravu o istom predmetu, ali pod drugim vidikom [1]). Tu sam imao u vidu bezuvjetno preodređenje Kristovo i, dosljedno, Njegovo kraljevstvo nad svim stvorovima, radi koga su sva stvorenja dobila opstojnost i sve darove. U ovoj sam raspravi naumio iznijeti, kako prema nauci Skotovoj i njegovim načelima grijeh nije uvjetovao ni Muku ni Smrt Našega Gospodina, nego obratno radi ljubavi Kristove Bog je pripustio pad anđela i ljudi, da tako bolje otskoči ljubav Kristova prema Bogu, anđelima i ljudima. Dakle, Krv Kristova ulazi u prvu namisao Božju i ona je zajedno sa cijelim svetim Kristovim Čovječanstvom razlog opstojanja svih stvorenja i izvor svih milosti i darova, što ih je ikad koje stvorenje primilo ili će ubuduće primiti. Neoskvrnjeno Začeće Bl. Dj. Marije, stanje nevinosti Adama i Eve, darovi i milosti anđela: sve je to plod Presv. Krvi Kristove. Na ovaj način nauka Skotova o prvenstvu i kraljevstvu Kristovu dobiva jedinstvenost i puni smisao. Nauka doista uzvišena, središnja u ovoj teologiji, očituje sintetički duh Bl. Iv. Skota. Mnoga otajstva naše svete vjere približuje razumu, čini, da ih lakše vjerujemo. U protivnom sustavu mnoge su nam tajne teške i ne daju pravog mira duši, koja teži za skladom razuma i vjere. Evo što piše biskup Bonomelli: »Kad stvar promatramo u sebi i u svijetlu vjere, držimo, da bi Upućenje Riječi bilo, pa da i nije Adam sagriješio. Sin Božji bi postao čovjekom, ne bi došao kao liječnik, spasitelj, niti bi trpio; ali bi došao kao proslavitelj i usavršitelj svake stvari«.

Otajstvo je Upućenja središte sve današnje providnosti; sve se okuplja oko ovoga otajstva i sve se po njemu bistri i tumači. Ko bi mogao vjerovati, da čitavi temelj objavljene ekonomije zavisi o Adamovu grijehu i da nuzgredno, da tako kažemo, ulazi u ovu veličajnu dramu? Ko bi se usudio kazati, da se opstojnost Boga-Čovjeka ima pripisati jednomu činu Adamovu i da On kao Čovjek ima reći prvomu ocu: »Tebi dugujem moj život?« Krist je glava

[1]) N. R. V (1926) Br. 3—4, str. 285—307.

ne samo svih ljudi, nego i svih anđela: sve je Njemu podređeno, sve od Njega dolazi i sve se u Njemu usavršuje. Kako bismo mogli ustvrditi, da ovoga Otajstva ne bi bilo, da Adam nije sagriješio? Stvaranje anđela, ljudi i čitave tvari, uzdignuće njihovo u vrhunaravni red; pad anđela, dostojna proslava, koju Bog prima od stvorova: sve to ne nalazi pravoga tumačenja osim u Otajstvu Upućenja; stoga moramo priznati, da ga je Bog odabrao kao najvišu svrhu, a ne kao sredstvo. Ovo mišljenje danas sve više osvaja, i možda će doći vrijeme, kada će ova nauka pobijediti kao što je pobijedila i nauka o Marijinu Neoskvrnjenom Začeću« [2]).

Dakle, mnoga Otajstva naše svete vjere ostaju neobjašnjena i tamna, ako pripustimo, da je Upućenje Sina Božjega uvjetovano Adamovim grijehom. Ali treba naglasiti, da na istu poteškoću nailazimo, ako kažemo, da je Muku i Smrt Kristovu prouzrokovao grijeh, kad bi se po nauku kat. bogoslovaca otkupljenje moglo postići na bezbroj drugih, puno lakših načina. *Smrt i Muka Kristova u ovomu redu,* koga je Bog slobodno odabrao kao najzgodnije očitovanje Njegove ljubavi i slave, ulazi kao sastavni dio i prema tomu izvor svih milosti i dobara svim stvorenjima — anđelima i ljudima, a razlog i svrha opstojanja svih ostalih bića.

Sinteza ljubavi kod Duns Skota

Sv. Bonaventuru radi njegove žarke ljubavi i mistične duše nazivlju Serafskim Naučiteljem. On je sv. Ivan u Franj. Redu, koji je na serafskom srcu sv. Franje u obilju napojio svoju dušu ljubavlju prema Bogu i čovjeku. Kardinal Ehrle nazvao ga je sv. Franjom Saleskim trinaestoga vijeka [3]). Ali možemo slobodno kazati, da ga je Duns Skot nadmašio ne samo oštrinom i pronicavošću uma, nego i uzletom svoje serafske ljubavi. O. Longpré piše: »Mo-

[2]) Esposizione del dogma cattolico: Conferenze del R. P. M. L. Monsabré, O. P,. Versione ital. con note di Mons. Geremia Bonomelli, Quaresima del 1877 conf. 25, Torino, 1904, p. 47. n. 1. — P. Déodat de Basby, O. F. M., Le Sacré — Coeur, ed. 1, Paris, 1900, str. 114—115.

[3] Franz. Stud. 8 Jhrg. 1921, Heft 2, 122.

žemo se slobodno upitati, da nije Marijin Naučitelj u metafizičkom razmatranju proširio gospodstvo ljubavi do krajnjih mogućih granica; da nije jače branio pred zahtjevima zdrava razuma i proti intelektualizmu, koji se je više nadahnuo na nauci Aristotelovoj, negoli sv. Anselma i sv. Bernarda, ovo kraljevstvo ljubavi, o kojem je sv. Bonaventura tako divno govorio; da nije napokon metafizički sustav Bl. Duns Skota najdublja umna serafska sinteza, što su je franjevački učitelji trinaestoga vijeka izgradili, takova sinteza, koja omogućuje, da se čitava franjev. misao u filozofiji, teologiji i mistici čvrsto temelji na ljubavi.

Ljubav zaista zapovijeda i uređuje metafizičku i vjersku sintezu Duns Skotovu. Ona je na početku svih puteva Presv. Trojstva u stvaranju. Također ona povraća sva bića Prvomu Početniku. Napokon po ljubavi će nastati vječno ujedinjenje odabranika s Bogom. Eto, takovo je stvaranje ljubavi, što ga Bl. Duns Skot zamišlja« [4]). A O. Raymond veli: »Duns Skot, sin serafskoga Franje Asiskoga izgleda, da je bolje shvatio ulogu, koju ima ljubav kod stvaranja, negoli drugi teolozi. Bog je ljubav, to je polazna točka preodređenja. U misli Duns Skotovoj ljubav ima odlučnu vrijednost, i to se ne može nikada previše istaknuti« [5]). Protestant Seeberg veli, da je Skot odnošaje Boga prema svijetu sintetizirao u ljubavi [6]).

O. Janvier, O. Pr., ističe Skotovu duboku analizu volje, srca, ljubavi i cijeloga osjećajnog života: »Danas su mnogobrojni sljedbenici volje: njihov najsnažniji vođa jest Duns Skot... Gospodo, Skot je branio odlike volje tolikom snagom logike i oštroumnosti, da ga današnji naši psiholozi nisu nikada dostigli. Franjevačka škola, pod uplivom njegove nauke, izgrađivala je srce; pretražila ga je

[4]) P. E. Longpré, O. F. M., La Philosophie du B. Duns Scot, Paris, 1929, p. 139—140.

[5]) Etudes Franc., XXVII, 1912, p. 193—197. — Vidi Dr J. Klein, Die Uberlegenheit der Charitaslehre des Johannes Duns Skotus: Franc. Stud., 16. Jahrg. (1929) str. 141—155.

[6]) Seeberg, Die Theologie des Johannes Duns Scotus, Leipzig, 1900, p. 169—172. — Sv. Iv. I. gl. 4, 16. — S. I. d. 17, qu, 3, n. 31; II. d. 27, qu. 1, n. 3; R. P. ib.

u svim njegovim kutićima, da u nj uvede uzvišeno čuvstvo, koje pripravlja za čistu i veliku ljubav vječnosti. A sveci, uobličeni u ovoj čudnoj mistici, pojavljuju nam se s očima, koje rasvjetljuje plamen njihova srca, i gori od žara, te ih možemo usporediti anđelima, koji najjače ljube — Serafinima. Bilo bi mi ugodno, da Vam dočaram ove lijepe likove, koje dobrota prelijeva, a neka božanska nježnost izgara i preobražuje« [7]).

Učenik ljubavi veli: »Bog je ljubav« [8]). Duns Skot uči, da je Bog formaliter ljubav... formaliter dobrota, a ne samo kao uzrok, koji djeluje svaku ljubav i sve dobro u stvorenjima [9]). Ljubav je čista savršenost, inače ne bi u Bogu bila formaliter, a sv. Ivan veli da je Bog ljubav [10]). Po Duns Skotu sav život u Presv. Trojstvu ima temelj u darežljivosti i ljubavi, a ne u želji za postignućem savršenosti, koje nema. Otac je savršen i blažen prije (prioritas originis), negoli je Sina porodio; Otac i Sin savršeni su prije, negoli su proizveli Duha Svetoga [11]). Prema nauci Skotovoj, kako lijepo opaža Minges, Otac rađa Sina, a Otac i Sin proizvode Duha Svetoga, ne da nadopune kakav nedostatak ili da postignu potpuno savršenstvo i blaženstvo, nego iz preobilja punine božanske savršensti, koja traži da se darežljivo u druge prelije [12]). Stoga Skot postavlja načelo, da u djelujućim uzrocima moramo doći do prvoga djelujućeg uzroka, koji savršeno djeluje, to jest ne iz težnje da se usavrši, nego jedino iz darežljivosti. Takovo je Božje djelovanje u Njegovom unutarnjem životu [13]).

---

[7]) P. Janvier, Conf. de N.-D. de Paris, 4e, str. 9—10, 1903. kod P. Déodat, Pourquoi Jésus-Christ, éd. 4., Rome, 1904, str. 409 nota 7.

[8]) Sv. Iv. IV, 16.

[9]) I. d. 17, qu. 3. n. 31; II. d. 27, qu. 1. n. 3; Rep. ib:

[10]) S. I. d. 17, qu. 3, n. 31; Rep. ib.

[11]) S. I. d. 1, qu. 2, n. 5—6; d. 12, n. 8.

[12]) P. Parth. Minges O. F. M., Joannis Duns Scoti doctrina philosophica et theologica t. II, ad Claras Aquas 1930, p. 193, 8.

[13]) S. I, d. 2 qu. 7. n. 4—5. — Vidi R. P. R. Deffrenes, O. F. M., Essai de synthèse de la Théologie dans la charité, Congrés des Provinces Franciscaines de la langue française, 3e, Congrés, 1932. p. 3—4.

Prema nauci Skotovoj volja je bitno slobodna. Bog ljubi ljude nužno, ali i slobodno, jer nužda ne isključuje slobodu. Djelovanje volje jest život, ali život Božja volja ljubi slobodno, premda nužno [14]). Sloboda volje stoji u tomu, da sama sebe konačno određuje na svoje djelovanje, a ne u tom da može birati i ne birati. Razum je preodređen u svomu djelovanju, niti je gospodar svojih čina [15]). Prema ovim načelima Otac i Sin slobodno, premda nužno, proizvode Duha Svetoga [16]). Tako konačno cijelo unutarnje djelovanje Božje završava ljubavlju. Božja ljubav sjaje nad rađanjem Riječi Božje, proizvađanjem Duha Svetoga i nad cijelim Božjim vječnim životom.

Skotova teologija — teologija je ljubavi, života, vedrine i sjaja. Tu je korijen i ključ rješavanja svih Božjih djela kod stvaranja.

Postavlja općenito načelo u djelovanju: Kada neko ljubi sebe radi sebe, hoće da ga i drugi ljube, koji mogu ljubiti. Bog ljubi sebe radi svoje neizmjerne savršenosti, stoga hoće da ga sva razumna bića ljube, i on njih ljubi, ukoliko su ona kadra da Njega ljube [17]). Razlog, dakle, cijeloga Božjeg djelovanja u stvaranju jest ljubav, kojom Bog ljubi sebe. Razlog naše opstojnosti, svih darova naravnih i vrhunaravnih nalazi svoj zadnji temelj u unutarnjem Božjem djelovanju, u ljubavi, kojom Bog sebe ljubi.

Božja ljubav mora se izlijevati na ostala bića nekim redom i u odnošaju prema Božjem savršenstvu i slavi. Ko uredno ljubi, veli Skot, najprije ljubi svrhu, pa onda ono što je bliže svrsi [18]). Budući Bog ljubi sebe radi sebe, to prije i više ljubi ona bića, koja imaju više sličnosti s Njegovom savršenošću i koja će više očitovati Njegovu neizmjernu dobrotu i ostale savršenosti [19]). Evo kako Skot zamišlja Božji nacrt u stvaranju: »Bog je ljubav, ali Neizmjerna

---

[14]) Quodlib. 16, n. 2, 8, 18.

[15]) S. II. d. 25; d. 23. n. 7-8; Quodlib. qu. 18, n. 9.

[16]) S. I. d. 10, qu. 1. n. 2 i 5; Rep. ib. qu. 1, n. 4; Quodlib. 16, n. 2, 8.

[17]) Po kodeksu Borgh. Lat. 325, fol. 45v. — Rep. I. d. 17. qu. 2. n. 7.

[18]) Rep. III. d. 7. qu. 4. n. 4.

[19]) R. P. II. d. 29, qu 1. n. 8.

Ljubav treba da je neizmjerno savršena. Evo reda djelovanja ljubavi u Bogu: 1) Bog najprije ljubi samoga sebe; 2) Bog ljubi sebe slobodno u ostalim bićima; 3) Bog hoće da Ga neko stvorenje najviše ljubi; 4) Stoga vidi unaprijed osobno ujedinjenje Svoje Riječi s ljudskom naravi, koja Ga mora najviše ljubiti. Ovdje Bog vidi Upućenu Riječ bez patnja. Bog ujedno unaprijed vidi i Majku upućene Riječi punu milosti radi zasluga Svoga Sina; 5) Bog unaprijed vidi, da stvaranjem anđela i ljudi može dati Riječi Upućenoj sluga i braće. Tu Bog unaprijed vidi Boga-Čovjeka kao glavu i poglavicu čitavoga stvorenja, da ga tijesno sjedini s Božanstvom; 6) Vidi unaprijed grijeh anđela, zatim grijeh ljudi. Majka Upućene Riječi ostaje puna milosti: Neoskvrnjeno Začeće. 7) Jer Bog vidi unaprijed, da ljude može otkupiti Svojom smrću ova ista Upućena Riječ, njihova je glava i njihov posvetitelj. Ovdje vidi Bog Krista u patnjama; 8) Napokon — (red djelotvornoga Božjeg htijenja) — Bog određuje, jednim samim činom volje, sve ono što je unaprijed vidio: *Upućenje — Otkupljenje*, to jest određuje, da dođe Krist, koji će ispuniti sve one osnove, koje je unaprijed vidio, a ne više u proslavljenom stanju, nego u stanju patnja i boli.

Dakle, Bog je Krista unaprijed vidio u proslavljenom stanju, kako je spomenuto pod brojem 4, zatim u stanju muka, kako smo spomenuli pod brojem 7; napokon je odredio, a ne samo predvidio, da dođe u novom posljednjem stanju, to jest u patnjama i mukama. Ovakoga je Krista Bog u Upućenju ostvario« [20]).

Izložena nauka lijepo nam objašnjava Božje odluke (dekrete) u stvaranju svijeta. Mnogi pripuštaju više odluka Božjih u stvaranju svijeta, iz čega slijede neispravni zaključci za Skotovu nauku o Upućenju Sina Božjega. Samo je jedna odluka ili dekret, kojim je Bog odlučio ostvariti sadašnji red bića i odabrao ovaj između drugih bezbroj

[20]) P. Sigismond de Villeneuve — Couserans O. M. Cap. La Royauté universelle du Sacré-Coeur et l'Immaculée Conception de Marie d'aprés la doctrine du Bienheureuse Jean Duns Scot, Toulouse, 1925 p. 26—27; Deodat, Scotus docens, str. 267 ss.

mogućih, i to čitav zajedno, a ne dio po dio, kako ćemo naprijed vidjeti.

Božje odluke (dekreti) u stvaranju svijeta

Bog je od vjekova odredio ostvariti sve što je stvorio i što će, možda, u budućnosti stvoriti. Sve je djelovao jednim činom, a taj čin istovjetan je Njemu samomu. U Njemu nema mnogostručnosti: sve je jedno i jednostavno. Ipak, ako gledamo Božji čin stvaranja prema samim mnogostrukim stvorenjima, vidimo u njemu mnogostruki odnošaj. Ili kako kažu filozofi: Božji je čin entitative (u sebi) jedan, a terminative (u odnošaju prema stvorenjima) mnogostruk. Božja odluka stvaranja u sebi je jedan čin, a pogledom na mnogostruke stvorene stvari mnogostruk.

Pitanje nastaje, da li je Bog cijeli svemir: ljude, anđele, ostala stvorenja, Mariju i Krista samo jednom odlukom (dekretom) odredio stvoriti, ili tu ima više odluka. Od velikih je posljedica ova nauka o Božjim odlukama. Općenito drže bogoslovci, da ima više dekreta; ali ih ima koji kažu da je samo jedan, u kome mi razlikujemo prije ili poslije pogledom na stvorenja, u stvarnom redu. Samo je jedna odluka, jedan dekret [21]). Evo, kako to lijepo obrazlaže O. Kaup, franjevac: »Bog je apsolutno slobodan u stvaranju svijeta... Naravno da je Bog apsolutno slobodan pogledom na Upućenje druge Bož. Osobe i odluke Otkupljenja. Bog je mogao da odluči Upućenje Svoga Sina, a mogao je da i ne odluči. Vidio je dalje množinu mogućnosti, kako bi mogao stvoriti odluku Utjelovljenja.

Također upogled grijeha i čovjekova otkupljenja Bog je vidio mnogostruke mogućnosti. Tako je mogao stvoriti ljudski rod, koji bi zaista mogao sagriješiti, ali koji stvarno ne bi bio sagriješio; ali je mogao stvoriti i takav ljudski rod, koji bi mogao sagriješiti i uistinu je sagriješio. Mogao je dalje da čovjeka otkupi, a mogao ga je i ne otkupiti. U

[21]) P. Adolfo Martini, O. F. M., Sul motivo primario dell' Incarnazione: Studi Francescani VI (1934) N. 3. 306; P. Déodat, Pourquoi Jesus-Christ, ed. 4., Rome, 1904. str. 416 ss.; ib. Studi Francesc. VI (1934) a 1. str. 12—15. nota 1.

prvom slučaju mogao je Bog ovaj cilj postići mukom i smrću svoga Sina, ali za ostvarenje istoga cilja imao je On na raspolaganje i drugih sredstava.

Koji je od ovih mogućnosti Bog uistinu ostvario, može nam na koncu konca jedino Božja objava pokazati. Iz objave znademo, da je Bog odredio Utjelovljenje Svoga Sina i Njegovo preodređenje kao prvorođenika svega stvorenja, kao njegov uzrok i svrhu, i da je odlučio otkupiti ljude mukom i smrću Božjeg Sina. Bog je, dakle, iz množine mogućnosti ovu izabrao, u kojoj je Krist, glava ljudi i anđela, postao čovjekom, i u kojoj je Adam sagriješio, a Krist se je pokazao na ovome svijetu, da trpljenjem i smrću kao Otkupitelj opet pomiri čovječanstvo s Bogom.

Bog nije najprije odlučio stvoriti čovjeka, a zatim, kad je sagriješio, odlučio ga otkupiti. Također se ne slaže s Božjom jednostavnošću, ako pripustimo u jednom Božjem činu više dekreta (odluka), kao što se vrlo lijepo podudara, ako rečemo, da je Bog između više različitih mogućnosti jednu izabrao i u vremenu ostvario. Među ovim različitim mogućnostima nalazi se i ona, koju je Božja svemoć ostvarila. O njoj veli objava s najvećom sigurnošću, da je Krist došao, da otkupi ljude. Također svjedoči, da je On Prvorođenac čitavoga stvorenja i da je sve po Njemu i radi Njega stvoreno [22]).

Stalna je, dakle, činjenica, da se je Krist utjelovio i da je svojom Krvlju otkupio čovječanstvo. Nastaje pitanje, koje je djelo, prema ljudskom suđenju, glavno, a koje podređeno: da li je Otkupljenje zbog Utjelovljenja ili je Utjelovljenje zbog Otkupljenja. Božja je volja uredna u svome htjenju: Bog ne može htjeti više radi nižega, jer se to protivi Njegovoj neizmjernoj mudrosti. O. Kaup veli: »U ovom pitanju moramo se sa Skotom obratiti na uredno htijenje Božje. Bog ne mora htjeti najuzvišenija bića; ali ako On u isto vrijeme hoće više i niže, u tom slučaju mora prije htjeti više negoli niže, i ne može htjeti više zbog nižega. Ako je Bog odabrao neki red, u kojem su glavna djela: Utjelovljenje i Otkupljenje, nije mogao htjeti

[22]) P. J. Kaup, O. F. M.: Cur Deus homo? Franz. St. 21, 1934, Heft 3., str. 239—240.

Utjelovljenje kao sredstvo Otkupljenja i obnovljenja palog čovječanstva. Pače zahtijeva Njegova vlastita savršenost, da najizvrsnije djelo ima najprije u svojoj odluci« [23]).

Kraljevska Kristova krv izvor svih milosti i darova u ljudima, anđelima i svim stvorenjima

Rekli smo, da grijeh Adamov ne može biti uzrok Utjelovljenja Kristova, ali radi istih razloga ne može biti glavni uzrok, da je Krist trpio i umr'o premda je radi naših grijeha trpio i umr'o. Naprotiv ljubav Kristova prema Bogu i palom čovječanstvu, koja se je očitovala u Muci i Smrti Kristovoj, i koju je Bog poglavito tražio u stvaranju i otkupljenju, bila je povod da Bog pripusti pad anđela i ljudi, i da se tako što sjajnije ukaže Njegovo milosrđe i dobrota.

Bog je mogao na više načina otkupiti palo čovječanstvo. Ipak je izabrao način veoma otajstven: Muku i Smrt Svoga Sina. Zašto?! Ne radi nužde, a ipak mora biti neki razlog, jer Bog sve mudro uređuje. Ljubav je glavni razlog Ranama, Muci i smrti Kristovoj, a ne grijeh. Ljubav je samo pripustila grijeh ili ona je odabrala onaj red u kojemu će uslijediti pad ljudi i anđela da njezin čar još jače otskoči. Boli i muke više pobuđuju simpatiju negoli sreća [24]). Skot je sva božanska djela sintetizirao u ljubavi. Ljubav mu je otkrila velike tajne u putevima Božjim, do kojih ne bi bio došao drugim putem. Stoga lijepo veli O. Efrem: »I tako je utvrđeno, da je ljubav prvi pokretač Božjega htijenja u svim djelima stvaranja. *Bog traži bića, koja će Ga ljubiti,* razjašnjenje je čitavoga sadašnjega reda slave, milosti i naravi, i istoga preodređenja Upućene Riječi Božje. Svi odnošaji Božji prema svijetu jesu odnošaji ljubavi« [25]).

Sv. Pavao piše: »A jer Židovi hoće znakove, a Grci traže mudrost, mi pak propovijedamo Krista Raspetoga:

[23]) Franz. St., 21 (1934), str. 241. — Vidi Skota S. I, d. 41. qu. 1. n. 11—12; II, d. 20. qu. 2. n. 2; III, d. 7. qu. 3. n. 3—41 d. 19, qu. 1, 1. n. 6; d. 32, qu. 1. n. 6; R. P. II, d. 20. qu. 2. n. 2; III, d. 7. qu. 4, n. 4:

[24]) L. c. str. 147.

[25]) Vidi Faber, Il piede della Croce, Torino—Roma, 1929, str. 1. nota 1.; P. Chrysostome, O. F. M., Le Motif de l' Incarnation, Tours, 1921, str. 342—343.

Židovima sablazan, a Poganima ludost« [26]). Zbilja, ko bi to mogao vjerovati: Bog umire na sramotnom drvetu križa, kao najgori zločinac! — A za koga? — Za čovjeka, toga nezahvalnog zemaljskog crva! Imali su razlog Židovi, što su se sablaznili nad Kristovom Mukom i Smrću, jer im je bila zastrta tajna ljubavi. Dosljedno su i pogani smatrali ludošću smrt Boga-Čovjeka radi čovjeka, jer nisu znali, što znači ljubav. Ljubav sama sve tumači. *Bog je ljubav*, veli učenik ljubavi sv. Ivan, a Duns Skot miljenik Upućene Riječi i vitez Marijine slave odgovara: Deus est formaliter charitas [27]). Tajna je, dakle, velika istočni grijeh, jer je on bio povodom prolijevanja blagoslovljene i plodonosne Krvi Kristove. Zbilja, trebalo je da dođe grijeh, kako to sv. Crkva moli u liturgiji, da se ljubav Božja očituje u svoj punini i njezini izvori provru na sve strane. Počujmo kako o ovom velikom pitanju, u Skotovom svijetlu, lijepo promatra O. Nikola Ossouad, franjevac: »Da li je Adam, Kriste, koji se je slobodno pobunio i slobodno sagriješio i koji nam nije zavrijedio Tvoje, nama beskrajno drago opstojanje, barem preinačio prvašnju odluku i zacrtao novu osnovu i novo uređenje, od čega se nije moglo ništa božanstvenijega zamisliti?... Da li je on Tebi nametnuo trstiku mjesto žezla, vješala mjesto prijestolja?... Je li on odgovorni uzročnik i velebni, premda daleki, nadahnitelj onoga: *Trebalo je da Krist trpi; Zavladao je Bog s drveta; Osim Isusa i to Raspetoga?«*.. [28]).

Ovim pitanjima hoće da nađe riješenje teškoga čvora, da li je grijeh Adamov bio povod barem Krista Otkupitelja, kad nije Krista uopće. I odgovara dosljedno načelima Skotovim, da nije ni to, jer su isti razlozi.

»Ne dao Bog, a ni Ti, Isuse, da bih što takova rekao i pomislio! Jer *»sve služi Tebi«*, i *»Tebi služi svako Tvoje stvorenje!* Sve stoji Tebi na raspolaganje i sve samo oruđe Tvojih osnova... *vi ste pak Kristovi«*. Stoga nije grijeh Adamov, o božanski Isuse, učinio nužnom Tvoju smrt,

[26]) Sv. Pav. I. Kor. 1, 22—24.

[27]) R. II. d. 27, qu. 1, n. 3.

[28]) Studi Francescani, III (1931) N. 4, p. 441—442: Cur Adae peccatum?

nego je naprotiv Tvoja smrt učinila nužan grijeh Adamov! ... Tvoja Crkva to vjeruje, ona to pjeva: *O zbilja nužna Adamova grijeha, koji je smrt Kristova uništila!*

Ti si uistinu imao potrebu od drveta Križa, da na njemu rastegneš žice Svoje Lire i da ih činiš da sve titraju. Jedino smrt — smrt puna boli i sramote — mogla je očitovati Tvoju veličinu i to potpunu veličinu. Jedino je ona morala umnožiti pšenično zrno i mogla učiniti, da rodi sto na jednu na plodnoj njivi Tvoga Čovječanstva, koji je oplodila Božanska Riječ. Jedino je ona iscrpla Tvoju objaviteljnu snagu Boga, objaviteljicu Njegove beskonačne dobrote i Njegove milosrdne ljubavi! [29]).

Kad bi Ti, Isuse, bio glava nevinoga čovječanstva, Tvoje usne, premda si bio svemoguć i takav ostaješ, ne bi mogle prosuti čar i milinu Tvojih najslađih i najbožanstvenijih riječi: *»Dođite k Meni, i ja ću vas okrijepiti! ... Krštenjem treba da se krstim i kako me to muči (žudim)!... Veće ljubavi niko nema!... Radujte se sa Mnom, jer ja sam našao ovcu Moju!... Da spozna svijet, da ljubim Oca, ustanite, hajdemo!... Žeđam!... Oče, oprosti im!...* Zbilja, Sine Božji, ono, što je najbolje u Tebi, ostalo bi sakriveno, ono što je najbolje u Onome, koji Te je poslao, o Objavitelju Oca, što Ti podnipošto ne bi htio!... *»Oče, objavio sam ime Tvoje ljudima!...* To je bilo Tvoje veliko poslanje, i Ti si ga morao potpuno ispuniti!... Ti si znao, o Stariji Brate, da je Otac, koji Te u vječnosti rađa i koji nas u Tebi posinovljuje, osobito i nadasve Otac milosrđa i Bog svake utjehe. Ali, koje bi stvorenje našlo u Tebi utjehu, da nije Adamov grijeh uronio čovječanstvo u ocean boli, a zemlju pretvorio u suznu dolinu?... Komu bi se On smilovao radi Tebe, da nije Adamov grijeh pred Njim svrstao bezbroj nevoljnika i grješnika?... *Sve si pod grijeh skučio, da se svima smiluješ, Ti, koji si pun samilosti i milosrđa!«*... Komu bi po Tebi došla neiskazana i puna slasti riječ: *Sinko, opraštaju ti se grijesi!*, ljubim te i opraštam ti, da Mu nije Adamov grijeh priveo mnoštvo

[29]) Vidi: Scotus, S. 3, d. 20. n. 10—12; 4, d. 2. qu. 1. n. 7—8.

rasipnih sinova, izgubljenih ovaca i rasplakanih Mandalina?...

Neka bude blagoslovljen pad našega prvoga Oca: O felix culpa!... Bez tebe ne bi nikada opčaravajuće viđenje suza, koje su se poput bisera blistale na očima Upućene Riječi, istrglo iz našega srca poklik: *Gle kako ga je ljubio!*... Bez tebe ne bi u obilju protekla Krv Božanskoga Janjeta, da pere svijet, da služi kao piće, da proizvađa milost u obilju i u preobilju. Bez tebe ne bi čudesa Otkupljenja zamračila čudesa samoga stvaranja: *Divno si sagradio, a još divnije popravio. O sretna grijeha!* Hvala ti! Noć zla i njegove guste tmine prouzrokovat će, da nas opčara ljepota Sunca i bliještajući sjaj Dana, onoga Dana, koga je Gospodin učinio, onoga Sunca, koje nije drugi, nego sami Isus!... Sretna i blažena pada! Tvoje mjesto bilo je određeno u svemiru, ti nisi smio izostati Onomu, koji u stvaranju nije otpočinuo, dok nije stvorio čovjeka, jedino djelo Svojih ruku, komu se je mogao smilovati i tako mu očitovati savršenost, koja Ga najbolje otkriva...

Čitam, da je učinio čovjeka i da je onda otpočinuo, jer je imao, komu da grijehe otpusti« [30]).

Da je ljubav bila pokretač svih Božjih djela, a ne grijeh, pa i same Muke i Smrti Našega Gospodina, na mnogo mjesta govore sveti Oci [31]). Navest ću lijepu nauku Izaka, biskupa u Ninivi, koji je živio u drugoj polovici sedmoga vijeka. Pita, koji je razlog, da je Riječ postala Čovjekom, primila na se teške patnje, te napokon gorku i sramotnu smrt na Križu... »Odgovaram, veli on, zaista nije to Bog učinio radi drugoga razloga, nego da tim pokaže svijetu ljubav, kojom ga ljubi, eda ljubavlju, koju ima prema nama, radi prevelike osjetljive savršenosti ove ljubavi, osvoji svijet nježnošću; eda velika moć Njegova kraljevstva, koje je kraljevstvo ljubavi, ima prigodu da se očituje smrću Njegova Sina. Nije naš Gospodin umr'o da nas (jedino) otkupi, nije to učinio radi ikakova drugoga razloga, nego jedino

[30]) P. N. Assouad, l. c. str. 442—443. × Sv. Ambroz, Hexaemeron, VI, c. 10 (P. L., 14, 272).

[31]) V. P. Chrysostome, O. F. M.: Le Motif de l' Incarnation, Tours, 1921.

(poglavito) da svijet sazna ljubav Boga prema svome stvorenju« [32]).

Ljubav je, dakle, pokretač svega, to je izvorna tačka svih Božjih djela. Ako Božja djela ne promatramo u svijetlu ljubavi, čine nam se tamna, neobjašnjena, pače i nerazumljiva. Ali, kad zraka Božje ljubavi zasja u našem razumu, onda nam je sve jasno i očito. Dalje ovako potkrepljuje svoje mišljenje: »Da je jedino otpuštenje grijeha bilo svrha ovomu zamjernom djelu, Bog nas je mogao otkupiti kojim mu drago drugim sredstvom. Ko bi mu se bio opr'o, da je učinio ono što je učinio — prostom smrću?... Ne, on nije izdahnuo naravnim načinom, nego je htio okusiti smrt u okrutnoj muci Križa. Kakva je bila nužda, da pretrpi uvrede i poruge? Bila je dovoljna Njegova smrt. Dà, Njegova smrt, i to smrt po sebi, bez ikakvih drugih mučnih okolnosti, bila je kadra da nas otkupi. O mudrosti Boga, koji u obilju izlijeva život (ljubavi)!« [33]).

Krist je, dakle, središnja točka, koja sve privlači i oko koje se sve vrti. Da se očituje slava Kristova i Njegova velika ljubav prema Bogu, anđelima i ljudima, a poglavito slava Božja, pripustio je Bog grijeh ili bolje govoreći izabrao je onaj red, u komu će čovjek sagriješiti [34]).

O nuždi grijeha zanosno govori O. Assouad: »Zaista bijaše nuždan grijeh Adamov, jer ono što je bilo najviše na srcu Bogu i Njegovu Kristu... nije stvaranje čovjeka..., nego samo djelo i to remek-djelo otkupljenja, bez koga Isus, Upućena Riječ, Isus, Kralj i Veliki Svećenik čitavoga stvorenja, ne bi izrekao Svoju zadnju riječ, ne bi pjevao (pjesmu ljubavi) na sve moguće načine, ne bismo čuli najzanosniju i najblagoglasniju Njegovu riječ; bez koga Isus, naš Naučitelj i Učitelj — Isus, Objavitelj Presv. Trojstva i Božanski Svjedok svega onoga, što je vidio i vidi u krilu Očevu ne bi otkrio nego tek na polovicu veo, koji sakriva našim očima — i blago neizmjerne mudrosti i čudesa svemo-

[32]) Mar Isaacus Ninivita, De perfectione religiosa, quam edidit Paulus Bedjan P (resbyter) C(ongregationis) M(issionis), Paris, Leipzig, 1909, p. 583—86. Etud. Fr., t. 46. (1934) str. 494—495.

[33]) Etud. Fr. l. c. str. 499.

[34]) Sv. Lovre Brundužanin, l. c. str. 11.

gućnosti, a nadasve ocean dobrote, milosrđe bez kraja i konca, Boga dobrote, *čija je narav dobrota*, Boga ljubavi: *Bog je ljubav*, Oca neizmjernog milosrđa,... *kao što je i Otac milosrdan!*...

To je, dakle, o Isuse, o *Jaganjče zaklani od početka svijeta*, to je prava i uzvišena namjera, koju si imao, kada si šestoga dana prve sedmice stvarao zadnje djelo; to je pravi ključ Tvoje svete zagonetke! *Učinimo čovjeka, Počinuo je Bog!*... O Bože Spasitelju, ljubezni Samarijče, Adam i svi mi s njime bili smo, dakle, na koncu konca, sretna i divna izlika svetom i tajanstvenom izlivu Tvoje prekomjerne ljubavi! *Stvara se najprije živinski čovjek, da ga Duhovni može spasiti!* [35]) Nismo za drugo stvoreni, nego da budemo vječna i živa posuda Tvoga beskonačnoga milosrđa; da budemo opčarani svjedoci ludosti Tvoga Križa, o Ti, koji si Slika Očeva i iz koga proizlazi Utješitelj, Duh ljubavi« [36]).

Ovo je divna nauka, koja uzdiže naš um, a začarava srce i napunja nas nekim božanskim zanosom! Ovako je shvaćao Utjelovljenje i Otkupljenje i veliki Serafski Naučitelj sv. Bonaventura. Istina, da je smatrao vjerojatnijim mišljenje, koje tvrdi, da je Krist poglavito došao radi našega Otkupljenja i dosljedno da ne bi bio došao, da Adam nije sagriješio. Ali je on ovom mišljenju dao sasvim drugo značenje tako da se potpuno može složiti sa Skotovom naukom. Sv. Bonaventura kaže: »Zato je stvorio (Bog čovjeka), jer je znao, da će ga otkupiti; stoga je glavnije bilo u namjeri (Božjoj) otkupljenje paloga (čovjeka), negoli stvaranje onoga koji je mogao sagriješiti« [37]). Drugim riječima: Bog je izabrao onaj red, u kome će čovjek sagriješiti i u kome će Krist kao razlog i glava čitavoga stvorenja moći trpjeti, da se tako što više očituje unutarnja savršenost Božja; a to je posljednji cilj svih Božjih djela. Serafski Naučitelj poput orla prodro je svojim

[35]) Sv. Irenej, Adv. Haereses, III. c. 22; Pg. 7, 958.

[36]) Studi Franc. III. (1931) N. 4 str. 444—45.; P. Diomede Scaramuzzi, La Dottrina teologica di S. Antonio di Padova, Roma, 1933, str. 10—12.

[37]) S. Bonav., S. III. d. 1, a. 2. qu. 2. (III, 27).

oštrim okom u dubinu Otajstva Utjelovljenja i vidio, da je krvavo Otkupljenje vrhunac Kristove ljubavi i očitovanja Božje dobrote i da je od vjekova određeno, da Utjelovljenje bude tijesno i nerazdruživo spojeno sa Otkupljenjem, premda grijeh nije uzrok Utjelovljenja ni Otkupljenja, nego je ljubav Božja uzrok vječnog preodređenja Krista Raspetoga.

Ovdje moram upozoriti, da neki bogoslovci ne poznaju o čemu se zapravo radi (status quaestionis), stoga i rješavaju naopako ovo temeljno pitanje. Krist je za nas trpio i umr'o: pita se, da li je vječnom Božjom odlukom preodređen Krist onakav kakav je danas, prije preodređenja palih anđela ili palog čovjeka, ili je Kristova Muka i Smrt uvjetovana padom prvih ljudi. Po nauku Skotovom: Krist Raspeti sa svim blagom Svoga Bož. Srca uvjetovao je ovaj današnji red, a ne obratno. Mogao je Bog stvoriti i anđela i čovjeka, koji ne bi sagriješili, ali nije htio radi očitovanja svoje neizmjerne ljubavi.

Lijepo o ovom pitanju piše O. Sigismond: »Gdje je protuslovlje? Nigdje. Bl. Duns Skot nikako se ne bavi hipotezom, koju mu neki bez temelja pripisivaju, naime: »Da li bi se Riječ uputila, da Adam nije sagriješio?« niti s odgovorom na ovo pitanje: »Uputio bi se, ali u proslavljenom tijelu, a ne trpećemu«. O ovom razlikovanju on ne govori, nego jedino u redu mogućih stvari (ordo pure possibilium), ali ne u redu budućih uvjetnih čina, koje će Bog zbilja ostvariti. On piše: »Bog je predvidio« (Krista bez patnja), a neki čitaju: predodredio. Razlika je bitna. Bl. Naučitelj ne bavi se nego naukom o pozitivnoj stvarnoj činjenici Otkupljujućega Upućenja, o kojem govori Sv. Pismo i koje nas jedino zanima. Ovo neka zapamte neki sastavljači bogoslovskih priručnika!«

Fra Gašpar Bujas:

Sto godina hrvatske književnosti

Hrvatski narodni preporod jedan je od najznamenitijih događaja u povijesti našega naroda. Gajevom pravopisnom reformom od g. 1830 postavljeni su temelji nove hrvatske književnosti i kulture. Na pravopisnoj i jezičnoj reformi podigla se zgrada i narodnog političkog jedinstva.

Stogodišnjica Ilirskog pokreta proslavljena je po cijeloj domovini kao rijetko koji narodni jubilej. Po svim školskim zavodima održavana su svečana predavanja, u novinama i revijama izlazila su spomen-slova. U okviru proslave ovakovog kulturnog jubileja stoje kao najbolji ukrasi i mnoge naučno kritičke studije i radovi koji su nam u svijetlu novih dokumenata prikazali tamne i krivo pretpostavljene znamenitije faze narodnog preporoda.

Serija „Sto godina hrvatske književnosti"[1] u izdanju nakladne knjižare „Minerva" primljena je kao ponajbolji književni doprinos našemu kulturnom jubileju. S nijednim drugim izdanjima „Minerva" se nije približila potrebama hrvatskog naroda kao s ovom jubilarnom serijom: šest elegantnih svezaka pretstavlja nam jedan veliki i dragocjeni zbornik nove hrvatske književnosti. Knjige je uredio Dr. Slavko Ježić, urednik Minervinih izdanja „Noviji hrvatski pisci". Ježić je poznat kao pjesnik, novelist i romanopisac. Pod njegovom redakcijom izašla su dosada i sveukupna djela Šenoe, Novaka i Kranjčevića. Tako se ističe kao esejista i literalni historik. Sam je uredio prve dvije knjige u seriji „Sto godina hrvatske književnosti".

I. Ilirska Antologija. Književni dokumenti hrvatskog preporoda. Sastavio i uvod napisao Dr. Slavko Ježić.

Poslije „Ilirske knjige" Dr. Barca i „Dokumenata za naše podrijetlo hrvatskog preporoda" Dr. Fanceva, obojice profesora knjiž. na zagrebačkoj univerzi, Ježićeva knjiga vrlo je dobro došla kao završetak izdavanjima dokumenata Ilirskog pokreta.

[1] Noviji hrvatski pisci. Urednik Dr. Slavko Ježić. 6 svezaka. Zagreb, 1934—1935. Izdanje nakladne knjižare »Minerva«.

Ježić je, prije priloženih dokumenata (str. 81—164) u cjelini i izvacima (33), iznio svoj opširni uvod (str. 7—77), a iza književnih priloga i biobibliografskih podataka (str. 167—272), dodao je literaturu o ilirizmu i svoje bilješke i napomene (str. 273—284). Sve bi to zajedno imalo da sačinjava najveću kulturnu književnu vrijednost, samo da je Ježićev rad, uistinu, na visini jednog potpuno objektivnog literalnog historika. Poslije Smičiklasova, Kukovskoga, Šurminova i Šišićeva povjesnog prikaza o hrv. preporodu i uvod Dr. Ježića može da pristane u šire znanstvene radove takove vrsti. Zalazeći u najdalju hrvatsku prošlost njegov je prikaz više političkih nego literalno kulturnih događaja. Radi toga se ne bi moglo mnogo prigovoriti, kad bi, inače, u ostalim tvrdnjama Ježić bio točan, a u prikazivanjima potpun. Sve nastojanje g. Ježića da prinesenim dokumentima prikaže Ilirski pokret u svjetlijim i novijim oznakama — u mnogo slučajeva ne postizava cilj. Prigovor Ježićev našemu školstvu u navodu Seljanovih riječi (str. 16) opovrgava se sam po sebi istim postupkom današnjega školstva, ali uz to treba opet naglasiti, da je naše školstvo u prošlome vijeku bilo u hrvatskom duhu. Tako se jednako može reći, da su fakta dokazala i neplemenitost Josipovih reforma.

Dr. Ježić ne samo što ne ide uporedo sa rezultatima naučnog istraživanja našega odličnog slaviste i današnjeg prvog literarno-historijskog stručnjaka Dr Franceva o ideologiji i hrvatskom „podrijetlu" Ilirskog pokreta (Dr Francev i Nehajev) nego, uopće, mimoilazi sve nove tekovine koje je naša historijsko literalna kritika podigla na ruševinama proizvoljnih konstrukcija dosadašnjih istraživalaca ilirske epohe. I u tome je nesuvremenost Ježićeve Antologije. Da je Gajevu egocentričnu autobiografiju od 1851, kad je već pri kraju pokreta Gaj dosta stojao pri strani, podvrgnuo kritičkom ispitivanju u svijetlu istraženih dokumenata, došao bi do ispravnog zaključka, da se idejni pravci Gajeva pokreta ne smiju tražiti ni u Pešti, ni u Beču i Gracu (40, 41, 186—188) već da se ponajprije nalaze u našoj sredini, u Vitezovićevim djelima i kod Tita Brezovačkoga. To je mogao da i on sam utvrdi konfrontirajući Vukotinovićeve Uspomene (str. 159—164), koje su, istina, hronološki neispravne i netočne, ali nam ipak pružaju pravu sliku u izgradnji preporoda. Vukotinović kaže, da je Gaj samo realizirao ideje koje su

hrv. đaci zagrebačke Akademije već prije njega zamislili. Osnove Ilirskome pokretu nalaze se još prije Gaja u samom Zagrebu kao u kulturnom središtu Hrvatske. Tako je poznato da je A. Mihanović sve škole svršio u Zagrebu, a Ježić ga ipak svejedno šalje u Beč! (str. 209) U ovakovom jubilarnom izdanju morale su se ispraviti sve dosadašnje netočne i krive pretpostavke, a tu se, eto, ponajviše ostalo na starim tvrdnjama!

Rad bi g. Ježića bio od većeg interesa da je hrvatski preporod zahvatio u njegovoj potpunoj cjelini. Ovako je ograničen samo na užu Hrvatsku. Nikad se neće zadobiti zaokružena i potpuna slika Ilirskog pokreta, ako se ne uzmu u obzir preporodne težnje i iz drugih krajeva, osobito iz Bosne i Dalmacije. Gajev pokret nije u Dalmaciji našao jačeg odziva, ali se ipak ne može preko njega šutnjom proći. Gaju se odazvao najprije Petranović.[2] Sam je Gaj dolazio u Dalmaciju, bio je u Dubrovniku na proučavanju starih spisa, 1844 g. izdao je Osmana. A. Kaznačić pozdravlja ga u pjesmi kao ilirskog vođu. Pače se i Kollar spominje dalmatinskih Hrvata koji su kao studenti u Italiji pristajali uz Ilirski pokret, njegovali narodni jezik i slali svoje priloge za „Danicu". Stjepan Ivičević, iz makarskog primorja, prislanja se uz Gajevu pravopisnu reformu, šalje mu dvije pjesme za prve brojeve lista i s njima je zadugo u dopisivanju (Glasnik Matice Dalmatinske, g. I [1901], knjiga I, II str. 32—33, 136).

I u Bosni je franjevačka omladina odmah pristala uz Gaja. Jukića i Martića prethodio je fra Martin Nedić, „prvi ilir iz Bosne". On je zarana ušao u kolo iliraca, ostaje sve do smrti vjeran Gajevim težnjama. Kao i drugim franjevcima i Nediću je Zagreb kulturno središte, pjeva prigodnicu otvorenju zagrebačkog sveučilišta, dopisuje se s Gajem, Vrazom i Strossmayerom. Surađuje kao i Jukić i Martić u „Danici". Nediću je Gaj izdao 1839, a ne 1835 (kako je dokazao Dr. Francev u „I jetopisu Jug. Ak. za g. 1922", sv. 37, str. 96—101) pjesničko djelo „Razgovor koga vile ilirkinje imadoše u pramalitje 1835". U svojim uspomenama na g. 1833—1835 (str. 163) sam Vukotinović prigodom 50 g. pokreta 1885 pribraja kolu ostalih

[2] Koji je 1836 osnovao „Srpsko-dalmatinski Magazin" da u dalmatinca pobudi ljubav za narodni jezik.

ilirskih književnkia Jukića i Martića, a Ježić ne samo što nije donio bar koji izvadak iz Martićevih i Nedićevih ilirskih pjesama nego prelazi preko djelovanja bosanskih fratara u hrv. preporodu i to baš u proslavama 100-godišnjice ilirskog pokreta i 700-god. dolaska franjevaca u Bosni! (Dr Fr. J. Jelenić, Kultura i Bosanski franjevci, II svezak, str. 170—175, 505—509).

Iako Ježićevoj Ilirskoj Antologiji urednikova netačnost i nepotpunost usporava prvenstvo u seriji „Sto godina hrv. književnosti", ipak nam njegova knjiga dolazi kao ponajbolji i prvi veći zbornik političkih, kulturnih i književnih nastojanja naših preporoditelja.

II. Prvi hrvatski pripovjedači iza preporoda 1850—1880. Uredio Dr. Slavko Ježić.

Kao sastavljač i urednik ovih prvih svezaka Ježić je imao mnogo i stvarnih i tehničkih poteškoća, zato se njegovu radu ne smij uskratiti dužno priznanje, pogotovo u drugome svesku. Uređujući hrestomatiju naših pripovjedača iza ilirske epohe drugom je zadatku odgovorio mnogo bolje i uspješnije nego li prvome. Sto godina naše književnosti ne pretstavlja preogromno vremensko razdoblje, a da se ne bi ipak mogao sastaviti jedan vrlo lijepi mozaik svih kulturnih i književnih naših vrednota. Tome su, donekle, dokaz ova „Minervina" izdanja. Ježićeva je zasluga, što nam je u nevelikom broju stranica znao da crta na skoro iscrpivi način književne prilike iza preporoda, tako da se njegovim riječima ne može baš mnogo novo dodati. I nije uvijek krivnja na pojedinim urednicima, što svoj izbor i rad nisu mogli zaokviriti u jedinstvenu i potpunu sliku. Osjeća se, zbilja, mora izdavalačkih ograničenja, i zato tolika razjašnjenja i napomene. Kao ponajprvom izboru naših pripovjedača do Šenoe teško će se naći isprika zašto pripovjedalačka riječ D. Jarnevićeve i L. Botića nije došla do izražaja. Botićev „Di'ber-Hasan" ne bi u jednom izabranom izvatku zauzeo prostora koliko Šenoin „Prijan Lovro" ili Bogovićev „Krvavi most u Zagrebu". I tako bi se odalo priznanje i pripovjedalačkom talentu našega prvog pravog romantika.

Ježić kao da i nije mogao doći do kojekakvih nagađanja i hipoteza, jer se sva problematika naših pisaca i književnih pita-

nja kroz tih 30 g. odnosila ponajviše na stvaranju i izgradnji književnog jezika i postepenog približavanja k evropskim visinama. Ali mu se ipak može da predbaci, što je i ovdje jednostavno prešao preko najstarijeg književnog društva u Bosni, koji su pokrenuli 1854 g. franjevački bogoslovi. Zaboravljen je i Jukićev „Bosanski Prijatelj" (Dr. Jelenić, op. c.), časopis radi kojega je njegov pokretač, jer je bio u vezama sa zagrebačkim književnicima i rodoljubima, brzo stradao. Slično je, eto, učinio kao i sa najstarijim književnim društvom u Hrvatskoj, Zborom zagrebačke duhovne omladine od g. 1836, za kojega Ježić nema ni jedne riječi kao ni za ostali kulturni i književno rodoljubni rad naših svećenika u hrvatskom preporodu. Iako bi se bibliografski podaci mogli da još upotpune u objema knjigama, mogu nam svejedno da posluže kao vrlo dobar putokaz u najstarije doba književnog stvaranja. Teško je uspostaviti, kolika je krivnja na Ježiću kao uredniku Novijih hrv, pisaca, zašto Šenoa kao jedinstvena i centralna ličnost u cjelokupnoj književnuosti nije, gotovo, u nijednom svesku došao do jednog zasluženog i istaknutog značenja. Hrvatska pripovijetka iza preporoda pretstavljena je samo sa 9 pisaca, od kojih su nam i Veber-Tkalčević, L. Vukelić i Flieder-Jorgovanović dosada bili najmanje poznati kao pripovjedači. Ovaj drugi svezak mnogo je važniji s historijskog pogleda, nego s literalnog, jer je to svjedočanstvo naših književno jezičnih borba i početnog emancipiranja od dosadašnjih neumjetničkih elemenata. Vrijeme za apsolutizma i sve do ugasnuća Šenoine zvijezde jest doba traženja, tapkanja, trzanja u okovima ropstva, proučavanja historijskih problema i najposlije, najjača afirmacija naše književne snage po Šenoi, i zato nam je i ova Antologia dragocjena, jer može da služi kao dosadašnji najbolji hrestomatijski izbor naših pripovjedača iza preporoda.

III. Hrvatski pripovjedači osamdesetih i devedesetih godina. Uredio Dr. Mihovil Kombol.

Rad Dr. Kombola, profesora više pedagoške škole u Zagrebu, ponajviše se odnosi na istraživanju stare dubrovačke književnosti, ali podjednako ne zaboravlja i suvremene probleme koji su se pojavili prije i poslije rata. Uza sve neke predradnje (Ogrizović-Esihovi pripovjedači Dayreova Antologija te izabra-

na djela pojedinih pisaca) Kombolova knjiga kao najprvi izbor naših pripovjedača iz tako idejno i vremenski ograđenog razdoblja ne može da pretstavlja jednu prvenstvenu i ujedno završnu radnju. Kombolovu pokušaju da zađe u svome uvodu u ono još dosta ne objašnjeno razmeđe realizma i romantizma, u prve zametke novog hrvatskog književnog i političkog strujanja; da nam u perspektivi modernih literalnih Novina i s drukčijim pogledima obrazloži i razjasni sve književne faze naših većih pripovjedača-realista — i ne bi se ništa ozbiljno dalo prigovoriti, samo da je njegov prikaz postigao preciznost i jasnoću jednog uzornog eseja. Dakako, i historijsko literalne studije ne mogu da izgube u vrijednosti svojih utvrđenih činjenica, ako im suviše ne uzmanjkaju i stilske osebine. Bibliografske bilješke još više upotpunjuju Dr. Kombola kao literalnog historika.

Pisci kao Draženović, Trešćec-Borotha i Car Emin od većeg su značenja kao svjedoci književnih diferensiranja nego li kao izraziti pretstavnici regionalnih pripovjedaka. Istina, Dalmacija nije dala nijednog jačeg pisca iz ove epohe, izuzevši Vojnovića, ali bi se, možda, i za nju mogao naći koji reprezentant, i tako bismo i stoga stanovišta imali jednu zaokruženu sliku koja bi se donekle prislanjala uz Novakove, Kozarčeve i Đalskije karakteristike.

Teško je pjesničku i eminentno lirsku stvaralačku snagu F. Mažuranića klasificirati oznakama naših pripovjedača do Moderne, zato je, uz dvije ne baš najizabranije crtice, bilo nužno da se bar u uvodu spomenu sve njegove stvaralačke kvalifike. Prigovor Dr. Kombolu da je u Antologiji pripovjedača donio neke pripovijetke koje se već nalaze i u drugim hrestomatijama i čitankama, bio bi potpuno bez ikakvog opravdanja, kad bi izbor i ostalih priloga mogao da bude kao kod Kozarca, Đalskoga, Šenoe M. i Turića. To se dalo, dakako, teže postići, kad je trebalo posizati za ulomcima iz Kovačićevog i Kumičićevog romana, a obojica su pisci upravo na široko zasnovanih radova. Kombolova Antologija nije samo važna sa historijskog pogleda, već i s književnog, jer može da pristane i kao svjedočanstvo naših velikih pripovjedalačkih snaga i vrednota koje se dadu lako osjetiti i na ovim stranicama.

IV. Moderni hrvatski pripovjedači. Uredio Dr. Ljubomir Marković.

U beogradskom listu „Ideje" M. Crnjaskoga ustao je stari i slijepi Wezelides protiv Dr. Marakovića prigodom izdanja „Hrvatska književna kritika", V svezak koji je naš poznati kritik uredio. Njemu je, izgleda, krivo, što se i nekim drugim kriticima ne daju mogućnosti priznanja i afirmacija u ovakovim jubilarnim zbornicima. „Minervi" nije ponipošto na štetu ime njezina najboljeg suradnika. Marakoviću danas priznaju prvenstvo u hrvatskoj kritici i njegovi idejni protivnici i nesumišljenici. Dr. Marković kao vrstan poznavalac svjetskih književnih pitanja i problema, istina, i naše katkada pisce i pojave promatra sa evropskim mjerilima, ali zato ipak pristupa k njima ne samo solidnošću svojih dokaza već i nekom prirođenom blagonaklonošću i simpatijom, i to je što uistinu daje neku naročitu draž Marakovićevim radnjama. Njegovi su članci ponajviše u okviru estetske kritike, ali prateći suvremenu književnost istakao se jednako i na literalno historijskom polju. To nam potvrđuje i njegov predgovor koji je, istina, od nekih drugih mnogo kraći, ali ih zato nadvisuje obilnošću i bogatstvom sadržine.

Marković ne ostaje na površinama problema Moderne, nego kritičkim pogledima ulazi s poznatom preciznošću i određenošću pojmova u najteže i najdublje faze Moderne, te nam u malo stranica uspijeva prikazati Modernu sa svim njezinim kompliciranim sastavnim dijelovima. Ne zaustavlja se mnogo na svojim konstantacijama zašto se u epohi hrvatskog realizma nije postigao vrhunac umjetničkog izražavanja, ali ipak mu se zato ne smije pribaciti na neispravnosti njegovih opažanja. Sva kompliciranost modernih struja i previranja od razdoblja artizma pa preko simbolizma i ekspresionizma do „socijalne književnosti" u jasnoj perspektivi historijskih i suvremenih događaja pod Marakovićevim riječima tako se razriješuje, da se njegov uvod zapravo može smatrati jedinim od dosadašnjih najboljih prikaza Moderne. Povezivajući paralelno svoju tvrdnju sa pojedinim prilozima u Antologiji (koje g. Urednik svakako nastoji obrazložiti) dobivamo utisak jedne organičke cjeline: i njegovih navoda i izabranih pripovijedaka. Premda se možemo uvjeriti u istinitost Marakovićevih riječi, kako naša književnost „nije mrtva historija ni prazno slovo, nego živi život i

zalog novih snaga", ipak mu se ne smije povjerovati u potpunu opravdanost izbora, pogotovo radi ispuštenja nekih pisaca, čija se otsutnost u ovoj antologiji vidljivo osjeća. Rad mu je jedinstven u toliko, što je donio samo po jednu pripovijetku od svakog pisca, a osim toga, dodavši oznaku godine njihova postanja i mjesta odakle su uzeta, pružio nam je mogućnost ne samo kontrole, koja je i onako suvišna, već i informacija.

Iako su Marakovićeve bio-bibliografske bilješke iz praktičnog razloga kratke, i na njih se treba osvrnuti, jer se mogu smatrati kao potpuna izostacima kod ostalih urednika, u koliko je detaljnije donesena bibliografija iz katoličke literature. Tako joj, eto, njezin pretstavnik pruža mogućnost izražaja i priznanja, ali, na žalost, samo u čednim bibliografskim bilješkama. Marković i kao kritik i kao izraziti zastupnik Mahnićeve ideologije imao je mnogo težih poteškoća nego li njegova dva druga pri samom izboru pojedinih pisaca i pripovijedaka, ali se odmah mora istaknuti na utjehu Wenzelidesu, da Marakoviću vjersko stanovište nije zasmelo da „bude narodni i opće društveni kritičar i nepristran tumač svih struja i misli narodne prosvjete".

Ne može se zatajati, da urednikovo katoličko osjećanje nije prevagnulo u kolebanju za Nazorovu pripovijetku „Anđeo u zvoniku" i za Ogrizovićevu „Bog" kao i za Vilovićevu „Ptičica i Ježušek". Ali se jednako može reći, da je i po njegovoj katoličkoj širokogrudnosti zastupan Velikanović i Ivakić, za koje se, sigurno, mogla naći mnogo bolja zamjena i u Truhelki i u Matasoviću. Suviše, slučajem A. Nametka dao bi se veoma lako opravdati možebitni čiji prigovor, da je iz naše katoličke novelistike izabrao bar kojeg boljeg reprezentanta. Šteta je što nije dato nikakvo priznanje pripovjedačkim talentima Š. Jurkićeve, Košutićeve i Narcisa, koji su morali biti zastupani u Marakovićevoj Antologiji i sa ideološkog stanovišta kao najbolje ogledalo koliko se kat. književnost razlikuje po svojim stilskim i idejnim osebinama od današnje „socijalne književnosti", koja je tako obilato prestavljena po svojim zastupnicima u ovome zborniku. (Krleža, Cesarec, Nehajev).

Marković se već nekako unaprijed nastoji obraniti od napadaja, koji bi se mogao pojaviti bilo s koje strane, ali se može svejedno slobodno reći, da je ne samo krivnja na ograničenju opsega sa strane izdavača nego ponešto i na njemu samome, jer,

uza svu njegovu odličnu spremu i vještinu, nije nam izborom samih pripovijedaka pružio najvjernije pozorište i najoprečnijih strujanja koja su tako nužna za razumijevanje „Moderne". Uzevši, konačno, u obzir mnoge stvarne i tehničke poteškoće, Marakovića je Antologija svakako, daleko bolja od drugih!

V. Antologija novije hrvatske lirike. Uredio Dr. Mihovil Kombol.

Možda i nije učinjeno onako bez razloga, da je ova Antologija kao zapravo peti svezak po redu izašla upravo najprva po vremenu. Antologije lirike uvijek su bile jedan književni kuriozum; zato su, valjda, i započeli seriju „Sto godina hrv. književnosti" baš sa lirskom antologijom, koja se tako dugo iščekivala kod nas. Makar da smo prije dobili i Tadijanović-Delorkovu „Hrvatsku modernu liriku", ipak je interes i za Kombolovu knjigu bio velik, pogotovo, uzme li se u obzir karakter historijsko-literalnog okvira po kojemu je antologija, uz ono estetsko mjerilo urednika, i rađena.

Kombolov uvod kao sintetički pregled svih faza naše hrvatske lirike kroz 100 g. u glavnom i bio bi ispravno uspostavljen na već ustaljenim konstatacijama, samo da nije hotimice prešutio i onu hrvatsku liriku koja se najprije afirmirala u Sabiću, Paveliću i Poljaku. Ne osvrćući se na mjerilo urednikova izbora, čini se kao da je donekle i stogodišnji vremenski otsjek mnogo toga oduzeo od onoga što je najbitnije u lirici. Po estetskom mjerilu apsolutne ljepote Kombol je svojom antologijom daleko, daleko pošao od svih dosadašnjih takovih zbornika i naših starih i nekih novih antologija. Svakako, prava je krivnja na samome uredniku, što ova antologija nije potpuno provedena u perspektivi historijsko-literalnih faza. Kombolova pristranost nije dala da upotpuni svoj informativni pregled druge i treće faze u našoj lirici ne samo ideološkim nego nadasve, i lirskim nastojanjima pjesnika iz Marakovićeve predratne i poslije ratne „Luči".

Dr. Kombol, bez sumnje, ne bi učinio nikakvi nedostatak, što je svoju antologiju sužio na čistu liriku, kad bi, dakle, dosljedno prema tome i postupao. Šenoinu ličnost kao lirskog pjesnika ne možemo nikada prozrijeti kroz neke „magle", koje su ga nekako kao potpuno obvile na ovim i na nekim drugim stranicama. Trebalo je dugo istraživati po Jorgovanićevim knji-

gama dok se ne pojave „U tihoj *drijemajućoj* noći" davno zaboravljeni stihovi, a za Arnolda pa i Badalića („Majka"), Deželića i Sabića nema mjesta u antologiji! Zar se onda, zapravo, i može kazati, da „pojam lirike nije u knjizi uzet odviše usko"?! Da je g. Kombol konsekventno i radio prema riječima Verlainea: „Sve je lijepo i dobro što je lijepo i dobro, ma odakle dolazilo i ma kakvim postupkom bilo postignuto", našao bi daleko više ljepote i dobrote u lirici i Pavelića, Poljaka, Vijolića i Zdunića nego li kod samog Tresića, Lovrića, Kamova i Feldmana.

Tako je, eto, mnogo zreloga i punoga zrnja ostalo iza Kombolove rabote na bogatom gumnu hrvatske lirike!

Kombolovoj antologiji može se s pravom zamjeriti, što je potpuno u njoj isključena prava religiozna lirika. Sliku duhovne fizionomije i Nazora i Domjanića upoznali bi prije svega iz onih duboko proživljenih stihova koji su tako karateristični za Nazorovu pjesmu „Svet" i za Domjanićevu „Molitva u noći". Za ilustraciju i pjesničke stvaralačke moći i bogatog duhovnog proživljavanja Sudete najbolje bi pristajala njegova pjesma „Ave Maria".

Kad bi se Antologija novije hrvatske lirike uzela za osnovu istraživanja etičko vjerskog osjećaja i života našega naroda, izašao bi veoma nepovoljni sud o duhovnim vrednotama Hrvata. Svjedočanstvo pjesnika J. Polić-Kamova: „papir će da priča potomcima grijehe moje i ime će moje biti kletva" (Ledeni blud, str. 104), Krležino: „mrtvi sveci, trule knjige, boga nema" (Seoska crkva, str. 160); „Prazno nebo" (str. 166) A. B. Šimića, u čijoj pjesmi kao da je došlo do vrhunca ateistički materijalističko vjerovanje („Nebo je već dugo praznina — bez Boga i serafina,... čovjek u zemlju legne i sav se raspe. K Bogu izgubismo pute. Pesnici stoje pred ništavilom, i ćute") — ostaje, istina, vrlo važno za procjenjivanje zabluda naše Moderne, ali konačno svu našu staru pa i novu umjetničku pravu tvorevinu obduhovljuje tisućljetno katoličko vjerovanje i ispovijedanje hrvatskog naroda.

Neka nam Kombol dobro dođe i kao jedan poticaj više, da se jednom sastavi zbornik opće religiozne hrv. lirike, ali taj nipošto ne smije biti rađen kao „Hrvatska marijanska lirika", s kojom se, na žalost, ne može potpuno biti zadovoljan.

Antologija novije hrv. lirike zaslužuje mnogo veću pohvalu svojim bio-bibliografskim bilješkama, jer može da posluži kao dobra informacija neupućenog materijala koji je tako potrebit za istraživanje razvoja naše novije pjesme.

VI. Hrvatska književna kritika. Uredio Dr. Ljubomir Maraković.

„Hrvatska književna kritika" kao posljednje i završno djelo u seriji „Sto g. hrv. književnosti" vrlo je znatna i vrijedna ne samo kao prvi rad takove vrsti već mnogo više kao dobar reflektor na sve književne manifestacije koje su se razvijale u toku sto godina našega književ. stvaranja. Historijsku vrijednost ovakovog izbora može da procijeni svaki onaj koji je pročitao prvih pet svezaka, jer upravo u listovima ove knjige nalazi konačno razjašnjenje i ilustraciju svim književnim pojavama, koje su tako skupno, u jednoj cjelini, posakupljene u „Minervinoj" seriji. Na široko postavljena baza kritike samo je omogućila, da smo u Marakovićevoj knjizi dobili u jednom sažetom izboru sve ono ponajbolje i najznačajnije što nam je bilo nužno i za našu orijentaciju, a još više za točno i ispravno prodjenjivanje koliko opće kulturnih toliko književnih vrednota i problema.

Uvodne riječi g. Marakovića zajedno sa cijelim kompleksom sudova i kritičkih pitanja, sadržanih u raznim oblicima pojedinih članaka u zborniku, sačinjavaju, rekao bih, jedan zaključni i zaokruženi retrospektivni pogled svih, skoro, kritičkih problema za koje se kroz toliko decenija nije mogao dati konačni okvir potpuno ustaljenog kritičkog mjerila. Maraković se osjećao zvanim da nam na temelju svoga višegodišnjeg kritičkog rada i proučavanja prikaže pravo značenje i karakter kritike. Tolika su se razna mišljenja pojavljivala kroz naše stogodišnje književno djelovanje o svrsi, opsegu i važnosti kritike, da je u malo riječi i bilo teško uspostaviti koliko je sve faza ona morala proći do konačne forme. Maraković konciznim obrazloženjima utvrđuje ulogu kritike u izgradnji umjetničkog stvaranja i točno uspostavlja razlike između „pečalbe" i „stručnjaka" na kritičkom djelovanju, i na taj način, zalazeći tako kratko u taj osjetljiv problem, kao pravi umjetnik traži u svakog pravog i valjanog kritika sve osobine čistog umjetničkog stvaranja, iako sama kritika kao takva nije stvaralačka umjetnost. Za svoju potvrdu navodi sve one naše

kritike (Vraz, Šenoa, Marković, Matoš, Nazor i dr.) koji su prvenstveno bili umjetnici stvaraoci sa dubokom intuicijom, krilatom fantazijom te iskrenim umjetničkim proživljavanjem. Polazeći s toga stanovišta Maraković ispravno opravdava i svoj postupak pri izboru drugih priloženih članaka koji su našli svoj temelj ne samo u umjetničkim rekvizitima kritika nego jednako i u oznakama naučno teorijskih i književno povjesnih radnika. (Kurelac, Šrepel, Jakša, Grgec i dr.). Urednikov je širi opseg i zahvat kritike kriv, što nije mnogo jače naglašena i ideološka orijentacija u razvoju i borbi „mladih" i „starih". (Dežman, Livadić, Hranilović, Politeo), a onda bi tako, možda, dobili i paralelno koje izrazito i tipično katoličko gledanje na život i književnost, jer ovakav Grgečev rad ne postavlja sam po sebi bitno idejno diferensiranje katoličkih književnih težnja i manifestacija.

Kao dokaz da je naša kritika vršila vrlo presudnu ulogu u formiranju samih pisaca, i na taj način, kao deseta muza u hramu umjetnosti izvršavala svoju visoku službu, može se svak lako osvjedočiti ko samo pročita Šenoine, Marjanovićeve, Nehajevljeve radove, kojima bi još trebalo za upotpunjene i Pasarićeve, Hranilovićeve i Iblerove, kojih, eto, nema u knjizi.

I nije bez ikakva razloga nastala jedna presuda u našoj kritici, koju je vrlo lako i kratko razbio g. Maraković, da hrv. kritika nije sistematizirana i da svojim opsegom mnogo zaostaje za srpskom kritikom. Zato je dvostruka cijena ovakova zbornika, jer je na njegovim stranicama uistinu pružen jedan vrlo pregledan ogled svih ličnosti na području naše kritike. Koliko književna, toliko je nemanje i rodoljubno historijska bila potreba da se učini jedan dobar izbor svih onih, danas nepravedno zaboravljenih, kulturnih radnika koji su mnogo doprinašali svojim radom u izgradnji hrvatske kulture, i tako dobiju zasluženu pohvalu u ovoj jubilarnoj godini naše književnosti. Od Vraza, preko Markovića, Matoša do Barca u više od 200 stranica nisu, istina, sadržane sve kritičke tekovine (osobito počeci do Šenoe), svejedno Marakovićeva knjiga kao prvi pokušaj najbolje nam dosada tumači sve one teške i mučne putove po kojima je hrv. kritika morala proći u otsjeku punog vijeka do svoje sadašnje vrijednosti i veličine.

*

Uza sve nedostatke, kojima nijedno ljudsko djelo ne može izbjeći, Minervina serija „Sto godina hrvatske književnosti" znači, uistinu, jednu veliku kulturnu dobit. Ne samo kao veliki Zbornik našeg stogodišnjeg književnog djelovanja i napretka već i kao dostojni spomenik umjetničke snage i moći hrvatskog naroda ovih šest elegantno opremljenih svezaka pobija zabludu onoga pisca koji je rekao, da je samo jedna prosta i obična laž sva hrvatska književnost (Krleža). Iako izdavačima nije bilo do važnosti da se ponajviše izaberu oni književni prilozi koji bi nam na osobiti način istaknuli one eminentno etičke religiozne crte naše hrvatske kulture, svakako je bilo potrebito, da i na ovakovim jubilarnim stranicama dođu do jednog jačeg izražaja.

Da bi se donekle učinio i matematički pokušaj, koliku nam vrijednost pretstavljaju ova svečana izdanja, trebalo bi točno i detaljno izračunati sve stranice, pisce i njihove radove. Iako bi takav stvarni pokušaj imao karakteristiku zbrajanja, koje nije u nikakvoj vezi sa umjetničkim stvaranjem, ipak bi se dalo donekle izvući jedna približna rezultanta: više od tisuću stranica, preko stotine pisaca sa više od dvije stotine radova, sadrži jedan golemi kulturni kapital s kojim se može da svatko okoristi i duševno obogati. Da se to na jedan lak i pregledan način postigne, moralo se na kraju svake knjige ili pak sveukupnih a možda najbolje i u posebnom dodatku priložiti moderno uređeni registar, kazalo, svih imena pisaca, radova sa oznakama mjesta i stranica gdje se što nalazi. Tim bi još mnogo više porasla cijena samih knjiga.

KULTURNI POGLEDI

Devedeseta godišnjica kulturnoga rada Družbe Sestara Milosrdnica sv. Vinka Paulskoga u našim krajevima. — Le 90-anniversaire de l'action des Seurs de St. Vincent de Paul dans nos tres pays. — ČČ. ss. sv. Vinka, sestre milosrdnice, raširene po svemu svijetu od vremena sv. Vinka Paulskoga, utemeljitelja Družbe, došle su u naše krajeve pred 90 godina, dne 5 rujna 1845 god. Zagrebački nadbiskup i kardinal dr. Juraj Haulik, znao je dobro koliko dobra sestre rade po drugim državama uzgajajuć duševno mladež i brineći se za ublaživanje bolesti i bijeda u najrazličitijim skloništima i bolnicama, doveo ih je i u svoju nadbiskupiju, u Zagreb, da i u njemu razviju svoj blagoslovni rad kako su ga drugdje razvijale.

Teške su prilike vladale na trima područjima: u školovanju mladeži, u opskrbi bolesnika i u skrbi za zapuštenu i sirotnu djecu. Sestre su se prihvatile rada na tim trima poljima i stvorile ono što samo one mogu i znadu učiniti. — Kako su žalosne prilike vladale u pitanju obuke nek nam malo rasvijetli ovo: Antun Cuvaj u »Građa za povijest školstva« piše ovo: »Škole su gotovo same sebi prepuštene. Tko može drži kućnoga učitelja. Seljaci ne šalju ljeti djecu u školu, a zimi vrlo neuredno. Oni vole vidjeti svoju djecu kao pastire, nego kao đake, a najsretniji je uopće onaj, kojem se dijete oprosti od škole. Jednako je jadno stanje i pučkih učitelja. Nemaju knjiga, a bez njih i bez naučnih pomagala ne može se ni volja poticati na rad«. A te prilike još bolje crta pismo nekog učitelja svom susjedu kolegi: »Dragi goszpon kollega! Pishem Nym ov liszth vu velike szutiszke. Zutra by imel byti prinasz veliky egszamen; ja pak y mojy dyjaki nikaj nezname; to je niszmosze mogly tak na hitro prirediti. Najmi za pet ran Krisztushevih pomogneju vezda, arbu zlo, najmi poshleju 15 ali 20 Nyiovy naibolshi dechkov y pucic, ja je bum zatmar 6 vur potrebuval najmi veruju ja Nym nikaj nanih nepokvarim y jeszem tak nyhov najpreshtimaneshy i na szlushbu najpripravneshi«. (Povijest ženske učiteljske škole časnih sestara milosrdnica u Zagrebu, 1924 str. 7—8).

U tim teškim prilikama s. Milosrdnice prihvatile su se posla na prosvjetnom uzgoju mladeži. Za prve tri godine imale su samo osnovnu školu, školu za ženski stručni rad i nedjeljnu školu, a žensku učiteljsku školu dobile su već 1848. Otada su sestre razvile veliki rad na ovom polju, i to u svim krajevima naše države. Veliku brigu posvećuju najmanjoj djeci. Tako imaju danas 20 zabavišta za djecu od 4—7 god., a imaju i 4 obdaništa u kojim je sklonjeno godišnje preko 1000 djece. One su nastavnice u 26 osnovnih škola. Od ovih je 12 državnih, a 13 privatnih s pravom javnosti a jedna je privatna škola u Kraljevici za bolesnu djecu.

Moramo dobro naglasiti i zapamtiti da ovih 14 netom spomenutih škola same sestre, koje nijesu od nikoga plaćene, uzdrže o svom trošku!! Kad će se kod nas katolici sjetiti da porade za svoja elementarna prava kao što su poradili i prava dobili katolici u drugim kulturnim zemljama Belgiji, Holandiji itd.!

Sestre drže i 2 ženske domaćinske škole, 2 tečaja za krojenje i šivanje, 3 ženske zanatske škole, 5 ženskih građanskih škola, koje posjećuje preko 800 učenica svake godine. Sestre uzdrže i potpunu žensku realnu gimnaziju u Zagrebu i žensku učiteljsku školu u Zagrebu te potpunu žensku poluklasičnu gimnaziju u Sofiji u Bugarskoj, koje pohađa godišnje do 1000 učenica. Preparandija, ženska učiteljska škola s. milosrdnica najstarija je ženska učiteljska škola u našoj državi. Osnovana 1848 uzgojila je preko 4000 učiteljica i dala ih našem hrvatskom narodu da mu budi narodnu svijest proti najezdi mađarstva i nijemstva, i da mu jača kršćanski duh. Mnoge od ovih učiteljica istakle su se i ističu se među prvim kulturnim radenicama u našem narodu. Mora se znati i to da je na ovoj preparandiji zaveden hrvatski jezik kao nastavni 1860 god., dakle još prije nego li je to odobrilo bečko ministarstvo. To je već bio znak koliku će ulogu igrati ova škola u buđenju našega narodnog duha proti tuđinu sa sjevera. I zbilja izvršila je zadaću koju povijest ne može i ne smije nikako zaboraviti.

Uz škole koje sestre uzdrže i u kojima poučavaju stoje i internati za učenice svih škola. Nedavno je u Beogradu osnovan konvikt za učenice srednjih i visokih beogradskih škola. U Zagrebu u Demetrovoj ulici imaju zasebni konvikt za činovnice i učenice visokih škola, a u Novoj Gradiški i Sisku za učence tamošnjih državnih škola.

ČČ. sestre pokazuju nedostiživi smisao za ljudske potrebe i tim što se brinu za bolesnike. U tom su nedostižive, a odatle i jest njihovo časno ime »Milosrdnice«. One uzdrže 39 bolnica. Od ovih su dvije njihove vlastite, poznata zagrebačka bolnica milosrdnih sestara na Vinogradarskoj cesti, u koju mogu smjestiti do 950 bolesnika, te zemunska bolnica za 400 bolesnika. — U ostalih 9 državnih, 18 banovinskih, 4 gradske, 4 privatna sanatorija njeguju sestre svake godine do 130.000 bolesnika s najrazličitijim i najtežim bolestima. — Zar nije pravo imao Voltaire kad je rekao da nema ništa ljepšega od milosrdne sestre koja ostavlja sve da se žrtvuje za drugoga u najtežoj bijedi!

Uz rad u školama i bolnicama razvijaju čč. sestre milosrdnice veliku djelatnost u zakloništima za djecu i starce. One vode tri dječja oporavilišta: dva državna u Selcu i na Lokrumu te svoje vlastito u Supetru na Braču, u kojima njeguju godišnje preko 1000 djece. A u 8 ubožnica njeguju sestre godišnje oko 600 bespomoćnih staraca i starica. One vode u svom samostanu u Zagrebu o svom trošku menzu za đake i činovnike, a tu uzdrže besplatno dnevno i preko 100 siromaha. Ali je daleko veći broj onih o kojima se ne vodi statistika, a koji dnevno i u velikom broju kucaju na vrata po svim samostanima i kućama gdje stanuju sestre. Ovi nikada nijesu odbijeni, pa milosrdnice i na ovaj način

odijevaju i prehranjuju svake godine mnoge hiljade siromaha u našim krajevima.

Prikazali smo rad sestara milosrdnica u našim krajevima, ali smo ga prikazali samo u najglavnijim potezima. Za potanko opisivanje morali bi napisati veliko djelo. Ali i bez ovih i najglavnijih poteza rad sestara milosrdnica u školama, bolnicama i skloništima poznat je iz dnevnog života svakomu koji ima oči i samo malo dobre volje i koji je sklon da stvari objektivno ocjenjuje. Međutim upravo taki nijesu ni u najmanjoj mjeri naši framasoni i družina. Njima je sve katoličko, već tim što je katoličko, crno, te stoga treba sve to porušiti. Stoga smo mi katolici ovih zadnjih godina nekoliko puta morali čuti čitati apsurdne i izazovne želje protunarodne i protukršćanske framasonerije i njihovih pomagača, kako bi trebalo ograničiti i sasvim zakrenuti vratom radu sestara milosrdnica, naročito u školama, a posebice opet u zagrebačkoj i drugim preparandijama. Moramo priznati da je to sasvim dosljedno u framasunskoj ideologiji kojoj je sve katoličko veliki trn u oku, baš i jedino stoga jer je katoličko, ali treba znati i to da se time upravce i drzovito napada svakoga koji katolički osjeća i koji se katolikom zove. A takim se zovu milijuni građana naše države. Stoga su bezglave framasunske želje uperene dakako, proti katoličkim obiteljima i katoličkim građanima, koji hoće da dadu katolički odgoj svojoj djeci, te su zato s istog razloga ove želje i protunarodne i protudržavne, pa ih može izrazivati samo neprijatelj naroda i države, samo onaj komu je na srcu jedino i isključivo sektarsko raspoloženje, koje se redovito zaogrće u razne plašte, a na kraju ide za uništavanjem onoga što je katoličko. Zato katolici s pravom smatraju napadaj na katoličke škole kao napadaj koji se čini na njih same.

ČČ. sestre milosrdnice kroz 90 godina svoga rada u našim krajevima stvorile su velika djela na prosvjetnom i karitativnom polju. Tim je njihova povijest postala sjajna i časna kao malo koje druge institucije. Stotinama hiljada bile su i jesu učitelj i majka, te su time osvojile naklonost svih katolika bez razlike, a i nekatolici, otkada su ih počeli upoznavati, priznaju njihove velike zasluge i rad.

Dr. Božo Vučić

* * *

Identično podrijetlo vjere i znanosti. — L' harmonie complète de la foi et de la science. — Kod nas se mnogi »mudraci« nabacuju šupljim, plitkim i lažnim frazama o suprotnosti između nauka vjere i istina znanosti. Oni koji ovo vele, što manje poznaju i nauk vjere i otkrića znanosti, to grlatije, bezobzirnije, a i bezočnije nastupaju. Istina je, naprotiv, da nema i ne može da bude nikakve suprotnosti između vjere i prave znanosti, jer im je isto podrijetlo i isti cilj. Isus je rekao u evanđelju: »Došao sam na svijet da svjedočim za istinu. Ko hoće istinu, nek sluša moj glas«. (Iv. 13. 38). Znamo da je cilj znanosti — istina, pa je onda jasno i očito da između vjere i znanosti ne može da bude nikakve suprotnosti.

I. von Cyon napisao je djelo: »Gott und Wissenschaft«. Rimsko Papino glasilo »L' Osservatore Romano« iz

tog djela referira uprav o našem pitanju. Kad je ovaj učenjak istražio mišljenja velikih utemeljitelja znanosti o religiji, morao je potcrtati duboka vjerska uvjerenja najglasovitijih učenjaka XVIII vijeka, kao Hallesa, Linnèa, Eulera, Spallanzonija, de Jussiea. Imena tih velikana znanosti dokazuju da između vjere i znanosti nije nikad bilo nikakve protimbe. I vjerska i znanstvena manipulacija ljudskog uma živjele su uvijek u savršenoj harmoniji: one su uvijek bile neodjeljive u duhu velikih utemeljitelja znanosti, dubokih umova na području ljudskog znanja i plemenitih duša pred Bogom.

Zar i najveći umovi čovječanstva filozofi staroga i srednjega vijeka nijesu bili i priznavaoci Boga i učenjaci na polju znanosti? Na ime svih skolastika veli Toma Akvinski da pravo znanje vodi k Bogu, jer svako znanje dolazi od Boga.

Nauka o kretanju planeta, koja je dala poticaj preporodu znanosti, nikla je u glavi Nikole Kopernika, poljskog svećenika. Prve zakone o hereditarnosti formulirao je god. 1865 Ivan Grgur Mendel, augustinijanac iz Moravske, pošto je dugo i strpljivo pravio križanja bilina i živina.

Prema mišljenju nekih modernih filozofa i teologa, kao Feuerbacha, Schleiermachera i mnogih drugih — vjera izvire iz osjećaja, a znanje iz ljudskog razuma. Dočim, stvarno i znanost i vjera (ne ona moderna) zriju iz ljudskoga duha: To vrijedi za vjeru predhistorijskoga čovjeka kao i za uzvišene religiozne koncepcije utemeljitelja moderne znanosti; to vrijedi za one koji su pred toliko hiljada godina otkrili umjeće kako će upaliti vatru, kao i za Newtona, koji je otkrio zakon gravitacije, Lavoisiera, koji je pokazao na vrelo životinjske topline i Roberta Mayera, koji je formulirao zakon energije.

Intuitivna znanost ima iste značajne crte kao vjerska objava, proroštvo, inspiracije pjesnika i umjetnika i vidovitost državnika. Sve te intuicije, revelacije inspiracije i indovinacije imaju isti božanski izvor kao i duh ljudski.

Vrijednost intuicije učenjak mora izmjeriti i odrediti na bazi osjetnog iskustva, uz pomoć — ako je potreba — logike i matematike.

Nastaje veliko pitanje: religiozna objava kakav dokaz može da pokaže za svoje podrijetlo. Već je Leibniz u svojim dijalozima sa Lockeom izjavio: »Treba dokazati da li je objava božanskog podrijetla i dali joj mi shvaćamo pravo značenje, inače se izlažemo fanatizmu i zabludama krivih tumačenja«

Da se dokaže opstojnost Božja dostatna je spoznaja duha. Duh se stvoritelja očituje u savršenom skladu zakona duha sa nepromjenljivim zakonima koji ravnaju fizičkim svijetom: ovaj sklad kao i sva velika znanstvena otkrića dokazuju i potvrđuju opstojnost Stvoritelja, jednoga najvišega Duha, koji je stvorio Svemir i bdije nad funkcioniranjem svojih zakona.

Dokazi za opstojnost Božju, koji se oslanjaju na našu duševnu spoznaju, a koje su navodili grčki filozofi, svi skolastici, te Kartezij, Leibniz, s novim znanstvenim otkrićima postali su još solidniji.

Ovaj napredak znanosti nije nimalo oslabio ili okrnjio temelje vjerske objave. Scheiden se bojao da će eksperimentalna znanost realno porušiti koji dio dogmatike. A ipak religiozne i filozofske ideje najprominentnijih pretstavnika znanosti pobili su taj neopravdani strah Schleidena.

Učenjaci, premda pripadaju raznim konfesijama, koje smo u početku spomenuli, bili su religiozni duhovi koji su se divili Evanđelju i koji su priznali božansku misiju Isusa Krista. Neki učenjaci muče o ovom religioznom mišljenju, ali stoga što se nijesu ništa izjasnili, za nijh bi bila uvreda kada bi ih neko proglasio protivnicima religije kršćanske. Nedavno je rekao uvaženi filozof L. Stein: »Vjera i znanost međusobno su protivne jedino u svojim karikaturama; karikatura je vjere — fanatizam, karikatura je slobodne misli ateizam«.

Ne može da bude suprotnosti između vjere i znanosti. Krist je rekao: »Došao sam na svijet da svjedočim za istinu. Ko je za istinu, nek sluša moj glas«. (Iv. 13, 38). A zar istina nije i vrhovni cilj znanstvenog istraživanja?

Dokazi za istinitost religiozne objave mogu da se oslone samo na osjetnu spoznaju, t. j. na zapažanje i iskustvo. A zar i kod egzaktnih znanosti odluka o vrijednosti jedne teorije, hipoteze ili prostog zapažanja ne zavisi od iskustva i pokusa kojima treba da se dotične teorije, hipoteze i zapažanja podvrgnu? Isto vrijedi i za fiziku i za eksperimentalnu psihologiju.

U psihološkim laboratorijima utvrđena je istinitost psiholoških iskustva velikih proroka i apostola. Sve što je Mojsije pred toliko tisuća godina predvidio, obistinilo se, pa i najcrnja proroštva koja je on prorekao Židovima za slučaj, ako bi zaboravili na Boga.

Mojsije je imao zadatak da dade temeljna moralna i pravna pravila samo nekim židovskim plemenima, ali je Isus Krist primio od Boga Oca punu objavu sve istine za čitavo čovječanstvo. Spinoza piše o Isusu: »Njemu su bile očitovane tajne Božje, koje vode ljude k spasu, neposredno bez riječi, i bez vizija. Zatim se Bog objavio apostolima preko duše Kristove... Krist je govorio s Bogom kao duh s duhom«.

Božja istina pripisuje čovjeku i njegove dužnosti prema Bogu i zapovijeda da mu bude milostiv, pun samilosti prema bližnjemu, osobito prema nesretnicima i duševnim siromasima. Isus je rekao Petru da mora biti ribar duša, i naučavao je sve apostole da moraju osvojiti svijet da izvrše svoje božansko poslanje. Pa zar nam iskustvo od dvije tisuće godina ne dokazuje da je Petar osvojio Rim i da su On i njegovi nasljednici srušivši Rim cezara ostvarili moralni imperij pred čitavim svijetom?

Zar u modernoj eksperimentalnoj psihologiji ima štogod uzvišenijega od Poslanica sv. Pavla, u kojima Apostol naroda govori, adaptirajući se raznim narodima, njihovoj ćudi, njihovim okolnostima i njihovim sposobnostima? I danas djeluje nutarnja snaga i sila Pavlovih Poslanica.

Koja to ima psihološka istina i koji to opstoji povijesni fakat, a da bi imali takav eksperimentalni temelj koji bi se mogao iz daleka da usporedi sa onim o božanskom podrijetlu evanđeoskih objava? Kultura čitavog civilizovanog svijeta, povijest milijarda ljudi koji su iz barbarstva prišli u svijetlo vjere i znanosti, odgovaraju: Nijedna.

Milijuni mučenika dokazuju uzvišenost ove istine. Veliki mislioci i duboki psiholozi koje je Bog nadahnuo, kao Oce Crkve Augustina i Anselma, protumačili su njihovo podrijetlo; učitelji filozofije Toma Akvinski, Bonaventura, Kartezij, Pascal, Leibnitz to potvrđuju; a utemeljitelji moderne znanosti od Priestleya do Lavoisiera, od Ampera do Faradeya i Pasteura to svjedoče.

Moderna znanost otkriva i naučava istine koje poučavaju mase i poboljšavaju materijalne uvjete njihova života: vjera, naprotiv, uči vječne istine, koje su objavili proroci, i vrši svoju uzvišenu misiju. — moralne odgojiteljice čovječanstva. Isto se može da reče o naukama drugih religija kao Bude, Konfucija, Brahme, Muhameda, koje iako su krive, ipak su odgajale narod u moralnom duhu prema onom malom ispravnom sadržaju njihova religioznog nauka.

Ali, jer se kršćanska religija bolje od svih drugih prilagođuje idejama više kulture — ona je stvorila modernu civilizaciju, zahvaleći divnoj moralci Boga-Čovjeka i znanosti koja je iz nje provrela. I stoga između vjere i znanosti, tvrdi Ilija von Cyon, ne može da bude nikakove suprotnosti ni nespojivosti.

Dr. fr. Krsto Kržanić, Sinj

* * *

Gdje je održan hrvatski izborni sabor g. 1527? — Où a eu lieu le premier congrès croate électoral? —

God. 1527 na Novu Godinu u cetinskom franjevačkom samostanu sv. Marije održan je izborni sabor, jedan od najvećih događaja u prošlosti hrvatskoga naroda, kojim se svršava staro, a počinje novo doba hrvatske povijesti. Poslije izbora u franjevačkoj crkvi sv. Marije ispjevano je svečano »Tebe Boga hvalimo« uz zvonjavu zvona i gruvanje prangija. Tada je hrvatski narod, iako je uslijed turske najezde postao »reliquiae regni Croatiae«, iako je bio odasvud pritisnut nevoljama i od svakoga zapušten, samostalno odlučio svojom sudbinom.

Gdje je taj sabor bio? Je li u Cetini pod Sinjem, u današnjem varošu Sinju, ili u Cetini na vrelu rijeke Cetine kod današnje Vrlike, ili u Cetini kod Slunja?

Djakovački biskup Josip J. Strossmayer u svome govoru održanom na hrvatskom saboru u Zagrebu 5 srpnja 1861 odlučno je istakao, da su se tada Hrvati sakupili na Cetinu u dalmatinskoj Hrvatskoj (Ljubić, Ogledalo književne poviesti jugoslavjanske II, 129). Najbolji poznavalac povijesti Južne Hrvatske Ljubić Šime jednako se zalaže, da je taj znameniti sabor održan u franjevačkom manastiru na vrelu Cetine kod današnje Vrlike (cfr. Viestnik Hrv. Arheol. Društva VI (1884), 98 s.).

Kad je hrvatska vlada htjela da napusti Cetin kod Slunja, onda je god. 1867 napisao Lopašić Rad. studiju »Cetin (mjestopis i poviest

grada) u Književniku III (1867), 477—495. On među ostalima kaže, da iz samih saborskih pisama, iz mjesta označenih u izbornoj povelji, iz imena velmoža i plemića koji su na sabor prispjeli »posve je bjelodano, da je sabor od 1527 držan u Cetinu u sadašnjoj slunjskoj krajini, a nipošto u staroj hrvatskoj županiji na vodi Cetini u Dalmaciji, koja je županija tada jur sa svom nutarnjom Dalmacijom zakučena bila u jaram turski« (str. 488). Uza sve dokaze uglednog historika R. Lopašića uredništvo »Književnika« (Dr. Franjo Rački, V. Jagić, Josip Torbar) dodao je na koncu studije zanimivu bilješku: »Čim je dokazano, da nije uprav u tom gradu Cetinu obavljen izbor Habsburgovaca na priestol hrvatski, zaključi sabor trojedne kraljevine, neka vojena vlast radi s Cetinom što joj je volja«.

Zlatović fra Stjepan napisao je u obranu R. Lopašića članak »O Cetinu gdje se je obavio izbor Habsburgovaca na priestol hrvatski« (Viestnik Hr. Arh. Dr. VI (1884), 76—79. 97—105). Tu on kaže, da u Dalmaciji nije bio Cetin-grad, nego župa ili krajina Cetina; da g. 1527 nije bilo moguće održati hrvatski sabor u Cetini; da u crkvi franj. samostana na vrelu Cetine nije mogla biti sastavljena adresa Ferdinandu, jer da tada crkva bijaše razrušena, a samostan propao.

Izgleda sigurno, da je bilo mjesto u Cetinskoj županiji koje je nosilo ime Cetina. Njega neki traži na izvoru Cetine kod Vrlike (Farlati III, 137; Grabovac fra Filip, Cvit 370; Lovrić, Osservazioni 10; Ljubić Š., Viestnik Hrv. Arh. D. VI (1884), 99). Nego to mjesto treba tražiti u današnjem varošu Sinju (Petrov, Gospa Sinjska 5) ili na današnjem sinjskom polju (Klaić, Viestnik H. A. D. III 1881), 69). Cf. Opis zemalja II, 154) ili negdje u blizini stare gradine Sinja. Najjasniji je za to dokaz u listini, koju su sastavili g. 1402 vojvoda Hrvoje i Ivaniš Ivanović Nelipić, knez cetinski i kliški, kasnije ban hrvatski: »Dato u Cetini pod gradom Fsinjom« (Fermedžin, Acta Bosnae 66). Jednako govori u hrv. listini sačuvanoj na Trsatu Hanž Frankopan, cetinski i kliški knez g. 1436: »u Cetini pod Av'sinjem (Acta Bosnae 156).

U ovome mjestu, u Cetini pod Sinjom, bio je znameniti samostan sv. Marije. Može biti da ga je prvi put osnovao knez Domaldo, od roda Svačićeva, koji je bio knez splitski, kad je došao sv. Frano u naše krajeve, a g. 1210 dobio je Cetinu u svoj posjed. Svakako stariji cetinski samostan spada među najstarije hrvatske franjevačke samostane. Ivan Nelipić, sin vojvode Nelipića, kneza splitskoga i kninskoga, prenio je svoje sijelo iz Knina, tada glavnoga grada Hrvatske (»quod est caput et principalis locus Croatiae« Mon. s. H. S. M. 22, 46), u Sinj, iz župe kninske na jug u župu cetinsku. G. 1357 prvi cetinski franjevački samostan nije više postojao. Ivan Nelipić je osnivač drugog franj. cetinskog manastira. Na njegov zahtjev Sv. O. Inocent VI god. 1357 svojim pismom »Exhibita siquidem« od 30 travnja dopušta da se iznova osnuje u Cetini franj. samostan sa crkvom ili bogomoljom, zvonikom, zvonom, grobljem, kućama i drugim potrebnim zgradama (Codex Dip. Regni Croatiae etc. XII, 406 s.). Od g. 1383—1393 baštinom je upravljala za

svoga nedorasloga sina Ivaniša žena Ivana Nelipića Margarita. U jednom još neobjelodanjenom spomeniku tuži se Margarita splitskom nadbiskupu, kako je bila izašla iz svoga grada Sinja u Gospinu crkvu da se moli, pa kad se je vratila, da je našla zatvoren grad.

Nasljednici Ivana Nelipića, gospodari Cetine nisu zapustili njegove zadužbine. Njegov sin Ivaniš Nelipić spada među najznamenitija lica slavenskog juga u prvoj polovici XV vijeka. Kao ban Hrvatske (1420—1434) on je znatno utjecao na sudbinu svoga naroda. U »otvorenom listu« pisanom pod Vsinjem 22 siječnja 1434, kojim obdariva zadužbinu svoga oca, potpisuje se »Mi ban Ivaniš, knez cetinski i kliški i veće«. U njemu predaje svoga kmeta Dminislava Vehoevića »u službu crkvi sv. Marije pod Vsinjem«. Da je ova crkva bila franjevačka, vidi se odatle, što je ban Ivaniš ovo učinio po prošnji svoga oca duhovnoga, kako on kaže, fra Ivana iz Korčule, tadanjega vikara bosanske vikarije (Acta Bosnae 140. Original listine na Trsatu). Iz listine bi se dalo zaključiti, da je rezidencija fra Ivana Korčulanca, starješine sviju ondašnjih hrv. franjevaca (izvan Dubrovnika), bila u Cetini pod Sinjem. Tu je pokopan i vikar Bosanske Vikarije fra Bartul s Alverne (Glavinić, Origine della Provincia Bosna Croazia, Udine 1648, 9; Jelenić,, Dva ljetopisa Bosne Srebrene. Sarajevo 1919, 10: Nagnanovićev ljetopis, original ovoga ljetopisa u Zaostrogu).

Događalo se je i slabih stvari u cetinskom samostanu. U listini Stjepana Tomaša, bosanskoga kralja, pisanoj u Livnu 2 prosinca 1449 kaže se, da je ovaj poslao banu Petru s Talovca 550 forinta po svome dvorniku Restoju, »qui dictam pecuniam in sacristia s. Mariae in Cetina collocaverat, quam quidem pecuniam fratres quodam (?) duo scilicet Thomas et Elias de nocte furtim subtrahentes, aufugerunt« (Lucius, Memorie di Trau 450; cfr. Viestnik H. A. D. n. m.).

Poslije smrti Ivana Nelipića (+ 1434) bio je nastao rat za baštinu Nelipića između pravih baštinika Frankapana i slavonskih velmoža s Talovca. Hanža Frankapana, muža Katarine, kćeri Ivaniša Nelipića, nestade god. 1436. Udova Katarina predade svoju baštinu velmožama s Talovca, a ona se povuče sa sinom Jurjem u gradić Rmanj (gdje se izliva Unac u Unu). Možda nije bez neke veze sa svojom baštinom, Cetinskom županijom, da se Juraj Frankapan (1449—1466) kiti naslovom: »Cetinski«, pa makar i bio gospodar Cetingrada kod Slunja? Svakako novi gospodari velmože s Talovca štite zadužbinu Ivana Nelipića. G. 1458 dne 22 kolovoza u Sinju izdaje otvoren list Vladislav s Talovca, »knez Cetinski i kliški i veće«, sin Frane, brata bana Petra. S ovim listom on dariva crkvi sv. Marije i kloštru pod Sinjem jednoga kmeta da služi rečenoj crkvi (Šurmin, Hrvatski spomenici, Mon. S. Mer. VI, 213). I iz ovoga spomenika je jasno, da je bila crkva sv. Marije i samostan pod Sinjem. God. 1492 Papa Inocent VIII s pismom »Licet is« od 23 svibnja na zagovor novog gospodara Cetine Žarka Dražojevića (Vlatkovića) brine se za crkvu sv. Marije izvan bedema grada Sinja. — »extra muros castri Signi« (Theiner, Mon. Slav. Mer. I, 532 s.), koju su Turci gotovo razorili. Turci su rušili i palili, ali samostan cetinski

ostao je još i dalje da živi. G. 1514 bio je u njemu prvi kapitul Bosne Hrvatske, franjevačke zajednice u slobodnoj Hrvatskoj, na kojem je izabran za prvog provincijala fra Petar iz Jajca, ondašnjega središta otpora protiv Turaka. Zatim je tu bio kapitul g. 1529. I poslije predaje Sinja u tursku vlast g. 1536 samostan je ostao. U njemu su održani kapituli g. 1538, 1541 i 1544. Otada se više ne spominje. Fratara je još bilo iz Cetine u Provinciji Bosni Hrvatskoj. Još godine 1574 izabran je za provincijala fra Petar iz Cetine.

I s Klisa je bilo provincijala. G. 1526 na kapitulu u Hrastovici izabran je za provincijala fra Pavao s Klisa, a g. 1583 na kapitulu na Trsatu izabran je fra Ivan Ferlanić Klišanin (Glavinić, n. m. 37—40). O iskopinama koje bi pokazivale položaj ovoga po starosti srednjega Gospina samostana u današnjem varošu Sinju v. Bullettino di archeol. e storia dalm. 1904, 45 i Petrov, Gospa Sinjska 6.

Cetinski samostan sv. Marije uvijek je uživao veliki ugled. Kad ga je osnovao Ivan Nelipić, onda je pripao Duvanjskoj kustodiji, koja je po prilici obuzimala kontinent današnje Primorske banovine, od Stona do Glamoča i možda Novigrada pod Velebitom (Wad. IX², 294), dakle nekako teritorij današnje Provincije Presv. Otkupitelja. Već g. 1464 bila je cetinska kustodija. Kustod je bio fra Filip iz Dubrovnika, a njegov diskret fra Nikola iz Stona (Acta Bosnae 262). Tada je određeno, da samostan na Hvaru spada pod cetinsku kustodiju. Oko g. 1507 u području cetinske kustodije bili su samostani na Klisu, u Skradinu, Visovcu, Kninu, Karinu i možda u Vrlici (Wad. 15², 397). God. 1514 nastala je nova dioba. Cetinska kustodija je zauzimala samostane na granici turskoj: Zrinj, Otok, Hrastovicu, Bihać, Slunj, Krupa, Stinišnjak, Obrovac, Belastin, Sisak (Glavinić, n. m. 21). Cetinski samostan postao je glavnim samostanom čitave Provincije Bosne Hrvatske (Glavinić, n. m. 20. 37). Poslije pada Jajca (1528), pa Sinja 1536 cetinski samostan gubi ugled. Narod bježi iz Cetine u Hrvatsku, (cfr. Monumenta Habsburgica II, 445. 280). Fratri spašavaju spise i prenose iz Cetinskog manastira na Trsat. Nažalost, arhiv samostana na Trsatu izgorio je g. 1629 (Glavinić, n. m. 40) tako, da nije mnogo uspomena sačuvano o Cetini, ali ono što je sačuvano, tu je uglavnome sačuvano. Trsat postaje glavnim samostanom ostataka provincije Bosne Hrvatske.

Je li onda u ovomu cetinskomu samostanu Sv. Marije održan Hrv. sabor g. 1527? U franjevačkom samostanu kod Vrlike nije mogao biti održan, jer cetinski samostan sv. Marije tamo nije bio. Drugi samostan koji dolazi pod imenom, »vrlički«, spominje se samo jednom g. 1469 pod imenom »Varchrioc«, pa zato o njemu ne može da bude govora. Dok je bio u Hrvatskim rukama Klis sa Sinjem i Jajačka banovina, mogao je da bude sabor u Cetini pod Sinjem. Iz Jajca u Split mogao je da dođe kurir u 48 sati (Arhiv za pov. jug. V, 65). Uzmemo li još k tome, da je Cetin kod Slunja bio u sredovječnoj Slavoniji, a Cetina u sredovječnoj Hrvatskoj, izvori pak govore o saboru u Cetinu u Hrvatskoj, to bi vjerajatno bilo mišljenje velikoga biskupa Strossmayera. Napokon nemamo historijskih spomenika o samostanu u Cetinu kod Slunja.

Niti se zna tko ga je osnovao niti kada je osnovan. Kao da je samo jedan spomen o njemu u izbornoj povelji i s njom spojenim pismima?

Ali protiv toga stoji, da izvori uvijek govore o Cetinu, gdje je održan Hrv. sabor. g. 1527, a nikad o Cetini. Suviše, na prvi mah izgleda onome tko čita na pr. izvještaj Ferdinandovih poslanika o svome odlasku s cetinskog sabora (Hrv. Saborski spisi I, 65—67), da se tu radi o Cetinu u blizini Bihaća. Na koncu franjevački samostan u kome je održan sabor bio je posvećen Bl. Dj. Mariji od Pohođenja (»S. Mariae Visitationis« Hrv. Saborski spisi II, 461), a zadužbina cetinskoga kneza Ivana Nelipića, glavni manastir provincije Bosne Hrvatske bio je posvećen Sv. Mariji od Milosti: »Madonna delle Grazie« kaže Glavinić (n. m. 20). Možda po Glaviniću to isto veli Greiderer (+ 1780) u Germania Franciscana: »B. Mariae Dominae de Gratiis« (cfr. Viestnik H. A. D. n. m. 105).

Rogošić fra Roko

* * *

Neumjetnost »Novih Pogleda«, mjesečnika za umjetnost. — Novi Pogledi, ili kako se on ponekada voli zvati »Savremeni pogledi«, mjesečnik za umjetnost, u svakom od svojih brojeva donese po koji novi dokaz da nema nikakva smisla za umjetničko osjećanje i stvaranje. Ili bolje, kad bi umjetnost stala u izgrađivanju svega onoga što neko nezna, onda bi »Novi pogledi« u tomu bez sumnje nosili barjak, jer u tom nadvisuju svaki zakutni listić, koji izlazi u našim krajevima.

Novi pogledi n. pr. otvaraju stupce i neslanom nadmudrivanju nekog Viteza, koji nema u sebi ništa viteškoga. On je pokupio više usklika i zapazaka koje kršćanski puk običaje učiniti u današnje pokvareno doba, a koji je i uvijek činio za vrijeme suše ili koje druge nezgode. »Vitez« ne shvaća zašto se Bog ne bi morao smilovati pa obasipati svojim dobrima, među koje spada i kiša, i one ljude koji ga psuju i grde, koji mu se ne mole, kao što ga grdi i neviteški »Vitez«. Njemu nikako ne ide u glavu zašto bi morao postiti da isprosi od Boga koju milost, kao n. pr. kišu. Ta kako bi se ustegao od mesa on koji, eto, stao je da propovijeda onima, koji se mesa okuse mjesečno jedamput ili pače od Božića do Uskrsa! On ne zna što će to reći da Gospodin Bog ima pravo i »pokarati« nas za grijehe, kao ni to da župnik ima pravo i dužnost pripomeniti ljudima da se čuvaju grijeha, jer da grijeh ne može proći bez kazne. On ne zna koje je značenje žrtve u svim religijama, pa i u kršćanskoj, kao i o naravnom osjećaju naše ovisnosti o Bogu, ali on ne zna ni koje je značenje žrtve u našem međusobnom odnošaju, u psihološkom životu. Zato se on čudom čudi da bi se Bog mogao umilostiviti žrtvom, premda je to istina o kojoj nam govori Božja objava, život u svim religijama i sam zdravi razum. Još Vitez, u svojoj velikoj dosjetljivosti i mudrosti, umišlja da mu je Bog kao nekakav stroj koji će na svaki njegov mig igrati onako kako on hoće, pa mu se Bog ne misli za ljude čim nije odmah zalio kišom netom su se ljudi, koji ga inače svaki čas vrijeđaju u crkvi pomolili kad ih stegne kakva po-

treba. Kad to Bog nije učinio, nikakva je Njegova providnost! Njemu bi bilo najdraže kad se niko Bogu ne bi molio niti Ga poštovao.

I to je umjetnički osjećaj »Novih pogleda«, listića za gajenje umjetnosti! Dakako da bi bilo preveć kad bi mi tražili od Novih pogleda i njegovih saradnika da oni poštuju povjesne činjenice, kao što su činjenice na kojima se zasniva kršćanstvo. Oni na to nijesu navikli, jer i ne znadu što je to, i onda grde ono što ne znadu »quod ignorant blasphemant», ali bi morali poštovati duboki osjećaj kojim je prožeto cjelokupno čovječanstvo u svom odnošaju prema Bogu. Morali bi u svom nastupu imati bar nešto otmjenosti jer ako išto to bi otmjenost, pa makar i u najmanjoj mjeri, morala resiti onoga koji hoće da bude umjetnik. A eto ni toga nemaju, dok se rugaju sa svime što nije čisto materijalističko.

Jest, dragi Viteže, i Bog jest, i on se misli za svijet, i on ima pravo kazniti svijet za grijehe, i on ima pravo ne dati kišu radi naših grijeha, i On ne mora dati kišu odmah na naš mig, kad ga u nevolji zamolimo mi, koji ga na sve načine vrijeđamo, onda kad nam sve ide od ruke. To je istina ne samo objavljena u sv. Pismu, već to diktira nama svima i zdravi razum. Nemojte, zaglušivati u sebi ono na što Vas sili zdravi razum, pa nećete onda upirati »ovčije poglede«, kako ste se Vi »umjetnički« izvoljeli izraziti u dnevne stvari koje svim drugim ljudima tako jasno govore o Bogu.

Dr B. V.

* * *

Luter, Biblija, Haeckel i Jovan Popović. — Luther, la Bible, Haeckel et Jovan Popović. — Jovan Popović držao je predavanje o ulozi knjige u društvu, i to na dva mjesta, u Kraljevu i Banjaluci jamačno za to da bi se što veći broj ljudi okoristio velikim istinama sadržanim u ovom predavanju (Novi pogledi br. 6—9), da ne bi što propalo od ovog historičkog sastava! U njem je nadrobio toliko toga što se može i smije reći samo u sastavima koji ne računaju na nikakovu kontrolu razuma, koji idu samo zatim da pogoduju strastima ili da ih raspiruju; tu je ono što se može naći u dnevnoj štampi najniže vrste.

Jovan je Popović n. pr. kazao svojim čitateljima da je Luter zderao drsku obrazinu sa pravoga lica papstva i zavitlao u masu svojim novim tumačenjem snabdjeveni prevod biblije. Ako je ovo plod nauka i školovanja Jovana Popovića, moramo priznati da je jadno znanje iz još jadnijih škola. Ako li je sektarsko napadanje, kao što to znade biti kod onih koji ne znaju što je katolička crkva, onda to dovoljno ocjenjuje samo sebe. Međutim nije istina da je Luter zderao obrazinu s pravoga lica papstva, nego je Luter zderao obrazinu sa svoga lica. Ako je Luter izvalio proti papi ono što nijedan prostak ne bi izvalio još to nije nikakav dokaz da je on razotkrio pravo lice papino, već je znak da je bio jedan obični demagog, koji je računao da će time kod mase začepiti šupljinu svoga teološkog naučavanja. A istina je da je time Luter zderao obrazinu sa svoga lica, jer nam je Luter sam kazao koji su pokretači njegova života, a koji nikako ne ulaze u pravo poznavanje pap-

stva. Papinstvo je uostalom baš iza Luterove dobe počelo sjati kao što nije sjalo dotada. Lice se je papinstva zasjajilo, a lice Luterovo zamračeno je raspoloženjem jednoga strastvenog čovjeka.

A poznata je i znanstvena vrijedonst Luterova prevoda biblije, samo što to nezna Jovan Popović. Poznato je veoma dobro svakomu koji je malo bolje gledao Luterov prevod da u njem ima i onog što nema u sv. Pismu, kao i to da je on neke djelove sv. Pisma zabacio zato jer ovi dijelovi (Poslanica sv. Jakova) uče sasvim protivno onomu što je Luter izmišljao. To nije nikakovo tumačenje nego izvrćanje Biblije.

Jovan Popović još nam je nešto kazao, što nijesmo znali ni mi, a sigurno ni niko drugi. Evo što: enciklopedisti su odagnali u ropotarnicu istorije metafizičku supstanciju »duh« i proklamovali su kao primat bića materiju. Da su dali primat materiji to se je znalo, ali se je znalo i to, iako su oni materiju proklamovali kao jedinu substancu, zaveli su samo časovito nekoliko svojih savremenika. Ali je opet materija ostala što je i bila: samo službenica duha. Enciklopedisti nijesu donijeli ni sjenku dokaza proti opstojnosti duha, već su samo izrabljivali neprilike vremena, i tako su samo govornički, ali ne sa psihološkim dokazima, govorili proti duhu, nekako onako kako to radi i J. Popović. A ne samo da oni nijesu oborili duh, već su baš iza vremena enciklopedista, u 19 vijeku, i prirodne znanosti, oslobađale se silom nametnutih materijalističkih okova, i upravljale svoje istraživaoce k spiritualističkom naziranju. To vidimo dobro danas.

Ali je još nešto. Popović nam kaže da je preko Haeckelovih i sličnih knjiga zavladalo carstvo razuma. Još je sam Jovan Popović na svijetu koji ne zna za falzifikate Haeckelove da je to jedan od najvećih prirodoznanstvenih falzifikatora svih vremena. Ili ako on nezna za to, pa je to ipak za nj carstvo razuma, mi se odričemo toga carstva i prepuštamo ga njemu neka on u njemu caruje.

Bolje bi bilo da se ovaka predavanja ne čuju ni na jednom mjestu, iako je Jovan Popović vjerovao da će svijet izgubiti ako ih on ne izreče na dva mjesta. Ovo su samo fraze koje mogu časovito zabuniti svijet kao što su i fraze enciklopedista časovito zabunile ondašnji svijet, ali istina ostaje vječna, a nje se je Popović malo dotakao.

V.

* * *

Bog i priroda. — D i e u e t l a n a t u r e. — Pred kratko vrijeme neki V. L. Brozek izdao je u Zagrebu brošuricu bez naznake godine izdanja i bez ikakve oznake stranica! Ipak ta knjižica sa tako vrijednom i znanstvenom opremom ide za tim da nam govori o prirodi te nosi i naslov: »Razgovor o pojavama u prirodi«. Međutim on se nikako nije sjetio kako je priroda sveta i velika stvar te da jedan profani, kao što je Brozek, ne smije u nju dirati i ne smije je iskrivljivati. Ali njemu nije stalo za tim, te uz ulogu prirodoznanca, koju u ostalom veoma blago igra, htio je biti i teolog i filozof, na što nema nikakva prava, jer te struke nikako i nimalo ne poznaje. Ali on ide s tom namjerom da se izruga kao što se samo neznalica znade rugati, tim završetkom da sve

ruganje njemu na kraju pada na lice i razotkrije njegovu umišljenost i neznanje.

Brozek se n. pr. čudi tom kako su ljudi vjerovali i vjeruju da je Bog zvijezde stvorio i uredio. On to, dakako, govori o ljudima koji nijesu poznavali prirodu kao što je on poznaje, ali da ljudi njegova kalibra i pameti toga ne trebaju. To nam eto govori Brozek u svojoj brošurici bez godine i stranice, koju je namijenio široj javnosti.

Kad bi na ovo odgovarali izjavama astronoma, ne Brozekova kalibra, već utemeljitelja astronomije, ne bi nikada na kraj, a sve bi bilo porazno za šuplje Brozekove fraze. Odgovorit ćemo mu stoga riječima i danas živućeg astronoma svjetskog glasa Petra Puiseux-a na Pariskom observatoriju. Nije teško, kaže on, naći ljude, koje časti vas svijet i koji su iza sebe ostavili velika znanstvena djela i koji su vas svoj život uredili po vjerskoj nauci. Niko nije ovlašten da posumnja u žar i iskrenost njihovih osjećaja. S druge strane, veli on opet, pravi učenjak ne može ustrajati u suhoparnim tvrdnjama skepticizma, fenomenalizma i apsolutnog determinizma. Koliko li rađe učenjak prihvaća istraživanja ako on vjeruje da suvereni i slobodni um ravna svijetom i da nam svaki dio svijeta govori o velikom redu koji u njemu vlada. (Le sentiment religieux et la science, str. 132, 134. god. 1928).

A poznati prirodoznanac Max Westermier, koji je nedavno umro, ovako govori o Bogu i prirodi: »Odlučne zablude u prirodnim znanostima, drugim riječima: iskrivljavanje onoga što je zapisano u knjizi prirode baš stoga lako pokvari i zavede duhove, j e r p r a v a s p o z n a j a p r i r o d e n i š t a m a n j e n e d o n o s i n e g o s p o z n a j u s a m o g a B o g a. Svim ljudima, pa i poganima, koji nikada ništa ne čuju o kršćanstvu, otvoren je ovaj put da spoznaju Boga, te bi svi pametni ljudi morali ići ovim putem. A budući da je ispravna spoznaja prirode nešto tako veliko to i iskrivljena spoznaja o prirodi mora za sobom vući najpogubnije posljedice«. A opet svemu svijetu poznati prirodoznanac Maxwell ovako se moli: »Svemogući Bože, koji si stvorio čovjeka na svoju sliku i dao mu živu dušu, da Te istražuje i vlada Tvojim stvorenjima, pouči nas da kako istražujemo djela ruku Tvojih, da zemlju podložimo našoj službi, i naš um jačamo da Tebi služi...« (Natur und Kultur, Juli 1935 str. 312).

Molimo Brozeka da nam u drugom svom djelu bez godine i stranice kaže šta misli o ovim savremenim astronomima i prirodoznancima svjetskog glasa, koji su se i tako iskreno i učenjački Bogu klanjali!

V.

* * *

Nejasni pojmovi ili tendencija? — L e m a n q u e d e s i n c è r i t é e t l e s a s s e r t i o n s t e n d e n t i e u s e s n o t r e l i t t e r a t u r e. —

Danas u općem društvenom kaosu malo je jasnih pojmova. U običnom životu, u društvu i razgovoru, u novinama i drugim publikacijama svugdje se igra riječima kao s banknotama kojima se ne zna vrijednost. Tomu se nije čuditi, jer je toga više manje uvijek bilo. Ali se je čuditi, da takvih pobrkanih pojmova ima i u onim knjigama,

koje po svojoj namjeni treba da budu savršene koliko je to moguće kod ljudi, u školskim udžbenicima koji su određeni ne samo da daju prve pojmove neke znanosti mladeži nego da joj budu uzor kroz cijeli život.

Uzmimo na pr. školski udžbenik za više razrede srednjih škola «Đorđe Anđelić, Istorija jugoslavenske književnosti, II izd.«. Mnogo je toga, što mu se može zamjeriti sa strane crkvene povijesti i uopće religioznih nazora. U njegov prikaz književne povijesti ne ulazim. Uzmimo samo jedan primjer. Na str. 14 piše: »I Hrvati su na Jadranskom Primorju u toku devetog veka osnovali svoju državu, koja je u početku bila formalno pod franačkom vlašću, u drugoj polovini IX veka pod Vizantijem a krajem toga veka konačno pada pod uticaj Rima i rimske crkve (pod knezom Branimirom). Kad su Metodijevi učenici došli na Jadransko Primorje, krajem IX veka, Hrvati su imali samostalnu državu, ali su već bili potpali pod zapadnu, rimsku crkvu«...!

G. Anđelić ovdje govori školskoj mladeži o padu Hrvata pod uticaj Rima. To je historijski netačno. Hrvati nisu mogli pasti pod uticaj Rima, potpasti pod zapadnu, rimsku Crkvu, jer su Hrvati primili krštenje od zapadne, rimske Crkve (Porfirogenit, De Admin. imp. 30) i time od početka svoga kršćanstva bili u krilu zapadne Crkve. I kadno je knez Zdeslav pokušao da skrene drugim pravcem hrvatski narod, onda je hrvatski narod rekao svoju: knez Zdeslav izgubi glavu, a knezom Hrvatske postade Branimir, koji je znao cijeniti tradicije svoga naroda. I Srbi su primili kršćanstvo od rimskih svećenika (n. m. 32), pa se zato može reći o Srbima, da su otpali od Rima, a pali i potpali pod bizantinsku crkvu.

Ali je zanimljivije promatrati miješanje pojmova kod Anđelića. Njemu je isti pojam »franačka vlast«, »Vizantija« kao »uticaj Rima i rimske crkve«. On ne zna kazati mladeži, da je drugo politička vlast na pr. franačka, a drugo religiozna vlast iz Rima. — I u drugoj rečenici on nelogično meće suprotnost između samostalne države i zapadne Crkve.

Nego da nije g. Anđelić htio da ovim igranjem pojmova »Hrvati pod vlašću franačkom« i »pod Bizantom« (što je mladeži odvratno), »Hrvati pod zapadnom Crkvom« (što je Hrvatu katoliku sveto), stvori kod školske mladeži odvratnost od zapadne katoličke Crkve? Da nije antitezom između hrvatske samostalne države i pripadnosti zapadnoj Crkvi htio prikazati školskoj mladeži, kako je idealno imati neku samostalnu crkvu? Nije li to tendenciozno formiranje srpsko-pravoslavnog mentaliteta kod mladeži?

Ipak se ne smije reći, da je g. Anđelić imao ovu tendenciju. Jer ova je njegova knjiga odobrena od Ministarstva Prosvjete, a na osnovu mišljenja glavnog Prosvjetnog Savjeta, kao školski udžbenik u višim razredima srednjih škola. Treba dakle reći, da u g. Anđelića nema dovoljno kulture, nema dovoljno poznavanja hrv. narodne povijesti, nema dovoljno logike, pa i ne imao antikatoličke tendencije.

Rogošić

* * *

Dopisivanje Vojnovića i »Zvonimira« s fra Ivanom Despotom pjesnikom. — (La corespodance de M. C. Vojnović et du Cercle Croite »Zvonimir« à Vienne avec le R. P. Jean Despot).

Kada se je osnovalo »Hrvatsko akademsko društvo »Zvonimir« u Beču, ono je zamolilo 17. I. 1882. preko prvog tajnika Alfreda Oreškovića, da fra Ivan Despot spjeva himnu »Zvonimiru« do 3. II. iste godine, koju će dati uglazbiti učitelju Zajcu, te je pjevati kod svečanog otvora društva u Beču. Pismo je puno hrvatskog patriotizma.

Fr. Ivan Despot šalje na poklon dru. Kosti Vojnoviću u Zagreb svoju knjigu »Malo Zrnja« s popratnim pismom, da se njegov mladi život primiče kraju. Dr. K. V. piše mu krasno utješljivo pismo, koje zaslužuje, da se objelodani, jer je puno religijske mistike i hrvatskoga patriotizma.

Oba pisma nalaze se u arhivu franjevačkog samostana u Makarskoj.

Hrvatsko Akademsko Družtvo »Zvonimir«

Beč 17. siečnja 1882

Velečastni gospodine!

Bit će Vam bez dvojbe znano, da se je nedavno vruća želja hrvatske mladeži izpunila. Oblast je nama potvrdila podastrieta joj pravila »Zvonimira«. Hrvatska mladež zaključila je u prvoj svojoj skupštini proslaviti svečanošću otvorenje »Zvonimira«. Odbor društveni, koji je viećao o tom, kako da bude ta svečanost što dostojnija tolikog broja ovdašnje hrvatske mladeži, odlučio je medju inim, da se naši pjesnici zamole, nebili oni spjevali »Zvonimiru« himnu, koju bi tad, uglazbenu od Zajca, pjevali kod te svečanosti.

U ime odbora usudjujemo se dakle umoliti Vas, velečastni gospodine, da biste izvoljeli spjevati himnu, koja će užigat podržavat u nas ljubav do naše Hrvatske, himnu žarku i ozbiljnu, koja nas ogrijava, na rad sokoli, koja nieti plemenite osjećaje, a čeliči značaje.

Moleć Vas indi, da biste tu žrtvicu prinieli mladomu »Zvonimiru« te himnu do 3 veljače tg. priposlali, čast nam je uvjerit Vas o našem dubokom počitanju, kojim se bilježimo

za odbor

predsjednik — prvi tajnik

Alfred Oreškovič

stud. phil.

Adresa: Družtvo »Zvonimir« Uniwersität, Wien.

Dr. Kosto Vojnović Despotu.

Velečasni Otče Prijatelju!

Primio sam dragocjeno »Malo Zrnja« Vaše, popračeno tužnim riečmi a koje su nas dirnule u srdce. Nadamo se u Boga, da će nam i dalje uzčuvati Vaš život toli koristan za domovinu. Nemojte zdvajati, a

položite u Bogorodicu i u Sv. Franu sve Vaše ufanje. Smrt je svakomu neizbježiva, a razlika u vremenu nije niti kaplja u oceanu vječnosti, a premilostivi Bog i Spas naš znade za svakoga od nas pravi čas odlučiti. Medjutim kako ste za života svoga posvetili svoje lijepo pero Domovini, tako na slavu božiju i na spas Hrvatske prikažite svoje patnje i svoj život, kadgod ga Bog zahtievao od Vas. Što Vami pišem to sebi želim.

Moji Lujo i sva moja obitelj najusrdnije Vas pozdravlja i mole za Vas, a Vi se nemojte zaboraviti nas u svojih molitvah. Hfaljen budi Isus i Maria u životu i u smrti, kadgod ova nas zatekla

Vaš odani sluga i prijatelj

Zagreb, na Mladjance 1885 Kosto

Priopćio dr fr. Juraj Božitković

* * *

KNJIŽEVNI PREGLED

HUMEAU G., Les plus beaux sermons de Saint Augustin réunis et traduits. Paris 1934. Maison de la Bonne Presse. T. III. 436 str.

Prijevod g. kanonika Humeau najljepših govora sv. Augustina čita se s najvišom lakoćom i ugodnošću kao kakva zabavna knjiga. Prije svakoga govora donosi njegov sadržaj. Na početku svake tačke govora jasnim i crnim petitom bilježi njezinu jezgru. Govore sv. Augustina u ovom trećemu svesku dijeli na četiri razreda. Na kraju prilaže analitičnu tablicu materije štampanih svih triju svezaka.

Gospodin Humeau pogodio je, što je preveo najljepše govore sv. Augustina, koji su u sebi divni, puni soka, unkcije, uzvišenosti, iskustva, bogatstva nauke i naučenosti. S takvom su lakoćom stila i elegancijom francuskoga jezika prevedeni, da g. Humeau čestitamo i donekle zavidimo. Knjiga namijenjena nižim krugovima silne koristi za duhovni život može donijeti, ako se u njihove mase turi. Knjiga je istodobno prilog crkvenog govorništva IV. stoljeća.

*

VUK-PAVLOVIĆ PAVAO, Opravdanje vjere o devetstotoj obljetnici rođenja Anselma Canterburyjskog. Zagreb MCMXXXIII. 54 str.

Gospodin Vuk-Pavlović Pavao poznat je kod nas kao filozof i pedagog. O devetstotoj obljetnici rođenja Anselma Canterburyjskoga preštampao je iz božićnjeg »Obzora« 1933. njegovu nauku o »Opravdanju vjere«. Sadržaj brošure glasi: pristup, riječ i stvar, vjerujem, da uvidim, poduporanj vjere, molitva, dokaz božanstva, utjelovljenje smisla, Bog i čovjek. G. piscu služi na čast, što se je on prvi odvažio od naših naučnjaka laika, da proučava teologiju i filozofiju velikoga sv. Anselma. U ovoj knjizi iznosi sintezu nauke sv. Anselma. Usvajamo pišćevo stanovište, da sv. Anselmo dokazuje božanstvo na podlozi vjere (str. 35). Zapažamo, da ime Bog treba pisati velikim slovom. Nije tačna teologijska terminologija »utjelovljenje smisla«, nego »Riječi«. Poželjno bi bilo, da je g. pisac naveo, s kojim kritičnim izdanjem djela sv. Anselma se je služio. Inače hvalimo pothvat učenog našeg filozofa i bodrimo, da se i dalje poput Gilsona bavi proučavanjem ovih ozbiljnih pitanja.

*

KLARIĆ DON MATE, Obrovac sredovječnih isprava (od X—XIV vijeka). Prilog povjesno-monumentalnoj topografiji sjeverne Dalmacije. (Preštampano iz Vjesnika Hrv. arheol. društva Nove Serije XVI. 1935., str. 19—56).

Vlč. don Mate Klarić napisao je više solidnih i naučnih radova iz hrvatske arheologije i povijesti. Posljednji rad je objelodanio u Vjesniku hrvat. arheol. društva nove serije XVI. 1935. str. 9—56. s geografijskom kartom Obrovca i okolice pod naslovom »Obrovac sredovječnih

isprava (od X—XIV vijeka)«. Najprije proučava niz isprava iz g. 918—1345, koje se odnose na Obrovac (str. 20—23), zatim nesuglasnost povjesničara o položaju Obrovca (str. 23—24), te naznačuje pravu historijsku topografiju Obrovca u bibinjsko-sukošanskom kraju na osnovi starih isprava (str. 25). Potom zaključuje, da ubikacija »Obrovca sredovječnih isprava« ne da se primijeniti ni Obrovcu u ninskom kraju, nego Obrovcu na trećem mjestu između Bibinja i Babinduba, 8 km. jugoistočno od Zadra. Konačno tumači značenje imena Obrovac (str. 52—56). Radnja odiše izvornošću, naučenošću i dosljednošću.

*

STOŠIĆ DON KRSTO, Rukopisni kodeksi samostana sv. Frane u Šibeniku. Zagreb 1933. (Posebni otisak »Croatiae Sacrae« br. 5. (1933). 18—61 str.

Vlč. don Krsto Stošić u svojim publikacijama objavljuje mnogo dragocjenih stvari, koje su do sada ležale u arhivskoj tmini i prašini u Šibeniku i po sjevernoj Dalmaciji. Između ostalih svojih informativnih radova vrijedno je, da se navede njegov popis »Rukopisnih kodeksa samostana sv. Franje u Šibeniku«. Ovaj popis od velike je važnosti za našu bibliografiju i kodografiju, te će jako zanimati franjevački internacionalni bibliografijski institut u Quaracchima.

*

JACQUES MARITAIN, Religija i kultura. Str. 75. Zagreb, Tipografija, 1935. Izdao Zbor duhovne mladeži u Senju. — I izvan francuskih granica svemu učenom svijetu dobro je poznat jedan od najvećih savremenih francuskih mislilaca Jaques Maritain. Poznat je sa svojih brojnih i priznatih djela, među koje spada i ovo prevedeno na naš jezik. Misao vodilja jest da, kao što su svi veliki mislioci učili, jedina religija može dati pravi i trajni sadržaj kulturnom radu i kulturnom stanju. Ako kulturni rad nije prožet velikim vječnim idejama koje daje religija, on je šupao i propasti će. O tom imamo mnogo primjera u povijesti. — Duboke refleksije u razlaganju te neustrašivi vjerski žar ovog velikog učenjaka osvojit će svakog koji pročita ovo djelo.

*

HEINISCH DR. PAUL, Das Buch Exodus übersetzt und erklärt. (Die hl. Schrift des Alten Test. herausgegeben von Dr. F. Feldmann und Dr. H. Herkenne). Bonn 1934. XV+297 S. Mit 2 Kartenskizzen und 11 Abbildungen. Peter Hanstein Verlagsbuchhandlung. Cijena broš. F.M. 10.80.

Dr. Heinisch objelodanio je g. 1934. knjigu Izlaska u kolekciji bonskog izdanja sv. Pisma. U uvodu (str. 1—31) dijeli knjigu na dva dijela: (pogl. 1—18): oslobođenje Izraelaca iz egipatskoga ropstva; (pogl. 19—40): davanje zakona na Sinaju. Tvrdi na osnovi unutarnjih dokaza, da je Moše auktor knjige Izlaska, ali ne u današnjemu obliku kao ni knjige Postanka, jer današnji oblik knjige proživio je »neka veća nadopunjenja: neznatnoga obuhvaćaja i preinaka razne vrste« (str. 5). Svoju tvrdnju

osniva na dekretu biblijske komisije od 27. VI. 1906., da je autentičnost i cjelokupnost pentateuha u bitnosti (substantialiter) mosaična, ali »admitti posse additamenta post Moysi mortem vel ab auctore inspirato apposita vel glossas et explicationes textui interiectas« (str. 13). Gdje su u knjizi Izlaska nadodaci od nadahnutog poznijeg sv. pisca, ili prešle glose s okrajka knjige, a gdje se nalaze originalne riječi Mošeove, naznačuje na strani 14. Dr. Heinisch PRVI je od eksegeta, koji je udario, da tumači knjigu Izlaska znanstveno putem, koga je normirala biblijska komisija 1906. Pravac je dobar i ispravan, samo pitanje je, je li vazda pogodio, gdje je nadodatak inspiriranog pisca, a gdje je glosa iz okrajka, koja je tekom vremena prešla u tekst? Svakako on prelazi preko »novije hipoteze prvotnih spomenika« (str. 14—16).

Odlučan je u stavu, da je Faraon gnječitelj Hebrejaca u Misiru bio Ramses II., a pustilac na slobodu izlaza Menefta (str. 17—20).

Posvećuje veliku pažnju ubikaciji, na kojemu se brdu u Arabiji objava zbila i ugovor s Jahvom sklopio (str. 24—30).

Dr. Heinisch (str. 32—290) komentar je naučno, ozbiljno i dostojanstveno obradio. Prijevod je pravilan, tačan i lijep. Tumači doslovni smisao. Ne gubi se mnogo u filologiji. Na kraju pojedinih odsjeka prilaže literarno-kritične bilješke. Drži, da je izraelaca iz Egipta izašlo 150.000—180.000 (str. 105). Pitanju dekaloga posebnu pažnju skriće (str. 149—158; 265—272), te knjizi ugovora (str. 158—196; 272—290). Knjiga je najbolji i najaktuelniji savremeni komentar u II. knjigu Mošeovu.

*

NÖTSCHER D. DR. FRIEDRICH, Das Buch Jeremias. Bonn 1934, XIII+378 S. Peter Hanstein Verlagsbuchhandlung. Cijena broš. RM. 12.30.

Dr. Nötscher, prof. u Beču osjeća potrebu u predgovoru (str. V) novog izdanja knjige Jeremijine na njemačkomu, jer poslije 1903. nikakav od kat. njemačkih naučnjaka nije je priredio. U uvodu (str. 1—27) proučava Jeremijino doba, njegov život i rad, njegovu knjigu: tekst, sastav, stil i oblik. Masoretskom tekstu daje prednost nad grčkim prijevodom. Za njega je Jeremija najveći hebrejski pjesnik, kao što je Ješaja najveći govornik među prorocima (str. 24).

Poslije uvoda slijedi prijevod izvornika i to dijelove, koji su u prosi napisani, prevodi u prosi, a koji su u pjesmi, prevodi u stihovima. Strofici Condaminova prijevoda na francuskomu ne daje veliku važnost (str. 26). Nötscherov prijevod Jeremije na njemačkomu teče glatko; pravilan je i tačan. Komentar naučan, pozitivan, jak i odmjeren. Tumači bukvalno smisao teksta s prirodnom majstorijom, očeglednošću i jasnošću. Uspoređuje na mnogo mjesta izvornik s grčkim prijevodom. Proroštva protiv naroda postavlja na kraju knjige. Očekivalo se je, da će opširnije dati objašnjenje razlike između masoretskoga teksta i grčkoga prijevoda.

Uostalom ne preostaje drugo, nego da se knjiga Nötscherova pohvali kao lijepo i korisno djelo, koje će mnogo koristi, pouke i primjera čitaocima donijeti u današnjim, teškim prilikama života i naroda, koji

su se udaljili od Boga, te koji hoće da stresu sa sebe njegov slatki jaram poput židovskoga naroda za doba Jeremijino.

Dr. fr. Juraj Božitković

*

DR KONRAD METZGER, EHE. Man muss sie nehmen wie sie ist; in ihr mit beiden Füssen stehen und in ihr, auf Gott fussend, sich sein Leben zimmern. S. 280. Verlagsanstalt Tyrolia, Innsbruck-Wien-München. Vez. RM. 3.70; S. 6. — Ženidba je danas u mnogo slučajeva teški problem, izvor velikih nevolja, a ipak bi morala, po odredbi Božjoj, biti izvor utjehe i milosti jer je i sakramenat. — Kao iskusni pastir Metzger bez velika zaokolišavanja stvarno i bez teoriziranja rješava ovu tešku zagonetku. Ne ostaje na površini, ne bježi ni pred delikatnim pitanjima, stvarno gleda životu u oči. O tom nam svjedoče i glavni naslovi: Današnje ženidbe, Koji su zreli za ženidbu, Smisao ženidbe, Iz dnevnika neke zaručnice, Ženidba kao utjeha i kao teret. — I vanjska obradba je veoma privlačiva, sve se razvija u dijalozima, u brzim slikama uzetim iz života, iz dnevnika, iz pisama, iz sretnih i nesretnih ženidbenih slučajeva. U jednu riječ djelo je takovo da će unijeti veliku sreću u obitelj u koju uđe.

*

DR. OSKAR HERGET, Heiliger Idealismus. Religiöse Ansprachen für höhere Schule. S. 160. Tyrolia Verlag, Innsbruck-München-Wien. Cij. S. 6. — RM. 3,20. — U djelu je 50 govora za učenike viših škola, razdijeljenih prema školskoj godini: prigodni govori, liturgijski govori za sve najvažnije djelove crkvene godine, te govori za neke svetkovine Presv. Srca Isusova i Bl. Dj. Marije za dva zadnja mjeseca školske godine. Herget je profesor te su njegovi govori zbilja bili držani školskoj mladeži, a to znači da je u njima izraženo baš ono što najbolje odgovara potrebama višeškolaca. — Vjeroučitelji će u njim naći mnogu zgodnu misao i pobudu.

*

DR. BERN. ZUURE, L' âme du murundi. Str. 506. Paris, Gabriel Beauchesne et ses fils. — Etiologija, u koju spada i ovo djelo mlada je, veoma zanimiva znanost. Pisac, kroz sedamnaest godina misionar u Africi, u sedam poglavlja crta nam život plemena u kom je živio, ali crta ga na zasebni način. Govori o jeziku zvanom »kirundi«, o imenima osoba, o dosjetkama, o poslovicama, o formulama uobičajenim u društvenom životu, o pripovjetkama, o pjesmi. O svem tom govori, ali tako da nam iznosi same činjenice, bez da ih uljepšaje ili da im daje kakve velike komentare. To je i važno jer samo na taj način možemo najbolje upoznati nepatvorenu dušu dotičnih plemena. A iz toga vidimo da ovi ljudi imaju sve glavne religijske pojmove o Bogu, duši, prekogrobnom životu. Odatle velika etnološka i apologetska važnost ovog djela. — Dobro će doći svim prijateljima etnologije.

*

CARD. CARLO DALMAZIO MINORETTI, Omelie, discorsi, panegerici. Vol. 1—2. Str. 415—435. Societa editrice internazionale, Torino,

Kard. Minoretti poznat je kao pisac savremnih tema u raznim talijanskim časopisima kao n. pr. Vita e Pensiero. Učestvuje u raspravljanju pitanja koja nam se nameću u naše dane. U tom su duhu izrađeni njegovi govori koje nam je dao u dva dijela. Cijela serija govora za najrazličitije zgode preko godine donosi nam ujedno i obradbu veoma raznovrsnih i savremenih pitanja koja danas interesiraju i široku publiku. Ove savremene teme kard. Minoretti je obradio sa velikom psihološkom spremom i sa svom govorničkom umjetnosti. To daje njegovim govorima veliku privlačivost. To je sve uzrok da je kard. Minoretti danas u broju prvih govornika i propovjednika. Zato će i njegovi govori biti lijepa pomoć onomu koji se njima posluži.

*

G. S. HUBER, Von Christentum zum Reiche Gottes. S. 176. Verlag Friedrich Pustet, Regensburg. Cij. RM. 2.90. — Huber je duboki religiozni mislioc i pisac. Stupio je u muževnoj dobi u svećenički stalež, sa svom intezivnosti i budnosti prižívljuje današnje vrijeme i gleda stvarima u oči bez ikakvih iluzija. Izašao iz puka, poznaje njegove težnje i potrebe. Njegove misli nastale su iz dubokog promišljanja i oživljuje ih srce svećenika koji ide samo zatim da što više duša privede k Ocu svjetlosti. Evo sedam poglavlja njegova djela: Kriza kršćanstva, Religija i život, Duh i tijelo, Kraljevstvo Božje, Crkva i crkveno ujedinjenje, Put križa, Malo asketike za vojnika Kristova. Ovdje je sabrao mnoge aktuelne poglede na socijalni i kršćanski današnji život. Djelo zaslužuje svu pažnju svakog intelektualca osobito svećenika.

*

TOTH TIHAMER, Le Symbole des Apôtres. Sermons en 8 volumes Traduit du hongrois par Mgr. M. Grandclaudon. Première partie: Dieu. — La Providence. Str. 346. Editions Salvator, Mulhouse, 1953. Fr. 16.50.—

TOTH TIHAMER, Le Symbole des Apôtres. Deuxième partie: Jèsus-Christ-Le Fils de Dieu - Le Divin Maître. Str. 360. Editions Salvator, Mulhouse. Fr. 16.50. —

TOTH TIHAMER, Le Symbole des Apôtres. Troisième partie: Le Rédempteur-Les Souffrances du Christ - La Passion de Jésus. Str. 415. Edidions Salvator, 1935 Fr. 19.50. —

1. Ovaj novi svezak kojim poznati budimpeštanski sveuč. profesor počinje tumačiti Apoštolsko vjerovanje sadrži dvadeset pouka o prvom članku: Vjerujem u Boga Oca svemogućega Stvoritelja neba i zemlje. Pisac ne zalazi u spekulativna i filozofska razmatranja već govori o Božjim atributima, odlikama, novim načinom, savremenim slikama, i tim neobično djeluje na um i srce. Dogmatsko razlaganje je podloga moralnoj pouci koja uvijek slijedi. Ovaj način tumačenja daje posebnu živahnost i privlačivost govorima Mgra Totha koje nećemo naći kod drugih govornika.

2. U 25 govora koji su u ovom drugom svesku Toth odgovara na pitanje: Tko je Krst? Što je božanski Učitelj naučavao ljude? — Prva

dva govora rade o aktuelnosti ovih pitanja, dok u slijedećih osam govori o Božanstvu Kristovu. 16 ostalih govora predočuje nam nauku Krstovu o spasenju i o krepostima koje nas vode k spasenju. — Kao i u prvom svesku Toth raspravlja svoje teme sasvim novim načinom, koji odgovara modernim našim potrebama i očekivanju. Najvažnija pitanja kao n. pr. nauku Spasitelja o radu i bogatstvu obrađuje sa neobično širokim pogledima i uvaživanjem današnjih prilika. U tri govora oprovrgava bezbožničku propagandu i razne laži o propasti kršćanstva.

3. Radeći dalje na tumačenju Vjerovanja Toth posvećuje ovaj svezak otajstvu otkupljenja, patnjama Krstovim i muci na križu. Pet je govora posvećeno petorici osoba koje su igrale veoma važnu ulogu pri muci Krstovoj: Juda, Petar, Pilat i njegova žena, Herod i Veronika. To će reći toliko psiholoških slika, koje se mogu dobro primijeniti i u mnogo današnjih prigoda. — Kad je izdavač tiskao baš ovaj svezak imao je pred očima i to da će ga kršćani moći zgodno upotrebiti i kao privatno duhovno štivo u korizmi i velikoj sedmici, te je stoga nastojao da ga što prije izda. Ovo prvoklasno djelo preporuča se vjernicima, osobito propovjednicima.

*

1. URBAIN MILLY, Yanetta. Str. 109. Editions du Foyer, 4 rue Madame. Paris Fr. 6.—

2. URBAIN MILLY, Pour ses beaux. yeux. Str. 110. Editions du Foyer Paris, Fr. 6.—

3. PIERRE L' ERMITE, Tout se pays. Str. 127. Paris, Bonne-Presse. Fr. 7.—

4. EUGENE DUPLESSY, La rosière de la libre pensée. Str. 96.

1. U. Milly, učenik P. L' Ermitea i E. Duplessya dostojno ide za svojim velikim učiteljima. Spada među bolje pisce iz francuske literature. Pod gornjim naslovom dao nam je zbirku sažetih, dobro proučenih pripovijesti, u kojim se sasvim prirodni i neusiljeno opisuje današnji život, te nas stoga osvajaju.

2. I drugo njegovo djelce sadrži zbirku uspjelih novela pisanih živim stilom. Neke potresne, a neke vesele, ali sve nam daju živu sliku sadašnjice i pune su ideja koje naglasuju i opravdavaju kršćanski nazor na svijet i život.

3. Sve se plaća na kraju konca. Pa i one pogreške za koje mi držimo da ih niko ne zna i ne vidii imaju svoga velikog odraza na nama i na društvu. To osobito vrijedi u obiteljskom životu. Iskusan u pastoralnom radu L' Ermite iznosi mnogo primjera gdje djeca nemilo plaćaju pogreške roditelja pa i djedova. Zgode veoma zanimive i poučne. Ovako lagano i ugodno štivo u obliku kratkih zanimivih primjera moralo bi zaći u ruke svakog oca i majke.

4. Nadasve je ipak zanimiva novela »la Rosière de la libre penseé«. U ovim kratkim, zanimivim novelama odsijeva sva šupljina bezbožnih krilatica koje mi čujemo, i koje je osobito u društvu čuo pisac Duplessy. Sve ove novele svjedokom su da se ovim krilaticama može zavarati samo

onaj koji nemože i ne zna da se bavi malo jačim duševnim životom, te onda zaluđuje sama sebe. — Najljepše preporučujemo sva četiri djelca.

*

CHERRIER P. THARCISIUS, Als die Welt in Flammen stand. Str. 207. Selestat, Maison Saint Antoine (France) 1935. — Pisac je htio da ovim djelcem uzbudi u čitateljima ljubav prema miru. Da to postigne opisuje grozote koje rat stvara onima koji idu u rat kao i onima koji ostaju kod kuće. I ne opisuje ono što nije bilo, kakvo maštanje, nego zbilja ono što je sam u strašnom svjetskom ratu doživio: žalost pri rastajanju, suze udovica i siročadi, krv i žrtve mladosti koja je toliko željela živjeti: sve to bi moralo u čitaocu probuditi ljubav za mir, a mržnju na rat. Mržnju koja je toliko rastrgala i trga svijet htio bi on preokrenuti u ljubav nek ona popravi što je nesretni rat uništio. — Kažemo li to da su ratni doživljaji opisani živim i privlačivim jezikom upozorili smo na svu važnost ovog lijepog djelca.

*

ACTA PONT. ACADEMIAE ROMANAE S. THOMAE AQ. ET RELIGIONIS CATHOLICAE. Anno 1934. Nova series. Str. 214. Marietti, Torino, 1935, Lit. 10.— Prvi svezak nove serije kojim je ova Akademija započela svoj rad jasan je svjedok kako se tu živo radi na filozofskom i teološkom polju. Filozofi iz raznih narodnosti i redova obrađuju razna važna filozofska pitanja. P. Masnovo naglasuje što je sv. Toma pridonio napretku filozofije; P. Bartolomei O. S. M. istražuje nauku B. Spaventa, gdje iznosi dokaze kojim se je već poslužio u svom djelu »Idealismo italico«; P. Cordovani O. P. radi o nauci i zaslugama Mons. Talamo; P. Hiberta O. C. raspravlja o naravi suda (judicium) gdje govori i o zaslugama P. de la Taille; P. Gredt O. S. B. brani tomističku nauku de actu et potentia proti nekim Suarezijancima; P. Grabmann upozoruje kako su filozofi primili nauku sv. Tome de distinctione essentiae et existentiae; J. Maritain označuje koje bi se pravo mjesto među znanostima imalo dati naravnoj filozofiji.

Iako neki od pisaca nemaju sve širokogrudnosti koja je potrebna i kod skolastičkog istraživanja, ova Acta ipak pokazuju jaki život spomenute akademije.

*

JUDEAUX, S. J., Sermons et discours. 2 vol. (352—366 p.), Paris, Gabriel Beauchesne. Cij. Fr. 40.— Od 1918—1924 P. Judeaux stekao je glas velikog propovjednika. Osobiti je glas uživao u krugovima koji se brine za međunarodne euharistijske kongrese. Toliko su ga tražili kao korizmenog propovjednika da se je za deset godina unaprijed morao obećati u raznim crkvama. O njegovim propovijedima mi govorimo. Nije ih htio izdati za svog života iako su ga toliko molili. Sada ih je pokupio P. d' Alès i tiskao u dva sveska. Nećemo reći da se ne može naći propovjednika sa više govorničkog zanosa, ali ćemo teško naći govore sa jačim sadržajem i za više prigoda u godini. Raspoređeni su prema crkvenoj godini, i kod svakog je označena pariska crkva u kojoj

je koji izrečen. U prvom svesku su dvije serije govora koje je održao u sv. Augustinu o »Božanskom životu«: velebni govori o čovječjoj naravi i Božjoj milosti. — U drugom svesku ističe se devetnica Presv. Srcu Isusovu, govori obrađeni sa historijske, doktrinalne i asketične strane. U tom su svesku i govori za euharistijske kongrese, kao i za neke druge zgode. — Veoma lijepo pomagalo propovjednicima.

•

FENU EDOARDO, Freud. Str. 206. Brescia, Marcelliana. 1934. — Freudizam nije nikada mogao da ozbiljno zaokupi profesionalne medicinske stručnjake, jer su ovi odmah vidjeli da se prve tvrdnje freudizma protive svagdanjem zapažanju. Ali freudizam zadire ne samo u medicinu nego i u filozofsko naziranje, u psihološki i moralni život, zato uz liječnike i drugi stručnjaci moraju upozoravati na njegove aprioristične krive tvrdnje, tim više što i Freud iz svojih fizioloških teza izvodi i moralne zaključke. Jedno od djela koja upozoravaju na labavost Freudovih zasada jest i ovo, u kom je pisac u šest poglavlja lijepoj analizi podvrgao Freudovu psihoanalizu: Freud i psihoanaliza, Besvjesni i osobnost, San i somnambulizam, Ljubav i mržnja, Vjera koja liječi, Freudova estetika. — Opet jedan dokaz proti Freudovom materijalizmu.

•

SIMON DR. PAUL, Die Geschichte als Weg Geistes. Str. 43. Rottemburg a. Neckar, Badersche Verlagsbuchhandlung, 1933. RM. 1,20.— Povjesni razvoj nije učinak nekakvoga usuda ili slučaja. Iako to ljudima, koji izbliza gledaju, nije uvijek jasno, ipak svijetom vlada viša moć i um koji je nad svim izmjenama i sve ih upravlja nekom stalnom cilju. Ta moć i um jest Bog. Njegovo se djelovanje i upravljanje naročito vidi u pojavi i od pojave kršćanstva. U tom smjeru ovo malo djelce mnogo pomaže ispravnom razumijevanju povjesnoga razvoja.

•

MONS. E. MARIANI, Gli splendori del Credo. 2. izd. Amalfi, Tip. A. De Luca, 1934 (XVI—250) Lit. 15.— Mons. Mariani nakon kratkog vremena daje nam drugo zdanje ovog djela: znak kako je lijepo primljeno. A imalo je i zašto biti lijepo primljeno! Vječne istine našeg Vjerovanja sjaju pred nama u novom svijetlu: Trojstvo, stvaranje i stvorenje, Božanska providnost, providnost u nekim posebnim slučajevima, Isus Krst u svojim otajstvima, Isus Krst u svojem kraljestvu, Isus u svojem javnom djelovanju, Euharistiji, Presv. Bogorodica, Duh Sveti i Otkupljenje, mistično Krstovo Tijelo: Crkva, svećenik, biskup, Papa, općinstvo svetih; uskrsnuće tijela; otpuštenje grijeha, život vječni: to su glavni predmeti o kojima radi ovo lijepo djelo. Svaki spomenuti odlomak razdijeljen je na više djelova, obično na tri glavna, a od ovih opet svaki na tri porazdiobe.

Poglavlje o oblacima koji zastiru ljepotu Vjerovanja upućuje nas na ono što može biti uzrokom da ponekada ne opažamo sav sjaj koji je u Vjerovanju, te upućuje kako se imamo čuvati ovih oblačina da ne dođu i kako ih raspršiti. — Jasno i poletno pisano, u svem zasnovano na sv. Pismu, gledajuć uvijek na današnje prilike djelo je već učinilo mnogo dobra.

CHRONIQUE RELIGIEUSE EN YOUGOSLAVIE

LE RÉVÉRENDISSIME PÈRE MINISTRE Général en Yogoslavie. — Avant le congrès des professeurs franciscains à Zagreb le Révérendissime Père Ministre Général Leonard M. Bello a visité les cinq provinces fraciscainnes croates. Le 30 septembre il est parti à Ljubljana en Slovenie pour y visiter la province franciscainne slovène.

LE I CONGRÈS DES PROFESSEURS FRANCISCAINS EN YOUGOSLAVIE. — De 25—29 septembre a eu lieu le I congrès des professeurs franciscains en Yougoslavie à l' occasion du 700-anniversaire de la venue des franciscains dans notre pays. En tête avec le Révérendissime Père Ministre Général tous les Provinciaux croates et de Slovenie y étaient présents: les très Révérendes Pères Augustin Šlibar de la province des SS. Cyrille et Méthode, Dr. Stanislav Petrov, du Très Saint Rédempteur en Dalmatie, Quirin Orlić de la province de St. Jêrome en Dalmatie, Dr. M. Čuturić de la province de l' Hercegovine, P. J. Čubelić de la province de Bosnie, Dr. G. Rant de la province de Slovénie avec nombre de professeurs de leurs provinces. — De l' étrangér étaient venu le RR. T. R. P. Capistran Vyskočil, provincial de Prague, Dr. Letus Danišović (Slovaquie), P. Flavianus Dabrowsky (Lawov), P. Dr. Julian Kedzior (Lawov), P. Dr. Eduard Nyžniansky (Slovaquie), P. Dr. Arsène Le Carou (Toulouse), P. Dr. C. Sartori (Rome), P. Dr. A. Vellico (Rome), P. Dr. Fidentius Van der Borne (Hollande), P. Dr. Cassian Heritzen (Hollande), P. Dr. L. Tatara (Krakow), P. Dr. Eleutherius Karacsonyi (Gyöngyös, Hongrie).

Le Congrès a été ouvert par un »Veni Creator« dans l' église des franciscains le 25. IX. à 8 h. A 9 h. était la séance solennelle dans la salle de l' encient parlement croate. Avec le Révérendissime Père Général étaient présent à la séance d' ouverture Mgr. Dr. A. Bauer l' archevêque de Zagreb et Dr. A. Stepinac, archevêque coadjuteur de Zagreb; Mgr. Dr. D. Niarady, evêque de Križevci; Mgr. Garić, evêque de Banjaluka; Mgr. Salis-Seevis, evêque auxiliaire de Zagreb; Dr. St. Hondl, recteur de l' université, un représentant de la ville de Zagreb, Mgr. Dr. S. Bakšić, doyen de la faculté de théologie et d' autres nombreuses personalités.

Le T. R. P. A. Šlibar a ouvert le congrès par un discours saluant tous les hôtes et participans au congrès. Ensuite ont salué le congrès M. Dr. S. Hondl, recteur de l' université au nom de l' université et de l' académie des sciences, et Dr. S. Bakšić au nom de la faculté de théologie, et le representand de la ville de Zagreb.

Ce même jour ont été donnés les suivants rapports scientifiques: R. P. Dr. Charles Balić, professeurs à l' Antonianum: »L' école scotiste dans le passée et aujourd' hui«; Dr. E. Zimmermann, professeur à l' université de Zagreb: »Les différents courants philosophiques d' aujourd' hui et le problème religieux«; — Dans l' aprèsmidi: Dr. P. V. Jeličić, prof. à l' Antonianum: »Nos écoles théologico-philosophiques et les récentes prescriptions du Saint Siège; — Le T. R. P. Capistran Vyskočil, provincial de Prague: »L' applications des principes de Duns Scot dans nos cours théologico-philosophiques«.

Le 26 septembre le T. R. P. Dr. Th. Harapin prof. à l' Antonianum; »La doctrine de Duns Scotus sur la prédestination du Christ«; — le T. R. P. Dr. P. Grabić de Zagreb: »Duns Scotus et le dogme de l' Immaculée Conception«; — Le R. P. Dr. J. Kedzior, recteur de théologie de Lawov: »La littérature scotiste en Pologne«; — Dans l' apresmidi: le T. R. P. U. Talia de Dubrovnik: »Quelques pensées sur les études supérieures dans nos provinces«; — le R. P. Dr. A. Jelavić, prof. a Mostar: »Nos écoles théologico-philosophiques et notre pastorisation«.

Le 27 septembre le R. P. Dr. Ch. Balić prof. à l' Antonianum, a donné le rapport sur le thème: Les recherches historiques d' aujourd' hui sur la théologie et la philosophie scotistes; — le R. P. Dr. A. Tominec de Ljubljana: »Duns Scotus d' après nos modernes philosophes; les R. P. L. Tatara prof. à Krakow: »La doctrine de Duns Scotus sur l' efficacité des sacraments«; — le R. P. Dr. L. Danišević, recteur de théologie à Bratislava: »L' enseignement d' histoire dans nos instituts«; — le R. P. Dr. B. Radonić, prof. à Sinj: »La synthèse philisophique scotiste«.

Le 28 septembre à 8 h. tous les participants franciscains slaves étaient réunis dans le couvent franciscain pour discuter sur l' institution d' une assotiation des professeurs franciscains slaves. Après la discussion, l' assotiation des été instituée, avec les statuts. Le comité élu pour la période jusqu'au congrès suivant est: le très R. P. Dr. Capistran Vyskočil, de Prague, president; le T. R. P. Dr. Th. Harapin, de Zagreb, souprésident; le T. R. P. A. Crnica, de Makarska, secrétaire. Avec le comité est constitué aussi le directoire composé de 14 membres, qui se compose des membres du comité et des 11 autres membres determinés par les T. R. P. Provinciaux.

La séanse solennelle de clôture a eu lieu dans la grande salle de l' ancien Hrvatski Soko. Quatre mille personnes environs étaient présentes. Le president de cette séance étaient M. le prof. P. Grgec, qui a donné un discour d' ouverture. Ensuite, au non des franciscains de leurs pays ont salué le congrès les suivants délégues étrangés: Dr. P. Arsène Le Carou (France), P. Dr. L. Tatara (Pologne), P. Dr. Vellico (Italie), P. Dr. F. van der Borne (Allemagne), P. Dr. Cassian Heritzen (Hollande), P. Dr. E. Vyskočil (Prague), P. Dr. L. Danišević (Slovaquie), P. Dr. E. Karacsonyi (Hongrie), P. P. Bardhi (Albanie). — Les étudiants franciscains de Zagreb, avec leur professeur P. C. Kolb auteur de »L' Oratoire de St. François, ont chanté un morceaux de ce même Oratoire, ainsi que le cantique à St. François, tandisque M. J. Korner a récité un cantique à St. François, compose par P. Dr. S. Petrov. — M. le Dr. Velimir Deželić, jun. a tenu un discours sur l' esprit franciscain dans l' éducation du peuple croate. — En la fin le Révérendissime Père Ministere Générale en accentuant le plein succès du congrès a remercié tous ceux qui ont contribué a son succès et à tous les participants. — La cérémonie religieuse de cloture, présidée par le Révérendissime Père, a eu lieu dans l' église des franciscains, où le Te Deum a été chanté et donnée la bénédiction du Très St. Sacrament. Pendant la même cérémonie le Révérendissime Père Ministre Général a reçu dans le Tiers Ordre Mgr. Dr. Aloisius Stepinac, archevêque coadjuteur de Zagreb.

Odgovorni urednik i predstavnik izdavača: O. *Špiro Živković* — Šibenik ul. Fra Andrije Kačića 97 — Izdaje: Konsorcij „Nove Revije", Makarska (O. A. Cikojević), Tiskara „Kačić" — Šibenik (O. B. Buljević)